

מתוך: "פרשת העלייה לביריה", עבודת גמר לתואר מ. א. מאת חיים י. פלס, האוניברסיטה העברית בירושלים, החוג להיסטוריה של עם-

ישראל, ירושלים, תשל"א-ב.

חלק ב'

=====

העלייה לביריה - שלביה השונים ומשמעותה

=====

פרק 9. חוכנית המבצע "הגידים"

זמן קצר לאחר שהטיפול בפרשת ביריה הועבר ל"הגנה", התקיים דיון בפיקודה העליון, שבו הוחלט לחפש דרך ליישב את ביריה מחדש ובהקדם האפשרי.⁽²¹⁰⁾ ראשי ה"הגנה" היו בטוחים, שאם ישלימו עם עקירתה של נקודה עברית על ידי הצבא הבריטי ובאיזור שהיה עניי בישובים עבריים, עלול הדבר להוות תקדים, ולעודד את ממשלת המנדט להמשיך ולחטל ישובים עבריים באמחלות שונות ועל סמך החקנות-לשעת-הרום⁽²¹¹⁾. ההתיעצות בפיקוד העליון של ה"הגנה" התקיימה כ-ג' אדר ב' - 6.3, ביום שבו הגיעה ארצה הועדה האנגלו-אמריקאית. בעקבות בואם של "האורחים" המכובדים האלה, שודרה ב"קול ישראל" הודעה מטעם "חנועת המרי העברי" על הפוגה בפעולות האלימות⁽²¹²⁾. אולם, מצד שני, ראינו, שהפוגה זו לא כללה חגובות הישוב והנהגתו על פגיעות חמורות בעלייה ובהחישבות⁽²¹³⁾. לפיכך היחה צריכה כעת המפקדה של ה"הגנה", שהיחה זהה עם זו של "חנועת המרי העברי"⁽²¹⁴⁾, למצוא דרך להגיב בענין ביריה בצורה כזו, שמצד אחד ייעשה מעשה מרי אזרחי מובהק נגד "חוקי הקרקעות" של "הספר הלבן" באופן כללי; מצד שני, מן הראוי היה לא להסתבך בהתנגשות כנשק אלא לבצע פעולה, שהיחה בה גם כדי לשמור ולהחזיק בביריה ובאדמותיה, וגם מעשה בעל משמעות מדינית-הגנתית: הפגנתן של זכויות היהודים לישוב הגליל, שהרי איזור זה הוצא מחחום ההחישבות לפי חוקי "הספר הלבן"⁽²¹⁵⁾.

האחריות למבצע בקשר לביריה מטעם מפקדת ה"הגנה", הוטלה על (היום: אלוף (מיל.)) יוסף אבידר (רוכל), שהיה סגנו של יצחק שדה, ששימש אז כראש המטה של ה"הגנה". אבידר עסק אז, בין היחר, בענייני החישבות מטעם מטכ"ל-ה"הגנה", ולכן הוטל עליו לספל במבצע מטעם מפקדה ה"הגנה". בחכנון המבצע עזר לו (אלוף (מיל.)) צבי לשצ"נר (אילון), שכבר אז היה במטכ"ל⁽²¹⁶⁾. על דעתו של אבידר עלה רעיון פשוט ומקורי: לנצל את העלייה ההמונית, שנערכה כל שנה ב-י"א באדר לתל-חי, ולהפנותה במקום זאח לאדמות ביריה ולהקים עליה מחנה חדש⁽²¹⁷⁾. חוכנית המבצע הובאה בפני המטכ"ל והרמ"א של ה"הגנה" ונתקבלה בלי שום וכות. היה חיאום מלא עם המחלקה המדינית של הסוכנות היהודית⁽²¹⁸⁾, אולם לא עם הנהלת הקהק"ל⁽²¹⁹⁾. אישור לפעולה מועדה-X לא נחקבל, כי לא היה בו צורך, שהרי לא היחה כרוכה באלימות, כפי שראינו⁽²²⁰⁾. הבעיה העיקרית בהכנון הפעולה⁽²²¹⁾ היחה הבאת האנשים וריכוזם, מבלי שהאנגלים ירגישו בתנועה ותכונה כלהשן, והעמדת השלטונות בפני עובדות קיימות⁽²²²⁾.

כעיה נוספת היתה למצוא מקום להקמת "ביריה ב'", שממנו היתה, מצד אחד, חצפית טובה ומרחק מספיק גדול מהמצודה, שהבריטים, שהחזיקו בה, לא יפריעו ליהודים; אולם, מצד שני, חייב היה המקום להיות על אדמות-ביריה, שהבעלות עליהן היתה בלתי מעוררת, וגם מספיק קרוב למצודה, כדי שגם המהנה, שיוקם, ייקרא בשם "ביריה". כדי לספק את כל הדרישות האלו בחר יוסף אבידר במקום, ששכן כמאה מטר מדרום לשיח-באניה, והמרוחק כ-800 מטר מזרחה מן החצר הקבועה של מצודת ביריה, כדי להקים על ידו את הנקודה החדשה. להר-כנען יצאו כמה סירים, ימים ספורים לפני העלייה ההמונית, והם קבעו בו במקום בדיוק את הנקודה, שעליה יקימו את ביריה ב' (223).

ביצוע התוכנית הוטל על משה מן (מונטג) - שהיה מפקד הגליל מטעם ההגנה, ושעיבד גם את כל פרטי התוכנית - וכן על מישאל שחם (שכטר), שהיה מפקד נפת "חל-חי". התוכנית קיבלה את השם המתאים "הגידים", הכינוי לגיבור חל-חי, יוסף טרומפלדור, שנפל ב-י"א אדר תר"פ (224). כל תוכנית המבצע היתה כבר מוכנה ב-ה' אדר ב' - 8.3. למחרת, בשבת, ו' אדר ב' - 9.3, 6 ימים לפני התחלת המבצע, נמסרה התוכנית לראשו, בדיוק לפי לוח הזמנים. מ-ז' אדר ב' - 10-13.3 עסקו האחראים על המבצע בארגון כל הכוחות, המיועדים להשתתף בפעולה.

בין ההכנות למבצע היה גם טיור מוקדם באדמות-ביריה, שבו השתתפו גם אנשי ההגנה וגם אנשי הקה"ל, כדי לקבוע בדיוק, ובהתאם לדרישות המיוחדות הנ"ל, את המקום, שבו תוקם "ביריה ב'". כמו כן הוכן ציוד מתפרק וקל להובלה כגון "קירות", שנעשו ממסגרות עץ ועליהן מחצלת. כל ההכנות המרובות והמדויקות הנ"ל לא היו לשוא. על אף הזמן הקצר, שעמד לרשות מחכנני המבצע "הגידים" ומבצעיו, בוצעה העלייה לאדמות-ביריה בהצלחה מלאה ובדיוק בהתאם לפרטי התוכנית (225).

פרק 10. העלייה לביריה ב'-י"א באדר ב' תש"ו (226)

ההיענות למבצע (227) מצד המשתתפים היתה למעלה מהדרוש. רבים נשארו מקופחים, כי לא היתה האפשרות לצרפם למבצע. מספר המשתתפים היה כ-3000 איש לפי החלוקה הבאה ובהתאם למקומות המוצא (228):

מ מ ק ו ס		
230	400	חיפה
מעטים	600	עמק יזרעאל והסביבה
	400	איזור הגליל (כפר יחזקאל, סירה-צבי, מולדת וכו')
	350	עמק הירדן
	250	הגליל (-העליון, בעיקר)
רובם	900	איזור תל-אביב

רוב המשחחפים במסע היו איפוא זקנים ולא צעירים⁽²²⁹⁾.

הרכב החברים היה מגוון למדי: היו נציגים מכל חוגי הישוב היהודי ומכל הגילים. עלו גם זקנים, וביניהם מייסדי דגניה, עין חרוד, נהלל וכפר גלעדי. כן השתתפו צעירים רבים, למרות האיסור לשתף אנשי חי"ש במבצע. גם "סבא צפורה", אלמנחו של אלכסנדר זייד, היתה בין המעפילים, וכן עולים חדשים, שהגיעו ארצה, וזמן קצר לפני כן, על ספון אניה-המעפילים "אנצ'ו סירני". היו שם יוצאי מחנה ההשמדה "בוכנוולד", וכן קבוצה מעליית-הנוער מ"חפצי-בה", שהגיעה ארצה באמצע מלחמת העולם השניה מטרגס-דינסטרטה⁽²³⁰⁾.

משימה לא קלה היתה העברתם של כ-3000 איש ביום אחד לגליל העליון, ערב י"א אדר ב' - 13.3, כדי שיגיעו כולם לביירה למחרת ב-6.00 בבוקר. התחבורה היתה הבעיה העיקרית עד הרגע האחרון. כמו לציבור הרחב, גם לחברות האוטובוסים לא נאמר כלום על מטרת המבצע האמיתית. נמסר לכל המשחחפים רק על "יום העלייה לחל-חי", תוך הדגשה, ש"השנה יש ענין מיוחד בכך". מסתבר, שהחווים פעלו ככוון הנכון, ולכן היתה ההיענות כה גדולה, הן מצד המעפילים והן מצד חברות האוטובוסים. יש לציין במיוחד את ההתנדבות ואח מסירותם הגדולה של הנהגים והקואופרטיבים לתחבורה, שהיו מוכנים להסתכן במניעת האפשרות לאספקת צמיגים וחלקי-מכונות אחרים מצד השלטונות. ואפילו הסתכנו באיבוד מקור-פרנסתם על ידי האפשרות, שיבטלו רשויותיהם קבויים השונים, שעלולים היו להימסר לחברות ערביות. הודות לנהגים אמיצים וחברותיהם אלו נפתרה בעיית התחבורה ברגע האחרון, בחלקה על יד "אגד" וחברות תחבורה אחרות, ובחלקה הגדול על ידי מכוניות-משא⁽²³¹⁾.

ריכוז האלפים בגליל העליון, ערב "יום טרומפלדור-חש"ו", הושלם בלי תקלות רבות, מחוץ לעצירתם בדרך של כמה קבוצות, "שנהרו בשעות אחה"צ ובדרכים שונות לבסיסיהן בגליל העליון, על ידי משמרות של חיילים בריטיים. קציני הצבא בדקו את תעודות-הזהות של הצעירים ושאלו על מטרות הטיול. הצעירים השיבו, כי פניהם מועדות לחל-חי. בכמה מקרים שאלו הקצינים פרטים על יוסף טרומפלדור ופרשה חייו ומותו, ואם כל הנוער, העולה עתה על קברו של "הקפטן הגבור", דוגל בחזרת הצבאיות ומקבל חינוך צבאי, ועוד שאלות כאלו. בינתיים נשלחו ממפקדה-הצבא באזור כוחות צבא גדולים ממכוניות משוריינות וטנקים לחל-חי, שבסביבתו התרכזו החיילים הבריטיים עם רדת היום"⁽²³²⁾.

כל הקבוצות הגיעו בזמן לבסיסיהן לפי התוכנית, פרט לחלק מאנשי ת"א, שנעצרו בדרך בגלל העוצר בדרכים, ופרט למכונית-משא של קיבוץ מעוז, שהתהפכה ותשעה-עשר מאנשיה נפצעו⁽²³³⁾.

אור ל-י"א אדר ב', לפני היציאה, נערך בכל אחד מארבעת בסיסי-היציאה מפקד, שבו הודיעו המפקדים לאנשים על המטרה האמיתית של המבצע. עוד אמרו להם, שהדרך קשה מאד, הלילה ליל-חושך וגשמים, וצבא מחכה להם שם, ולכן: מי שאינו רוצה לסכן את עצמו, ילך וישבו

לביחו⁽²³⁴⁾, אך לא נמצא איש, שישמע לאזהרה זו. כשהודיעו אחרי כן, כי כל מי, שאין לו תעודת זהות, לא יוכל להצטרף למסע, התחננו אלו, שלא יהיה תעודת זו בידם, שיוורו להשתתף בעליה.

הפיקוד על כל המסע היה בידיהם של מפקד ה"הגנה" בגליל, משה מן (מונטג) ומפקד הנפה של הגליל העליון, מישאל שחם (שכטר). משה מן, מפקד המסע הראשי, יצא עם הקבוצה מ-אילת-השחר, שנמנה עליה גם יו"ר ועד-הגוש, הלל לנדסמן. אולם מישאל שחם, סגנו, נשאר ב-אילת-השחר, בה הקים את המפקדה הצבאית וממנה ניהל את כל המסע. גם אנשי ועד-הגוש היו פעילים מאוד: חלקם השתתפו בעליה וחלק מהם היו בצפת. שם היו את המפקדה האזרחית של המסע יחד עם נציגים של קהילת צפת, כדי לנהל מו"מ עם השלטונות⁽²³⁵⁾.

על הקבוצה מ-חולתא היה ללכת את המרחק הגדול ביותר עד איזור ביריה, 15 ק"מ, ולכן יצאה קבוצה זו יותר מוקדם מבסיסה מיתר 3 הקבוצות. אלו יצאו בשעה 1.00 אחר חצות, בערך, מבסיסה ב-אילת השחר, מחניים וב-עין-זיתים בשורות עורפיות ארוכות, כשארובה של כל שורה היה למעלה מקילומטר. לכל טור נהלו רופאים ואנשי עזרה ראשונה, שלא היחה להם עבודה רבה על אף הדרך הקשה. כל צועד היה עמוס משא כבד: אוכל לשלושה ימים, שמיכות וכלי עבודה. על הגב, תרמיל בצד אחד ומימיה בצד שני. על הכתף - מוט לאוהל, וביד - סל לסיקול. שניים אוזנים כמוט, אחרים מטפלים יריעה-אוהל, מסגרות לצריפים ומחצלאות, קורות, יחדות, כרזל, פטישים, טוריות וכו'; התברות מצמידות אל לבן את השתילים הרכים⁽²³⁶⁾. לפני המסע ניתנה לעולים הוראה קפדנית לא לקחת מקלות או שום דבר אחר, היכול לשמש לצרכי התגוננות או הנחשב כחפץ צבאי⁽²³⁷⁾. בהתאם לכך היחה הוראה, שכל טור, שיתקל בהתנגדות מצד כוחות הבטחון, צריך לשוב לעמדתו. כל המחנה הגדול של שלשת אלפי המפעילים, שיצאו בארבעת הראשים הנ"ל⁽²³⁸⁾, הובל בשלמותו ליעדו על ידי סיריים מאנשי ה"הגנה" בגליל העליון, שהטיבו להכיר את כל הסביבה גם בחושך⁽²³⁹⁾. בראש הטורים צעדה פלוגה של דוברי אנגלית⁽²⁴⁰⁾.

ההליכה במשך כשבע שעות נעשתה בשקט מוחלט, כדי למנוע פגישות הן עם משמרות של שוטרים-מכס חמושים, שהיו מסיירים בסביבה זו כלילות, הן עם חיילי הלגיון הערבי, שהיו מחפשים עולים בלתי לגליים מטוריה, והן עם "סחם" צבא ומשטרה, שהיו משוטטים שם⁽²⁴¹⁾. היה דרוש מאמץ רב להליכה זו, כי המסען היה כבד, העלייה היחה תלולה, והכבידו עוד הגשם הסוחף והבלתי פוסק כמעט, הברד המקפיא והרוח האכזרית, שחדרה לעצמות. העלייה התלולה, של כ-700 מטר במרחק קצר, היחה קשה במיוחד לזקנים, שהו את רוב המשחתיים, כפי שראינו, אולם אלו גילו דבקות במטרה יותר מהרבה צעירים: אחד דחף את השנך, וכך לא יכלו אף ליפול אחורה על אף העלייה הקשה⁽²⁴²⁾. השיירות הארוכות התפתלו בדרך ללא דרך, בשבילים, בבקעות עמוקות בנקיטי סלעים, בערוצי נחלים ועל מדרוני הרים, כדי להגיע ליעד⁽²⁴³⁾. למזלם הגדול של העולים לא נתקלה אף אחת מארבע השיירות בסיריים של חיילים בריטיים, שלא יכלו לתאר לעצמם, כנראה, שבמזג אויר כזה יסחובב מישהו בחוץ.

וכך חיארו כמה מהמעפילים את המסע המיוחד הזה בליל י"א אדר ב' תש"ו לברייה⁽²⁴⁴⁾:

"אנו בוססים בשדות. אסור להוציא אגה מן הפה, אסור אף להשתעל. כן אסור להדליק גפרור. עוברים תעלות מיט, מי בקפיצה - ומי, שחגורו כבד מדי, טובל טבילה הגונה, מחרטב בלי להשמיע אגה וממשיך. כשמגיעים לכביש הראשי, שעלינו "לגנוב" אותו, כאילו זה היה גבול אסור, עוזבים הסיירים את השירה, ועולים לעמדות, הצופות על פני הדרך, והנה ניתן אות: מסמר צבאי על הכביש. בן-גרע משתטחים הכל על האדמה בשלולית הבוץ. אור מכונית-המסמר חלף ונעלם. קמים וצועדים ואנו עולים על הכביש. במשך שתי דקות גורליות נשמעים פעמי מאות אנשים על הכביש, ורק ביהוננו שוב חבוקים באפלת המרחב, מעברו השני של הכביש, נושמים אנו לרווחה. דמויות המפקדים⁽²⁴⁵⁾ מלאשות תמרורים: "פה הזהרו - תעלה" או "ימינה - אחרי הטלעים", או "מנוחה לחמש דקות", או "מה מספר הפלוגה שלכם?" - ושוב חשה השירה בלחיצת-ידו החמה של הפיקוד.

אחרי מנוחה⁽²⁴⁶⁾ קלה מחילים אנו לטפס על ההרים. מעתה אנו צועדים בדרך לא-דרך; נדמה לך: סתם לתוך החלל. השירה צועדת עתה בטור ארוך, בזה אחר זה, והנה, הומת-הר זקוף לפניך ואנו יורדים-גולשים על הוואדי שלרגלו. אלו הוואדיים, שברדת גשם-פתאום הם מחמלאים בן-גרע זרם-מים אדיר ומסוכן. אולם אנו סובלים רק מן הבוץ, שהנעליים טובעות בו. אפלה איומה בערוץ עמוק. אין אחה רואה אלא חלק זה או אחר, שהוא במקרה לבן מבגדי הצועד שלפניך. מחחילה שוב העלייה הקשה, הנשימה נעצרת. כה צפופים הולכים, שדי אם אחד ימעד ויפול עם משאו אחורנית, ומיד יתגלגלו בעקבותיו מי יודע כמה. אולם הכל עובר בשלום. אחרי כמה דקות של מנוחה נוספת ממשיכים ללכת. אנו צועדים על-עבר-פי-ההום בהרים, ומוטב שלא להביט לצדדים. אתה זה כבר מעבר לגבול העייפות, והליכתך מתנהלת בכוחות לא-לך... בינתיים מחחיל שוב, בפעם האלף, זה הגשם הארוך. אתה מזיע מהחליכה, והגשם נמהל בזיעה. על הבגדים אין לו כבר כל השפעה, משום שבין כה וכה נהפכו לגושי בוץ, אלא שההשפעה על העצמות הולכת ונעשית קשה יותר ויותר. ואולם כל אותו גשם ובוץ היה משחק ילדים לעומת הברד והרוח, שחיצו לנו בביריה. ככל אותה דרך ארוכה של שבע שעות הליכה לא השארנו אלא איש אחד בורך, שנחלש. נשאר עמו אחד החובשים לעזור לו.

כשפאתי-המזרח החלו להאדים, החשינו את הצעד. עתה היינו סמוך למטרה. עלינו להופיע על הצוק עם אור. האנשים מחשים את פעמיהם, מטפסים בשאריה כוחותיהם על קר בגובה עשרות מטרים. קרב קץ השעה השביעית ל"הליכה" הזאת בהר, בבוץ ובגשם. הולכים עתה ונחיים מדי צעדים מספר. אבל לא די היה בתלילותו ובגובהו של הצוק, כי עתה בא הכרד והחל מצליף על פניך וגופך ומקפיאך, והופך את המעלה כולו לבוץ-חלקלק. האנשים מטפסים על ארבע, מחליקים וחוזרים ועולים, זוחלים ומטפסים כהמון נמלים, המכסות את המעלה כולו. קרוב אל השיא מחליט כל איש לעשות את המאמץ האחרון - ומגיע. למעלה⁽²⁴⁷⁾ נתגלחה לפנינו תמונה בלתי נשכחת: ערפל מכסה

אה הריים, ואנו בחוכו, וכשהשמים מחבהרים, נחגלים לפתע אלפי הצועדים, הנוהרים מארבע הפינות אל היעד: פיסגת-ההר על יד הקבר של שיח'-באנית, כ-800 מטר מזרחה למצודה ויותר מ-900 מטר מעל פני היס. לרגלי המעפילים נחגלה שם מראה נהדר של עמק החולה, עוטה ערפילים."

וכך סיכמה צפורה זייד את העלייה המופלאה הזו (248): "שום אומך, שום סופר אינו יכול לתאר את החמונה הזאה, אם לא ראה אותה במו עיניו, כיצד העפילו אנשים כנמלים בחשכת הלילה, איש איש ומשאו הכבד על שכמו, כמעט שלא ראה איש את רעהו, ורק כשהאיר השחר, ראינו שהנה אנחנו - אלפים! זה היה מחזה נהדר!"

פרק 11. הקמת "ביריה ב'"

בין 6 ל-7 (249), בבוקרו של "יום הל-חי" מיוחד זה, החאספו שלשת אלפי המעפילים על פיסגת ההר, רטובים עד לשד העצמות. פלגי מים זרמו מהבגדים, הרגלים כשלו ולא היה מקום לשבח (250). המטען פורק והדגלים נתקעו. בלי לנוח ובתוך הברד, היורד בלי הרף ומצליף ומקפיא, החלו צעירים להלוט בפטישים, לתקוע את היתדות לעשרים אוהלים ולהקים את היסודות לשני צריפי-מחצלות. מאות אנשים נשאו אבנים לבניית גדר מאבני המקום. אחרים החלו לסקל את השטח, מתחו את גדר החיל, וניכשו את העשבים. בין הסלעים, במדרון, בפיסות האדמה שבין סלע וסלע, נשחלים ארנים, אלוונים וברושים על ידי הסבחות, חלקן מאנשי העלייה השניה. על חומת המחנה ועל האוהלים הונפו דגלי הלאום ונהלו כחובות בעברית ובאנגלית: "באנו לבנות ולנטוע", "באנו לשחול ולבנות", "פנינו לבנין ולשלום". ובשם ההיילים המשוחררים, שלשם החישובות היתה ביריה בעצם מיועדת, פנו המעפילים להיילים הבריטיים בקריאות הבאות: "חייל, עזור להיילים לשעבר!"; "אחמול בהאקי - היום מתישבים" (251).

אחרי שהראשונים הספיקו להקים את אוהליהם, מוצאים הם מחסה בחוכם מהקור הגובר, ואילו האחרים מתעטפים כשמיכותיהם, כשהם מצטופפים ככבשים על פני שטח צר או רוקדים הורה, כדי להתחמם. נמצאת גם קבוצה גדולה של רופאים, אחיות וחובשות, כשדגל מגן-דוד-אדום מציין את מקומם. עדים להקמתם של "ביריה ב'" היו כמה חיילים "ממשגר הגבול של עבר הירדן", אבל לא התערבו במרחש (252).

חייל משוחרר, איש דגניה, הוציא מכיסו באחת ההפסקות, ספר-תנ"ך וסח: "ירמיהו ידע לנאום יותר טוב מאתנו". ועטוף בשמיכתו נגד הגשם והקור, מתחיל הוא לקרוא מתוך שקט והקשבה מירמיהו, פ' ל"א, פס' ד-ט:

"עוד תטעו כרמים בהרי שומרון, נטעו נוסעים וחללו, כי יש-יום, קראו נוצרים בהר אפרים: 'קומו ונעלה ציון אל ה' אלוקיננו...'. כי-כה אמר ה': '... הנני

מביא אותם מארץ צפון, וקבצתים מירכתי-ארץ". שמעו דבר ה', גויים, והגידו באיים ממרחק ואימרו: "מזדה ישראל יקבצנו ושמרו כרועה עדרו". ומסיים החייל-לשעבר באומרו: "לא חרב-אבירים אלא מחרשת האיכר כבשה את הארץ!" ומוסיף איש בית-זרע: "עשינו את מה שעשינו, כדי להגן על ההתישבות שלנו".

אחרי שגמרו להקים את המחנה, שכינוהו בשם "ביריה ב'", נערך בשעה 10.00 טכס הגיבוי של הנטיעה בביריה המחודשת. כמה נואמים עמדו על משמעות המבצע. אחד אמר: "פינוי ביריה מתושבים יהודים היה עלבון צורב ולא נתן לנו מנוח, עד שהחלטנו להחזיר את הנקודה לבוניה". אחר הוסיף: "לא כלפי חוץ עשינו את מה שעשינו, כי אם כצורך פנימי. אנו מוכנים לעלייה, להתישבות ולהגנה!". לבסוף הביעה צפורה זייד את שמחתה, שזכתה להשתתף בעלייה זו, ואמרה בין היתר: "בנינו את הארץ על אף כל המכשולים, הגנו על כבודנו בעבר ונמשיך לעשות זאת גם בעתיד. בכל העולם אין עם כזה, שכל כך הרבה יכול לסבול ולחם". וכששתלה את השתיל האחרון, העירה: "זה קשרנו עם הארץ". הטכס הזה הסתיים בשירת ההמנון הלאומי, ששרוהו בתלהבות.

המחה פג. כל אחד התחיל לסעוד את ארוחת הבוקר שלו במצב-רוח מרומם וביספוק רב על אף הקור והגשם. היו כאלה שהציעו להחליף את שם המקום: "אל תקרא 'ביריה' אלא 'סיביריה'". אחרים החליטו להעניק את אות מסדר 'הבריית'. אחד מתושבי הגליל-העליון, שביקר במחנה החדש אצל ילדיו, בראותו את המספר הגדול של הבנים והבנות, שהשתתפו בעלייה ובהקמת "ביריה ב'", קרא בתלהבות: "אחרי כל אבן יש זוג צמות"²⁵³. ההזדהות של היהודים בישובים הסמוכים לביריה ובטבריה התבטאה, כבר בשלב זה, במשלוח כמה נציגים משובים אלו לביריה ב', שיצאו אליה בשעות הבוקר של אוהו יום ה', י"א אדר ב', והביאו עמם פירות ומגדנות למתיישבים החדשים.

פרק 12. הגובות השלטונות והריסת "ביריה ב'"

במשך כל הזמן²⁵⁴, שבו הוקמה ביריה ב', לא הייתה כל תגובה מצד הצבא האנגלי, וזאת לתמונה הרב של המעפילים-העולים. החרבר, שמנקודת התצפית של המצודה לא יכלו לראות את היהודים עד שעות הבוקר בגלל הערפל הכבד על ההר. עוד לפני כן פנה פקיד יהודי בשלטון לבולשת בצפת, והודיע להם, כי שמע, שיהודים הגיעו לביריה. השיבו לו, כי לא ידוע להם דבר על כך, וכי הם עומדים להתקשר עם הצבא במצודה ביריה. ואמנם חיילי ה.מ. במצודה השיבו לבולשת, כי לא ידוע להם דבר ואין רואים ממקומם דבר.

"בשעה תשע בבוקר", מספר מילק מקיבוץ "דן" מועד-הגוש, "עלינו למשרדי המחוז בצפת, והודענו רשמית, בעזרת קצין-המחוז היהודי, כהנא, כי 3000 יהודים עלו על קרקעותיהם בביריה, ואנחנו מבקשים ממנו להודיע על כך לממשלה ולא לעשות שום פעולה, שיש בה משום

פרובוקציה". השלטונות פנו עכשו עוד פעם לחיילים שבמצודה בשאלה "מה אמת בדברי". הפעם ענה הצבא לאחר בדיקה: "אמנם כן... מחנה יהודי גדול נמצא לא הרחק מכאן".

אז החלה החרוצות בין אנשי-השלטון השונים. בשעה 10.15 הגיעו בג'יפ, עד מרחק קטן מן המחנה החדש, סגן מושל-המחוז וסגן מפקח-המטרה. כשאלו הופיעו ל"מקום חפצים", החחילו בדיוק מתישבי ביריה החדשים בניסיעות. צפורה זייד ניגשה לסגן מושל-המחוז, וכשכיבדה אותו בניסיעת שחיל-עץ, הראה סימנים של מבוכה גדולה, ואמר בנימוס: "אני מצטער מאד, גברתי, באתי הנה בתפקיד אחר לגמרי"⁽²⁵⁵⁾. אולם כמה מנציגי השלטון הבריטיים, שנחלוו לסגן מושל-המחוז, אמנם השתחרו בשחילת עצים.

חברי הוועד של יושבי הגליל-העליון נפגשו עם האורחים והסבירו להם, שהישוב אינו יכול להפקיר נקודה עברית ואדמה עברית בשום מקום שהוא בארץ-ישראל. קצין המטרה שאל, אם המתנה הוקם על אדמת "מושע"⁽²⁵⁶⁾. התשובה היחה, שהמתנה הוקם על אדמת פיק"א, שהוכרה על ידי הממשלה כאדמה יהודית. נציגי השלטון הוזמנו לקרוא את סיסמאות העולים-על-הקרקע, המוכיחות, כי פניהם לשלום.

נציג המטרה שאל אחר-כך את הלל לנדסמן, יו"ר ועד-הגוש, מדוע הסעה אותו יום לפני-כך, כשאמר לו, כי פני האנשים ל"הל-הי". על כך ענה לו איש הגליל, "כי לאחר התייעצות סוכס, כי העליה לביריה היא ענין דחוף יותר". חברי ועד-הגוש, שנשאלו בסוף, אם הכוונה היא ליישב במקום את כל ההמוני הרב, שעלה, השיבו, שהכוונה הסופית היא להשאיר במקום רק שלשים איש, מספר השווה למספר מתישבי ביריה, שישבו בכנינים, שהחרים הצבא. כל שאר האנשים ימשיכו את דרכם לתל-חי ואחר כך יתזרו לבתיהם, אולם צריך להיות ברור, כי הישוב כולו יעמוד מאחרי השלשים, שיישאו, והישוב הארעי המוקם עתה, יתקיים עד אשר ישוחררו המתישבים הראשונים ממאמרם. האחראי על המתנה הארעי יהיה הלל לנדסמן הנ"ל.

אנשי ועד-הגוש ליוו את האורחים עד מעבר לגבול ביריה ב', ונפרדו מהם בלחיצת ידיים. הואיל ונתקבל הרושם, שהממשלה לא תתנגד למחנה שהוקם, עזבו מרבית המפעילים את המקום בשעות הצהריים, והתפזרו לבתיהם, כי היו עליפם מאד אחרי הלילה הקשה והקמת ביריה ב'. חוץ מזה היה מזג האויר קשה מנשוא, ולא היה על ההר די מקום לכולם. ומכיוון שהוראות ה"הגנה" בקשר לעלייה לאדמות-ביריה ולהקמת המתנה החדש בוצעו במלואן ובהצלחה, החליט משה מונטג (מן) להשאיר במחנה רק כ-200 איש, אעפ"י שהכיר בסיכון, שהאנגלים עלולים להוריד בכוח מספר כה קטן של אנשים. אלו, שנשארו על ההר "לתקופה בלתי מוגבלת", היו רובם חברים במשקי הגליל-העליון.⁽²⁵⁷⁾

מאות מן החוזרים עברו בדרכם, מביריה ב' למטה, על פני עמדות הצבא הבריטי על-יד מצודה ביריה, ללא כל תקלות, אולם בהגיעם לפרשת הדרכים צפת-הר-כנען חיכו להם משמרות הצבא הבריטי ואנשי הלגיון הערבי. היהודים נחקרו, תעודותיהם נבדקו ואחר-כך ניתן להם להמשיך

פדרכס. רק כמה אנשים נעצרו לחקירה נוספת. אחד מהם נאסר על שנמצאו אצלו אפולות מורפיות בחיק של עזרה ראשונה⁽²⁵⁸⁾. חלק מהאנשים פנו מביריה צפונה והמשיכו בדרכם לחל-חי, שבו נחקיים המפקד המסורתי על יד קברו של יוסף טרומפלדור⁽²⁵⁹⁾. לעומתם היו רבים יותר מבין מקימי ביריה ב', שרצו לחזור ישר לבתיהם, אולם היו רק כלי תחבורה מעטים בגלל העוצר בדרכים. כך נאלצו להישאר בסביבת ביריה, רובם בצפת ובראש-פינה, דבר, שהיו לו תוצאות חשובות, כפי שנראה להלן.

אחרי שניציגי השלטון חזרו לצפת, דיווחו בשעה 12.30 למשרדי מושל-המחוז, שאמנם הוקם מחנה חדש על יד המצודה ושהמצב הוא שקט⁽²⁶⁰⁾. לאחר הודעה זו הוזעקו כל אנשי השלטון, שהיה להם ענין בדבר, והתקיימה ההתיעצות ביניהם. בעקבות התיעצות זו הוזמנו חברי ועד-הגוש להופיע בפני קצין-המחוז היהודי, כהנא, ובפני קורנס, סגן מושל-המחוז בצפת. הלה הודיע להם, כי היהודים יושבים במחנה החדש באופן בלתי חוקי, כי הצבא הפקיע את האדמות ואת הכפר ביריה, ולכן על הועד הוודיע לאנשים, שעליהם לרדת מהמקום ולעוזבו.

על כך השיב יו"ר ועד-הגוש, שאיננו רואה את הענין ברוח זו, כי הדבר נעשה באופן ספונטני על ידי הנוער, שהגיע לביריה בדרכו חזרה מחל-חי, כתוצאה ממה שהתרחש מסביב למקום הזה בעשרת הימים האחרונים⁽²⁶¹⁾. כן אמר, שהועד מזדהה עם הפעולה, ושהוא (הועד) ישא באחריות הדבר. והוסיף, "שהשלטונות מוכרחים להבין, כי אנו לא נודיע לאנשים, שירדו מהמקום ומוטב שיעברו לסדר היום ושישחקו את הענין. יישארו שלשים איש במקום, כדי לעבד את השטח עד שתתפנה המצודה והכל יבוא על מקומו בשלום". המשיכו נציגי הגליל וטענו: "בפקודה על הכיבוש נאמר, שרק הכפר ייחפס ולא השטח, ולכן אין הגיון לשלול מאתנו את הזכות לעבד את הקרקע שלנו". והוסיף אחד מחברי קיבוץ "דן": "הקמת ישוב בארץ הוא שבבילנו שאלה חיים. כל כפר מוקם במאמצי הישוב כולו. הוא רכושו היקר... שום כוח פיזי לא יוכל להרחיק את האנשים מהמקום ויהיו הקרבנות אשר יהיו!!"

אחרי הדברים האלו החחילו האנגלים לדבר על ענין הקרקעות והמספט בקשר לכן. במקרה נודע באותו היום, שביה-הדין לערעורים בירושלים ביטל את פסק-הדין הקודם בקשר לאדמות ביריה, שהיה לטובה הקה"ל, ואילו עכשיו קיים ביה-המספט הזה בידי הקה"ל רק חלק קטן מאדמות ביריה - 450 דונם. בחלק קטן זה נכללו גם אדמותיה של מצודה ביריה ושל ביריה ב', שהוכרזו אפוא כאדמות היהודים אף על ידי ביה-הדין לערעורים⁽²⁶²⁾. [דבר זה הובא בחשבון בבחירת המקום להקמת ביריה ב', כפי שראינו⁽²⁶³⁾]. נציגי השלטון נפרדו מאנשי ועד-הגוש באומרים, שעליהם להחיע עם קצין-המחוז הערבי בענין זה וכן עם המזכיר הראשי של ממשלת ארץ-ישראל⁽²⁶⁴⁾. היהודים נשארו במשרדי המושל וחיכו לשוא לשובם של המושל וסגנו.

בשעה 15.40 הוציא סגן מפקד-המסטרה, טולסון, את ההוראה "היכון לפעול" לכל היחידות האנגליות באזור⁽²⁶⁵⁾. בעקבות פקודה זו התרכזו בסביבת ביריה ב' כוחות צבא מזקים ופולגות מחץ של המסטרה הבריטית, חמושים בנשק חם ובמקלות, ובראשם היה בריגדיר ג'ימס, מפקח מסטרה

הצפון. כן נסגרה הדרך מצפה לביריה, וכחוצאה מכך לא איפשרו השלטונות את הגישה לביריה ב' למכונית, שהובילה מזון מראש-פינה אל המחנה החדש; לנוסעי המכונית הודיעו, שהוכרו עובר בדרכים. כאשר יהודי צפת ראו את המתרחש, החליטו לגשת למקום, כדי למנוע, שהמעפילים יעזבו את המחנה החדש, אולם הצבא האנגלי לא נתן אף להם לגשת ליעדם. כמו כן החזיר הצבא האנגלי לצפת משלוח של ועד-הגוש וקהילת צפת, שרצחה להיפגש, ליד ביריה ב', עם סגן-המושל. עקב התערבות "צבאית" זו לא נתקיימה הפגישה.⁽²⁶⁶⁾

אנשי ביריה ב' היו עכשו במצור. ראשיהם הודיעו לחבריהם את החלטת המשטרה הבריטית להסיל את הנקודה החדשה, והוסיפו-הסבירו בקיצור: "מטרחנו ברורה - להישאר פה! הטקטיקה שלנו היא - התנגדות פסיבית: "עלינו לשכב על האדמה ולהיגרר ממנה, גם אם יפתחו עלינו באש". בשעה 16.30 עשו האנגלים נסיון אחרון למנוע את הידרדרות המצב. משלחה, שכללה את מפקח משטרה הצפון, את סגן מושל-המחוז, מתורגמן וקציני צבא, ביקרה בביריה ב'. נאמר ליושביה לעזוב את אדמות המחנה בשקט, אחרת יורידים בכוח. מפקד המחנה משיב בשלילה ומסביר: "אנחנו נמצאים פה בזכות. האדמה שייכת לנו ובאנו לעבדה. אנחנו פועלים בלתי מושגים, ואין לאף אחד רשות להורידנו מפה!". הבריגאדיר מנסה בפעם האחרונה: "האינכם חושבים, שזה באמת יפה מצידו לבוא אליכם ולבקש מכם לעזוב חלקת אדמה זו?" האנגלים עוזבים עכשו, באמרם, שהזהירו את אנשי המחנה ברורות. אלו האחרונים שלחו מיד קריאות א.א.א. ליושבים בסכיבה, אולם בשלב זה אין עוד לגורם יהודי כלשהו אפשרות ויכולת לבוא לעזרת אחיהם על הר-כנען.

בשעה 17.00, כחצי שעה אחרי שהמשלחה האנגלית עזבה את ביריה ב', עלה לנקודה המדרום כוח צבא של יוחר מבריגדה⁽²⁶⁷⁾, שנאמד ב-3000 איש. הכוח היה מורכב משתי יחידות של ה"ולש גארדס" ויחידה אחת מהמשטרה-הניידה (פ.מ.פ.). באופן הופיעו משוריינים, טנקים ותח-מקלעים, ועל ידם עומדים חיילים בריטיים בכוננות מלאה וחמושים מכך רגל ועד ראש, כשאחדים מכוונים את כידוניהם אל "האויב"; אחרים מצוידים במקלות עץ ובמגיני מחכה. מספרים כמה מהבני ביריה ב':

"אחרי התיעוצות מחחילה חומת האנגלים החמושה להתקדם לאט ונעצרה. אנחנו נשכבים על האדמה, גופותינו צמודות אל האדמה ופנינו אל הקרקע. אנו משלבים ידים וזרועות ושרים "התקה" בשירה אדירה. לא מתרחש כלום. אחר כך "החזקנה" ושוב "התקה". עדיין לא מתרחש מאומה. יהודה, האחראי על המחנה שלנו, נמצא במרכז בשורה הראשונה. שלשה חיילים עם מקלות רצים קדימה לתפוס אותו. הם מנסים לשבור את זרועותינו המשולבות. הם משתמשים במקלותיהם ויהודה נופל על האדמה. הם צועקים ומצוים עליו לקום, אבל הוא נשאר לשכב שם ובקול שקט, אבל מלא כאב, הוא מסביר, מדוע הוא מסרב לוותר על זכותו האחרונה בעולם: להתישב בארץ אבותיו. במקלותיהם מנסים החיילים "לעודדו" לקום וללכת. המכות נופלות בחזקה ועלינו לדכא את כל רגשותינו האנושיים, כשאנו רואים איך מרביצים לחברנו. לבסוף גוררים את יהודה מרחק של כחמישים מטר, כשהוא צועק: 'לא אעזוב את הארץ הזאת'!"

כמאתיים פעם חוזר חזיון זה⁽²⁶⁸⁾: ארבעה אנגלים, המושים היטב, נאלצים להסתער על כל צעיר, בן או בת, ולסחוב אותו בידיו וברגליו; הוא לעיניהם בועט, שורט ונושך, אחרי שהוא בכוח משרשת הצעירים, שהתחפרו בין הסלעים ונאחזו בידיהם וברגליהם באדמה הטרשים ובסלעים, בעודם שולבים את זרועותיהם. אחרי שעלה בידי האנגלים לנתק את החוליות ולגרור כמה גופות מתוך השורה, מיד חוזרת השרשרת ומתלכדת ביהר-שא. אחדים מאלו, שנגררו למקום האיסוף, מצליחים להימלט ממנו, חוזרים אל שדה-המערכה ומחדשים את מאבקם⁽²⁶⁹⁾.

חלק מהאנגלים, מהמטרה הניידה (פ.מ.פ.), גילו יחס פרוץ למעפילי ביריה, שהתבטא במכות, באמצעות אלות ומקלות, על הצעירים, במיוחד מצד הסרג'נטים, וכל זה בנוכחותו של סגן מושל-המחוז. אנשי המטרה הניידת הרבו להשתמש בכת-רוביהם, ופה ושם דוקרים הם גם מעט בכידוניהם, אולם הסרה היתה המכה הנגדיה מצד היהודים, המצייתים להוראותיהם; דבר זה היה קרוב לוודאי מביא לקרב ולשפיכות דם⁽²⁷⁰⁾. השתוללות זו נבעה מהעובדה, שיחידה זו היתה מורכבת "מפסולה הצבא הבריטי", לפי דבריו של קפטן מיחידה אחרת, שהשתחפה בפעולה⁽²⁷¹⁾. כתוצאה מהמכות נפצעו כמה מהצעירים⁽²⁷²⁾. לעומת זאת יש לציין את היחס האדיב מצד חיילי ה-"וולש גארדס" מטבריה. רבים מהם אמרו, שהם ממלאים את הפקודה הטפשית כשאט נפש⁽²⁷³⁾. היו ביניהם שהתביישו מההתמודדות הבלתי-הוגנת. כמה מהם ביטאו את התמרמרותם בהשמעת שמו-הואר מסוימים נגד הבנות, נגד היהודים באופן כללי, נגד "הארץ הארורה" הזאת, נגד גורלם המר, שנשלח לפה וכו' וכו'⁽²⁷⁴⁾. היו אפילו שוטרים בריטיים בטבריה, שהביעו בגלוי הערכה לחלוצי ביריה⁽²⁷⁵⁾.

על כל פנים הוכחה במקרה זה יעילותה של שיטת "ההגנה הפסיבית", שהופעלה הן מתוך הכרח (בגלל עליונותם הכמותית והאיכותית של החיילים האנגליים) והן בגלל שהמאבק התנהל עם חיילים בריטיים. הם הופתעו מ"לחימה זו" וגם התאכזבו קשות על שלא ניתנה להם הזדמנות ל"קרב טוב", ולכן קללו רוב החיילים את הצעירים נמרצות. גם המעפילים עמדו במבחן הקשה, כשנאלצו להתרסן ולפעול בניגוד לנטייה הטבעית של הגנה עצמית⁽²⁷⁶⁾.

אחרי שהצעירים סולקו ונגררו מההר בכוח, הגיע תורם של הטנקים והמשוריינים האנגלים, שהרסו את ביריה ב', שהוקמה בשעות בוקרו של אותו היום בעמל כה רב ואחרי המסע הלילי המפרך. גירוש המעפילים בכוח מהר-כנען נמשך כשעה עד קרוב לשעה 18.00. הצעירים חולקו לשתי קבוצות של כמאה איש, כשמסביבם שורות של חת-מקלעים. שוב שרו את "החקה" ו"תחזקנה". אחר כך הועלו על מכוניות-משא צבאיות. אחדים קיבלו טיפול מאנשי העזרה הראשונה.

המכוניות פנו מזרחה, לראש פינה. אחרי ש"האסירים" שהו שם כחצי שעה, נצטוו לעבור למכוניות-משא אחרות, שהביאום לטבריה. בדרך לבירה-הגליל צעקו האסירים לעוברים ושבאים: "עלו לביריה!!!". בכרך המרכזית בטבריה מוצאים הצעירים את עצמם מוקפים על ידי מעגל כידונים, ו"בהשפעתם" מתארגנים שלשה מעגלים של רוקדי הורה נלהבים. מפקד האנגלים, שמעולם לא ראה

"הורה", חושש מפני מהומה פרועה והוא מחגבר את מעגל הכידונים השלופים. החיילים מגרשים את קהל תושבי סבריה, שהתחילו להתאסף שם. תל"הורה" נהפכה אחר כך לשירת "התקוה" ו"החזקנה".

הפתעתם הרבה של "האסירים" מחליט מפקד הבריטים במקום לשחרר את כל היהודים, אחרי שהעודותיהם נבדקו. תושבי סבריה הגישו למשוחררים מיד מצרכי מזון וכן דאגו לאיכסונים ללינה לילה. למחרת, בבוקר יום ו', י"ב אדר ב', חזרו כל הצעירים למשקיהם במצב-רוח מרומם⁽²⁷⁷⁾.

פרק 13. הקמת ביריה "בשלישית"

לאחר שהאנגלים הורידו בכח את האנשים, שנשארו על ההר, נוצר מצב קשה ביותר, כי האחרים היו עייפים ומדוכדכים, והיה קיים החשש שלא יהיה להם הכוח להמשיך ולהאבק⁽²⁷⁸⁾. ברבעים גורליים אלו הכריע את הכף מפקדה של נפת הגליל-העליון, מישאל שחם⁽²⁷⁹⁾. כשנודע לו במפקדתו ב- איילת-השחר על המתרחש בהר-כנען, החליט לפעול מיד. הוא נצל את העובדה, שנשארו, בגלל העוצר בדרכים, כחמש מאות איש מהמעפילים תקועים בכמה בסיסים בסביבה, שמהם יצאו להקמת ביריה ב' כשמונה עשרה שעות לפני-כן. שחם לא הרפה ונתן הוראה לעלות מיד שנית. הקבוצה הראשונה של כשלוש מאות איש הגיעה לאדמות ביריה מראש-פינה ומתנחלים, כשהטנקים האנגליים היו עטוקים עדיין בהריסת ביריה ב'. האנשים "החדשים" הסתתרו בינתיים בין הסלעים וחיכו עד שהצבא יגמור את "מלאכתו". כשהצבא החל לעזוב את המקום, בשעה 18.00 בערך, הסתערו הצעירים בשירה על הנקודה, בפעם השניה חוץ שחים-עשרה שעות. הצבא האנגלי חזר למצודה.

מפקד הנפה גייס עוד אנשים נוספים, וכן מיהר לשלוח אנשים לאזור החולה, כדי שינקו מחצלות חדשות. הצטרף ל"כונים-מחדש" גם נוער מתל-אביב, שהגיע ביום ה' לצפון הארץ בדרך חל-חי. ואחרי ששמעו על העליה לביריה, החליטו לצעוד ברגל אל הנקודה (ביריה ב'), וכשראו אותה הרוסה, החליטו להישאר שם יחד עם בוני "ביריה ג'" הראשונים. בסך הכל עלו אותו לילה, אור ל-י"ב אדר ב', כ-600 איש, כדי להקים את ביריה "בשלישית", אולם פורסם, כי "נמצאים על ההר 1200 איש", כדי למנוע שהצבא האנגלי יורידם שוב בכוח. לשם פרסום מירבי ומעורר אימון של מספר גדול זה, נוצל שליחה של שרות השידור, שהגיע למחנה החדש בעזרתו של מפקדה "הגנה" באזור. הובילוהו בחושך סחור-סחור והיה נתקל לעיתים ברגלי צעירים, כשהם ישנים. כך היה בטוח, שאכן נמצאים 1200 איש במקום. בעקבות ביקור זה בביריה ג' הודיע גם הרדיו עוד בשבת, י"ג אדר ב' - 16.3, את המספר הנ"ל באופן "המוסמן ביותר". גירסה זו נתקבלה גם על ידי המשטרה הבריטית בצפת. על מספר המוגזם הזה הודיע שחם גם למטה-הפעולה המרכזי של מפקדה "הגנה" הארצית, ששהתה אז בחיפה.

כאמצעים נוספים למנוע גרוש שני מההר על ידי האנגלים, דרש מפקד הנפה לערוך הפגנות ברחבי הארץ; כן הופרחו על ידו שתי שמועות נוספות:

1. "עוד 10,000 איש מתכוונים לעלות". כתוצאה מכך הוטל בכל הגליל מיד עוצר-דרכום.
2. "ועדת-החקירה האנגלו-אמריקאית (ששהתה אז בארץ, כדי לעמוד על המצב ולמסור דו"ח לאו"ם), מתכוננת לבוא לנקודה החדשה"⁽²⁸⁰⁾.

מלבד הגורם האנגלי היה על שחם להתחשב גם בפעולות אפשריות מצד ערביי האיזור. מצדם החלה עוד ביום העלייה עצמו מלחמת עצבים מובהקת, אחרי שבאותו היום פורסם פסק-דין מביח-הדין העליון לערעורים בענין קרקעות-ביריה, שהיה לטובת הערבים, כפי שהוזכר לעיל⁽²⁸¹⁾. אעפ"י שגם לפי פסק-דין זה הוכרו זכויות הקה"ל על 450 דונם, שעל חלק מהם הוקמה ביריה ב', כפי שראינו, חשבו הערבים, שפסק-הדין היה כולו לטובתם. החלו להתלהב במהירות, כשהם מוסתים על ידי מנהיגיהם, וביחוד על ידי המסית הידוע, סובחי על חדרה, שגם לפני-כך הגיש כמה פעמים ערעורים על רכישה קרקעות ביריה על ידי הקה"ל⁽²⁸²⁾. כך התחילו עוד ביום ה', יום העלייה לביריה, מכוניות ערביות לנסוע. דרך הרחוב הראשי בצפת היהודית, כשנהגיהן ונוסעיהן מצפצפים וצועקים עד לב השמים⁽²⁸³⁾.

באווירה זו הופרחו שמועות באותו לילה, אור ל-י"ב אדר ב', כי ערביי צפת מתוכננים לפעול. כתגובה על שמועות אלו העלה שחם, על דעת עצמו, מיד נוסרים יהודיים מראש-פינה, כדי להבטיח את שם מאות הצעירים, ששהו אז שוב על ההר. הנוסרים קיבלו את ההוראה להישאר במחנה החדש ולרדת לראש-פינה לפני אור היום, כדי שהחילים הבריטיים לא יבחינו בהם⁽²⁸⁴⁾.

אחת הבעיות הקשות, שהתעוררה, הייתה אספקה למעפילים-מחדש. כדי לפתרה, התגייסו ילדי צפת וראש-פינה, שחלק גדול מהם היו שייכים ל"ישוב הישן". "פיאות וכיפות עלו וירדו מהגבעות, היום אין חלמוד תורה"⁽²⁸⁵⁾. הנוער והילדים מילאו תפקיד של "גדוד נהגי החמורים והפרדות", והובילו לביריה ג', על גבי חיות אלו, מזון, בעיקר מצות⁽²⁸⁶⁾, מים וכלי עבודה, כי לא היה כביש או שביל⁽²⁸⁷⁾. ומעשה בילד אחד מראש-פינה, כשראה שחמורו אינו מסוגל עוד, להמשיך ולעלות את העלייה החלולה מראש-פינה לביריה, הוריד את המטען מעל החמור, העמיסו על גבו וכך הביאו למעפילים⁽²⁸⁸⁾.

מראש-פינה גייס שחם במיוחד פחי נפט להדלקת מדורות וכן קוניאק-מדיצינאל, כדי שהצעירים על אדמות-ביריה לא יקפאו מהקר⁽²⁸⁹⁾. נערי האיזור עשו עבודה מופלאה גם בהעברת ידיעות מנציגי ועד-הגוש בצפת (א. חנוכי וב. שפירא) לאנשי ביריה ג' וחוזר חלילה. באותו לילה הוכיחו אלו את יכולתם בקיום הקשר הקבוע בין שתי הנקודות ברגל ובדרך קשה; מסביב להרים.

בלילה זה לא הספיקו העולים-להר-כנען-בשלישית להקים את כל המחנה מחדש, כי כשחזרו שוב אל אדמות-ביריה היה כבר חושך, ולכן לא גמרו לבנות אלא "בונקרים"⁽²⁹⁰⁾, כמה מנהרות ומחסה דל

המשרבים במקום. הגשם הפסיק לרדת, אבל נשבה רוח צפונית מקפאה. סיפרו, שארבעה איש היו צריכים לחפש במשך שתיים מתוך הנקיקים בין שיחים ועשבים שוטים, כדי לאסוף חזמרים לחמם כמה כוסות מים לחה. האדמה הייתה עדיין רטובה מאד, וכמעט לא היחה אפשרות לישון בגלל הקור העז, אעפ"י שרוב האנשים לא ידעו שינה-מהי, זה 40 השעות האחרונות (מיום ד' בכוזר של הליכה, זחילה, שקיעה בבוץ, הקמת ביריה ב' ועלייה מחדש). נער מבלפוריה כתב בלילה זה שיר, שהתחיל במלים "המשה יושבים על סלע", כששוחים מבקבוק קוניאק אחד. החברים ישבו סס, מכורבלים במלבושים מקוריים, כגון "מעיל שבת מצפת", ומשוחחים אחד עם השני, כדי לקצר את הלילה ומחכים להבקעת השחר.

כשהאיר היום התחילו להקים מחדש את כל המחנה ההרוס. חלקי הצריף, שנזרקו יום קודם לכן לתוך העמק, הוצאו משם והורכבו מחדש. הובאו למקום חלקים של צריף שני, וכן הוקמו שנים-עשר אוהלים, כשאחד מהם סודר כביח כנסת. שביל, שהוביל למחנה, סוקל מאבנים. המחנה הוקף שוב חומת אבנים בגובה מטר וחצי בערך, המגינה בפני הרוח. צעירי צפת הקימו סמוך לחומה התיצונית הזו גם קיר פנימי, פרשו מחצלות על שתי החומות ועל הריצפה פרשו קש. כך מצאו מאות מעפילי ביריה ג' מחסה בפני הגשם והכרד, שירדו חליפות. מעונות ארעיים אלו נקראו בפי הצעירים "כונקרים". במרכז המחנה שוב התחילו להחנוס הדגל ומחוף למחנה ניטעו שוב שתילים, 300 במספר. כך הוקמה "ביריה (ג')". מחדש. רק ממדיו היו עכשו גדולים יותר, וכן היה מחוף לטווח הזרקורים של המחנה הצבאי במצודת ביריה הכבושה.

פרק 14. התגובות של האנגלים והערבים על הקמת ביריה בשלישית

א. תגובות האנגלים (291)

מוכן שכל מעשי היהודים, מהחלת העלייה, אור ל-יא אדר ב', הפתיעו את האנגלים הפתעה מוחלטת. יומון אנגלי, שהופיע במצרים בשם "הגאזס המצרי", הודיע ביום ו', 15.3, למחרת העלייה הראשונה, בעמוד הראשון, על "שחרורו של כפר על ידי ההגנה" (כך כותרת הודעה). בהודעה זו מסופר, בין היתר, על ארגון המצעד של 3000 מחברי "ההגנה" - אגודת היהודים הקיצונית - ביום ה', ושהמשרתה תיארה מצעד זה כמבצע צבאי מובהק. ההודעה ציינה במיוחד, שהמצעד נערך בגשם כבד, ושהפעולה כולה כוונה כמאהה נגד מאסרם של כ"ד חברי ביריה. עוד מסר העיתון, שהיהודים ניהלו קרבות (?) וששלטונות הצבא לא יפרסמו דבר עד שלא תיגמר הלוחמה.

איך ספק, אם-כן, שהאנגלים התרשמו הן מהעלייה בגשם והן מהתנגדותם העיקשה - גם אם היחה פסיבית - של אחרוני ביריה ב'. השלטונות נרתעו מעמידתם הגאה הזו של היהודים הצעירים, שאילצו

קודם כל את החיילים האנגליים להתבזות, ואחר כך לקבל בסופו של דבר את עובדת קיומה של ביריה יהודית. אלו החלו להחלכט לנוכח הממדים הבלתי-צפויים מראש, שכל הפרשה החלה לקבל. הטרידו אותם כמה שאלות: "שמא באמת יש במקום כל כך הרבה אנשים כפי שהודיעו עליהם (1200)?" ; "ואולי אמת היא, שהמחנה הוקם על אדמה יהודית?"

שאלות אלו מנעו בינתיים, מצד אחד, מהאנגלים מלהוריד בפעם השניה את היהודים מהר-כנען. אולם, מצד שני, שמו הצבא והמשטרה מצור על הנקודה, ועוצר הוכרוז על כל הדרכים, שהובילו לצפון ולביריה. משוריינים וסנקים, מצוידים בנשק כבד ובאלחוט, באו מטבריה ואפילו מנצרת, ועלו לצפת ולהר-כנען. מספר רב של חיילים רוכזו מסביב כל ים-הכנרת. ברגע מסוים "שמרו" כ-10,000 חיילים אנגליים על אנשי ביריה ג' הבלתי חמושים. באותו יום רב, בשעות אחרי הצהריים ובשעות הערב המוקדמות, עזב הצבא הבריטי את איזור המחנה החדש.

ב. תגובות הערבים⁽²⁹²⁾

העיתונות הערבית בארץ-ישראל הגיבה בחריפות רבה על העלייה לביריה והקמת ביריה ב'. "פלשתיין" צדק בעצם בהסבירו לקוראיו, ש"השנה הוחג יום חל-חי על ידי כיבוש ביריה"⁽²⁹³⁾ כן פרטס עתון זה מאמר ראשי - "אגזו למען כבודכם", בו מעורר בעל המאמר את השלטונות לפעול, אם לא למען הערבים, הרי למען כבודם וכו'.⁽²⁹⁴⁾

היומון "אד-דפאע" הקדיש מקום רב לפרשת ביריה במשך ימי המחש מסביב לביריה, עד שזכויות היהודים, על לפחות חלק מאדמות-ביריה, הוכרו על ידי הבריטים. העתון הגזים וסילף, כשיצא נגד "גזילת אדמות בכוח ובדרך העושק". והמשיך העיתון וכתב: "והדבר המופלא ביותר הוא, שהמקרה קרה בחקופת המנדט המופלא בארץ-ישראל, שיש בה חוקים ובתי משפט ושלטונות בטחון... והדבר גורם לחוסר בטחון וחשד, כיוון שהדבר מראה התנפלות כללית על האדמות הערביות, וכיוון שהוא התנגדות לפס"ד של בית-המשפט בכח". ואחרי שהעתון מוצא לנחוצ, בהמשך מאמרו, להגן "על שלמות החוק העליון, שהיהודים כבר קודם "היחגרו בעליונותו", טוען הוא נגד חולשת הממשלה המנדטורית, "שאינה מוציאה לפועל את חוקיה שלה והנוהגת ברכות ביהודים במקום להכניס את כל הפלוגות האלה בבתי-הסוהר".

אבל הערבים לא הסתפקו בתגובותיהם הנזעמות והמוגזמות מעל דפי עיתוניהם, אלא החליטו גם לפעול הלכה למעשה. בלטו בפעילוהם זו, בשלב הראשון של תגובותיהם, מנהיגי הערבים בצפת, בכית-שאן, בחיפה ובירושלים. בצפת התקיימו יום אחרי העלייה לביריה, ביום שישי, אחרי התפילה החגיגית השבועית, מספר אסיפות, ובהן נישאו נאומים על קרקעות-ביריה. בנאומיהם עמדו הנואמים על כך, שהם נצחו במשפט, ושהיהודים עלו לאדמותיהם אלו, כדי ליצור עובדה קיימת למרות פסק-הדין, ושלא יהיה כדבר הזה.

נקבעה משלחה, שכללה עשרים איש מנכבדי העיר והנפה וכן מועדת "קופת האומה", ובראש טובחיא. המשלחה נתקבלה קודם כל על ידי סגן מושל-המחוז בנוכחותם של קצין המחוז והמפקח של משטרת-הגליל, בריגאדיר ג'ימס. לנציגי הערבים הוסבר, שהקמת ביריה לא תפגע בזכויות הערבים⁽²⁹⁵⁾. כן פנו הנכבדים לקצין-המחוז הערבי וליתר הפקידים הערבים, וטענו נגדם: "מדוע אתם שותקים, היהודים עלו על אדמותינו, הממשלה ניגשה לענין בכפפות משי, אין לנו צורך בממשלה כזאת, נוריד את היהודים לבדנו"⁽²⁹⁶⁾.

אולם ראשי הערבים בצפת ובסביבתה לא הסתפקו בפניות-לשלטונות בעל-פה. נשלחו מברקי מחאה לה.מ. הנציב העליון, לוועד הערבי העליון ולראש ועד "קופת האומה" הלאומית⁽²⁹⁷⁾. זה האחרון קיבל שני מברקים, ותוכנם משקף יפה את תגובות הערבים המוגזמות. והרי תוכנו של המברק הראשון:

"שלח אלפים יהודים מתאספים בכל הצדדים ומתנכלים להתנפל על כפר ביריה הערבי (?) ומיסדים בלילה מושבה על אדמתו, מפירים את כבוד החוק ופוגעים בזכויות בעליו הערבים, מבקשים לקחת אמצעים חקייפים". (חחום) ועדת קופת האומה בצפת.

וזה תוכנו של המברק השני, ששלחו מוכתרה של ביריה הערבית, אחמד סוואן:
"אלפי יהודים באים בלילה לאדמות הערביות "באיזור א'" ומיסדים עליהן מושבה. נבקש להפסיקם ולהשתמש בחוק נגדם".

בבית-סאן הסתפקו כמה מראשי השבטים ונכבדי העיר הערביים במשלוח מברקים לנציב-

העליון, לוועד הערבי העליון ולמפלגות הלאומיות, בהם גינו את מעשי היהודים, "שיסדו בכוח מושבה באדמות ביריה ודבר זה נחשב לפגיעה בזכויות הערבים בארץ זו"⁽²⁹⁸⁾. "החזית הערבית" חיפה שלחה אף היא מחאה לשלטונות בקשר למאורעות ביריה⁽²⁹⁹⁾. גם בירושלים "התענינה דעת הקהל הערבית התענינות רבה בהתנפלות (?) היהודים ובהסגת גבול בביריה ויסוד בתים ומשכנות יהודים עליה. כמה מחשובי הערבים פנו אל חברי הוועד הערבי העליון ודנו עמם דיון ממושך בענין החשוב. לבסוף הוסכם לחכות לאמצעים, שתנקוט הממשלה נגד מפירי החוק, כדי להפסיק את פעולותיהם, אחת יודיעו הערבים, על מפלגותיהם, על עמדתם"⁽³⁰⁰⁾.

הוצאות מעשיות לכל הפעולות האלו של ערביי ארץ-ישראל לא היו, מחוץ להגברת המתיחות באיזור צפת-ביריה, שבו ננקטו אמצעי זהירות על ידי מפקד ה"הגנה" באיזור, מ. שחם, כמו שראינו. באוריה מחוזה זו נפוצו שמועות משמועות שונות. שמועה אחת סיפרה על התארגנות ערבים, שייצאו למחרת (יום ו', י"ב אדר ב' - 15:3) לחרוש את השטח, כדי למנוע סיבוכים ולקבוע עובדות. ועד-הגוש קבע, שאם אמנם יעלו ערבים לחרוש, על אנשי ביריה ג' לא לעשות כלום אלא הוועד יפעיל אז את המשטרה. אבל בינתיים הסתבר, כי "המוני הערבים" לא הודרזו לעלות לביריה⁽³⁰¹⁾. הביטוי הבולט היחיד למחאתם של הערבים נגד היהודים, ביום ו' הנ"ל, היה סגירת חנויותיהם בצפת⁽³⁰²⁾.

למחרת, בשבת, לפני הצהריים, עמלו מנהיגי הערבים רבות, כדי ליצור אווירת הסחה ואי-שקט ולהמשיך את מלחמת העצבים:

א. אחד מנכבדי צפת, ושמו אבו השם אל חדרה, בא אז אל קצין-המחוז וביקש לדעת מה מתרחש בקשר לאדמותיהם (של הערבים), כי שמועה מקומיה גרמה לאי-שקט בין הערבים, לפיה הורה הנציב העליון ליהודים להישאר על אדמות-ביריה⁽³⁰³⁾.

ב. באותו הבוקר דיווח הלגיון הערבי, שמחר (יום א', 17.3) תחקיים אסיפה גדולה בביריה הערבית, שבה ישתתפו נכבדים ערבים מאיזור. לפי התוכנית היה צריך לנאום באסיפה זו סוכחי אל חדרה הנ"ל⁽³⁰⁴⁾.

ג. באותו הזמן ביקר ראש העיר הערבי של צפת, זכי אפ. כדורה, אצל קצין-המחוז בראש משלחה, והודיע לו, שיש לצפות לבעיית מצד הערבים בביריה (הערבית) ובצפת, אם האדמה, שעליה נמצאים היהודים, לא תוחזר להם בקרוב. עוד טען ראש העיר, שקבוצה ערבים מצפת התכוננה באותו הבוקר לבקר בביריה, כדי לערוך הפגנה על אדמותיה. לבסוף ציינו חברי המשלחה, שיותר מאלף יהודים מרוכזים על אדמות-ביריה, ושיחסם (אל הערבים) הלך ונהיה עויץ יותר⁽³⁰⁵⁾.

על אף כל זה הסתפקו הערבים, בסופו של דבר, במחאות מילוליות אלו בלבד, ולא הפרו את הסדר בצפת, כי העריכו באופן מופרז את מספר היהודים בסביבות ביריה, אחרי שהשיירות, שעלו לפני כן להר-כנען, עברו דרך כטרים ערביים. חוץ מזה ידעו ערבי האיזור מנסיונם, שפיקוד ההגנה באיזור עשוי להגיב בהריפות על מעשי סירור מצד ערבים נגד יהודים⁽³⁰⁶⁾. גם יחסם ההססני של השלטונות השפיע, ללא ספק, לריסון הערבים, אחרי שמנהיגיהם נוכחו לדעת, שתאורם המוגזם וההיסטרי של המצב לא השפיע על האנגלים במדה מספקת. אמנם כמה מהאזרחים האנגלים ניסו להניע את הערבים, שילחצו על היהודים לסגת מהמקום⁽³⁰⁷⁾, אולם השלטונות העדיפו להסתפק בינחיים ב"שב ואל תעשה".

לעומת זאת המשיך סוכחי אל חדרה לפעול נגד בוני-ביריה-השלישית. במוצאי שבת, בחום היום השלישי למאבק היהודים על זכות התישבותם על אדמות-ביריה, החקיימה בביתו פגישה של "ועד החזית הערבית", שבה נכחו 8 אנשים⁽³⁰⁸⁾. את האסיפה פתח המארח, שהזד באותו יום מצפת. הוא מסר פרטים על פרשת ביריה מהתחלת עלייתם השניה של היהודים להר-כנען (ב-י"א אדר ב' - 14.3). אל-חדרה הסעים, שהוא בטוח, שלממשלה יש יד בכיבוש אדמה זו, כדי להרגיז את האומה הערבית. לכן הציע לנאספים להגיב באמצעים דומים: לאסוף מכוניות מכל הערים הערביות ולגרש את היהודים בכוח, אפילו בנשק, "כדי שהעולם והאנגלים ידעו, כי הערבים אינם הלשים ושאיןם שאננים לגבי מקרה זה".

כמה מהנוכחים הסכימו לדעתו של המארח, אולם אחרים טענו, שהאנגלים מעונינים לקומם את הערבים, כדי להראות לועדת החקירה האנגלו-אמריקאית מצד אחד את נחיצותם בארץ זו להבטחת בטחונה, וכדי להוכיח, מצד שני, את "העובדה", שאין אפשרות לשלום בין היהודים לערבים. ולכן הדרך היחידה לפתרון המצב בארץ-ישראל היא: חלוקת הארץ חתה פקוח הכוחות המזוינים של

הכריטיים⁽³⁰⁹⁾. לבסוף הציעו בעלי גישה זו להפגין נגד הממשלה מחוץ לחושה, שהערבים הם קרבתו האימפריאליזם.

הושמעה גם הצעה שלישית, לפיה על "ועד החזית הערבית" להגיש קודם כל מחאות דחופות לנציב עליון, לועד הערבי העליון, לועדת החקירה ולליגה הערבית⁽³¹⁰⁾. אם תגובותיהם לא הספקנה, אפשר לאחוז בצעדים אחרים. אחרי וכוח הסכימו כולם עם דעת המחזנים יותר: נבחרה ועדה בת המשה חברים, כדי להיפגש עם מושל-המחוז יומיים אחר כך, ביום ב', 18 למרס. כמו כן נבחרו המארח ואחד מהנוכחים, כדי שישלחו למחרת הפגישה, ב-17 למרס, מחאות באמצעות מברקים. כיו"ר הפגישה הזאת כהן ראשיד חאג' אברהים, שהזמין, אחרי הפגישה, בטלפון, המשה מנכבדי עכו הערביים, שיבואו לביתו למחרת, כדי להתייעץ בענין ביריה ובארגון פעולה משותפת.

בעקבות התייעצות זו, החקיימה שבוע לאחריה, ב-24 למרס, פגישה בביתו של אחד מנכבדי עכו אלו, ושמו שייך אחמד אל עכרי, שכהן אז כראש לשכת המסחר בעכו⁽³¹¹⁾. בפגישה שנייה זו של נכבדי הערבים בצפון הארץ בקשר לפרשת ביריה, נכחו מספר שייכים ונכבדי עכו. ראש הדוכרים הפעם היה פארס סרחאן, בנו של ניאף סירחאן, שהיה שליטו של מחוז עכו בימי התורכים. לפארס היחה השפעה גדולה בעכו ובצפת בגלל עושרו הרב, כנראה, כי היחה בעל אדמות רבות. היחה גם פעיל ב"קופת האומה" ומקורב למפלגת הערבית הפלשתינאית. פארס סיפר על תוכניתו להתקפה על ביריה היהודית. לשם כך חלק את מחוז עכו לשלשה ריכוזים, שמנו כל אחד 500 רוכבים המושנים והמוכנים לעלות על ביריה (ג') באחד הלילות. שלשת הרכוזים היו צריכים להיות בכפרים אל-קברה, נחף ובכפר סכנין. פגישה כל הריכוזים היחה צריך להיות באדמות כפר מירון, ומשם היו צריכים לעלות לביריה. אחרי שבעל ההצעה סיפר, איך הצליח לרכז את הנשק הדרוש, הביע את בטחונו, שההתקפה, שתבוצע לפי תוכניתו, תשים קץ לִבְרִייה היהודית.

אולם מצב העינינים התפתח ככוון אחר, כי הערבים, שהיו פעילים בקשר לביריה, החליטו לחסל את הענין. וכך פרסם "פלשתיין" ביום ג', 27 למרס, כשבועיים אחרי העליה ההמונית, שיחת ארבעה עם טובח: האדרה בענין ביריה⁽³¹²⁾. בשיחה זו הסביר טובחי קודם כל, ש"העלייה לביריה היחה למעשה ביסויו של התנגדות היהודים למאסרם של מחישיבי ביריה ולכיבוש המצודה, צד שאינו מענין את הערבים. כן הודה, שהיהודים לא הקימו את המחנה על אדמה ערבית אלא "על אדמת פיק"א". "כך", המשך טובחי, "הסבירו לערבים גם השלטונות וגם היהודים עצמם, שהודיעו, שהם מוכנים מיד לפנות את האדמה, אם מוכתר ביריה (הערבי) יקבע שהיא ערבית. ולא זו בלבד: היהודים הלכו לביריה הערבית, והודיעו לה, שאינם רוצים לפגוע בזכויות הערבים, ושהמחלוקת היא רק בין היהודים והצבא". לאמיתו של דבר גילו ראשי "ועד-הגוש" אפילו נכונות לפצוח את הערבים עבור הנזק, שהיהודים גרמו לשדות הערבים, שדרכו עליהם בלכתם להר-כנען⁽³¹³⁾.

כך השלימו מנהיגי הערבים עם קיומה של מחנה ביריה ג' ועם זכות היהודים להתישב על אדמות-ביריה, כשבועיים אחרי העלייה ההמונית לאדמות-ביריה.

פרק 15. תגובות היהודים ברחבי הארץ בזמן המאבק על ביריה

המאורעות על הר-כנען, במחצית אדר ב' תש"ו, ריתקו את השומע לבו העיקרית של כל הישוב היהודי⁽³¹⁴⁾, החל מיום העלייה, י"א אדר ב', אחרי שהרדיו הודיע באותו יום על העלייה לביריה⁽³¹⁵⁾ ככל שהענינים ההפחחו, כפי שהתפתחו, עלתה המתיחות בקרב יהודי ארץ-ישראל, שהחלטתם הייתה נחושה לא לוותר על ביריה ולא לאפשר את מחיקתה ממפת ארץ-ישראל⁽³¹⁶⁾. במשך ארבעה ימי המאבק על (אדמות-) ביריה, עסק הישוב היהודי הרבה יותר במה שהתרחש על הר-כנען מאשר בועדת-החקירה, שקיימה אז את ישיבותיה הפומביות בירושלים⁽³¹⁷⁾. ומסכם "המשמר" בכתבתו ביום א', י"ד אדר ב' - 17.3: "בדריכות ומתוך הרגשת הזדהות מלאה עקב הישוב כולו, במשך יום שישי ושבת, אחר עמידת הגבורה בביריה".

בדרכים שונות הביע הישוב היהודי את הזדהותו זו:

חיפה היהודית גזרה על עצמה שבתון כללי ביום ו', י"ב אדר ב' - 15.3, משעה 10.00 עד 14.00; כל המסחר והתעשייה בעיר הנמל נדמו שעוה אלו. בשעה 12.30 השתתפו כ-5,000 יהודי חיפה באסיפת-עם גדולה ברחוב הרצל, שבה נאמו נציגי ועד-הקהילה וההסתדרות. אלו דרשו את שחרור אסירי ביריה, מחו נגד נישול המצודה והדגישו את נכונות הישוב לעמוד במערכת ההעפלה והבנין עד שייגאלו המוני העקורים מהגולה ויקימו את מדינתם במולדת. גם עזרה ממשית הוגשה על ידי יהודי העיר: משלחת ובה נציגי הישוב היהודי בחיפה שוגרה אל מוקד המחט, כפי שעוד נראה להלן⁽³¹⁸⁾. כמו בעיר-הכרמל נסגרו גם בצפת ובנהריה החנויות בשעות הצהריים, מוקדם מהמקובל⁽³¹⁹⁾.

עזרה חשובה הוגשה לאנשי ביריה ג', ביום השני למאבק על ביריה, על ידי "מגן-דוד-אדום", שהפעיל את השרותים הבאים לעזרתם, מיד עם קבלת הידיעות הראשונות על הנעשה על הר-כנען⁽³²⁰⁾:

- שלשה אמבולנסים⁽³²¹⁾ יצאו לצפת עם יחידה כירורגית, "ובבית בוסל" שבעיר זו נפתח חדר ניתוחים מסודר והובטחו 20-25 מיטות.
- שרותי מגן-דוד-אדום העיקריים בצפון הארץ תוגברו באמבולנסים⁽³²²⁾ מהדרום ואחרים הועמדו במצב הכן⁽³²³⁾.
- לביריה (ג') עצמה הגיעה אחות מטעם "הדסה". נפתח במחנה חדר-חולים, מצויד בצרכי עזרה ראשונה ורפואה, והתקיימה בו חורנוח קבועה. חוץ מזה פתח שם "מגן-דוד-אדום" קנטינה (מטבח-שדה) למספר הרב של אנשים, שהתרכזו במחנה, שבה שהו זה כמה ימים בתנאים קשים (קור, חוסר מים וכו'). הקנטינה חילקה חלב, תה, מים וסיגריות. נעשו אף סידורים להבטחת ארוחות קלות.
- באסיפות שונות, שנתיקמו בערסם הגדולות בליל שבת וביום שבת, שימשה "פרשת ביריה" נושא לשיחות ולמסירת דו"ח על המאורעות בהר-כנען בימים אלו מפי עדי ראיה⁽³²⁴⁾.

פרק 16. המאורעות ב"חזית" (צפת-ביריה) בימי ההכרעה (ימי ו' - שבח-א', י"ב-י"ד אדר ב') (325)

א. יום ו' - המצור

מלבד ההתרגשות על פרשת ביריה, שאחזה בימים אלו את כל הישוב היהודי בארץ-ישראל, כפי שראינו, שרר בישובי הגליל גם מחח רב. וכך מסופר ב"משמר" (מיוס א'):

"שיחח הכל היחה היאבקות הבלתי נרתעת של המוני מתנדבים ונוער על בנייתה המחודשת של ביריה. בבוקר (של יום ו') כבר היה ידוע, כי במשך הלילה עלו והעפילו שוב יהודים רבים לשם, המחדשים את עבודת הבנייה.

בינתיים נודע על עוצר, שהוטל על ידי הצבא בדרכים לצפון⁽³²⁶⁾. מכוניות "אגד" מצפת הגיעו לטבריה באיחור של שלוש שעות. מכוניות "שרות החולה", שיצאו בשעה 9 לצפון, נעצרו על יד טחח והוחזרו לטבריה. מכוניות בודדות בלי נוסעים עברו, אחרי בדיקה ורישום, את המשמרות והגיעו לביריה. לפנות ערב החלו להגיע שמועות, כי הוסר העוצר בדרכים והוחלש המצור על הנקודה".

בימים אלו הגיע המחח לשיאו בראש-פינה ובמיוחד בצפת, שהיחה כמרקח⁽³²⁷⁾. ראש-פינה שימשה אז בסיס לנחשולי המתנדבים, שיצאו להחליף את האנשים בביריה. היא שימשה אכסניה ובית חם בדרך למחנה החדש על הר-כנען. כאן היה גם כן המחסן הראשי למוזונות, שזרמו מכל הנקודות, ומכאן סיפקו אף אוכל ולינה לאלפי אנשים⁽³²⁸⁾. וצפת, בירת הגליל-העליון, שלא נהנתה כמעט מהעליות החדשות, החל מעליית הבילויים, וגם רבים מהנוער שלה עזבה, ראתה בכל נקודה עברית חדשה, כמסיבה הקרובה, כעין בשורת התחדשות בשבילה. ואמנם, דאגתם הרבה של יהודי צפת על כל שכבותיהם "לילדיהם בביריה", הוכיחה, שהנקודה העברית החדשה ומעפיליה העקשניים והנועזים עודדה והפיתו בה רוח חיים חדשים⁽³²⁹⁾.

כבר ביום ה' בבוקר, י"א אדר ב', המו רחובות צפת מאלפי בני-נוער, שחזרו מביריה ב'. שעות דאגה רבה היו שעות הערב באותו היום, כשכוחות צבא חזקים ומסמרה הרחיקו ככות את אלו, שנשארו במחנה, שהוקם אוחו בוקר. המונים מבני-צפת חשו לעזרה, אולם משמרות צבא הועמדו בדרכים ובכבישים, ומנעו את האנשים מלהגיע לביריה, כפי שראינו⁽³³⁰⁾. כל אוחו הלילה, אור ליום ו', דאגו יהודי צפת לגורל הצעירים, ששהו על הר-כנען במזג אויר קשה במחנה ההרוס, לפני שהספיקו להשלים את הקמת ביריה ג'⁽³³¹⁾. השכם בבוקרו של יום ו', נחקלו רבים ברחובות העיר ושאלו לשלום המעפילים. אחר כך נמסר, כי צבא רב עם סנקים ועשרות מכוניות משוריינות מקיף את המחנה החדש על הר-כנען.

בין השלטונות ובין נציגי המפקדה האזרחית של מצצע "הגידום"⁽³³²⁾ לא היה קיים קשר ישיר ככל ארבעת ימי המאבק שלו. כל צד חיכה לפנייה מהצד שכנגד. מדי פעם בפעם הופיע כהנא, קצין-

המחוז היהודי, כמתווך בין השלטונות לועד-הגוש. על השאלה: "מה אתם חושבים?" ענה ועד-הגוש: "כרעג איננו חושבים על משהו, מחוץ על העוול, שהשלטונות גורמים לנו, וכן על כך, שמאדמותינו לא נזוו" (333). כאשר נשאלו נציגי הגליל, אם יורו להמונים להתפרז - אחרי שהשלטונות ביטחו רשמית להניח את מצודת ביריה, שכבשוה - הגיבו היהודים בלאו מוחלט. במקום זה הציע ועד-הגוש לשלטונות, שיטכמו, שבמחנה החדש יישארו כ 20-30 בחורים (334). כך התנהל המשא ומתן בלי שהוסכם דבר בשלב זה. הורגש, שהממשלה נוסה לחפש מוצא של כבוד מכל הענין, אבל להכרעה עדיין לא הגיעה (335).

בינתיים החלו גם ערביי צפת לשמוע את נאומי מנהיגיהם "בענינא דיומא", אחרי שנגמרה תפילת יום השישי, כפי שראינו (336). מלחמת העצבים בין הצדדים נמשכה באותו יום ו' בכל כוחה. כל פעם הגניבו ליהודים ידיעות חדשות: שיהודים יורדו מהמקום בכוח, הם נמצאים במחנה שלהם באופן בלתי חוקי; כי בית-הדין פסק, שקרקעות-ביריה שייכים לערבים וכו' (337). באוירה מתוחה זו סגרו יהודי צפת בשעה 10.30 את החנויות ובתי המלאכה (338).

השלטונות החלו להביך, שהיהודים מתכוונים ברצינות למלחמה, כאשר בשעות הצהריים הגיעו לצפת שלש האמבולנסים מטעם מד"א יחד עם רופא ואחיות עם מכשירים לניתוחים, וחדר ניתוח סודר בבית-בוטל, כנ"ל (339). על כך הודיעו היהודים גם לשלטונות, ברומזם ברורות, שהם מוכנים לכל דבר (340). אנשי השלטון המרכזי פנו עכשיו מיד לשלטונות-המחוז בשאלה על מספר היהודים בביריה. ראשי המחוז נצטוו לחקור ענין זה בדיוק, כדי שמפקדי הצבא יוכלו להכין-שוב את הכוחות המתאימים לפעולה נגד היהודים (341). במתיחות זו ניסו נציגי ועד-הגוש למנוע אלימות ולהפיג את המתח. בשעות הצהריים פנו אל סגן מושל-המחוז בבקשה להיפגש עם מושל-המחוז, מר איוואנס, ועם מפקד הצבא בצפון, אולם לא קיבלו כל תשובה (342).

בשעה שתיים בצהריים הגיעה מחיפה לצפת המשלחת הנ"ל (343), שהיתה מורכבת מנציגי הישוב היהודי בעיר הנמל. חברי המשלחת נפגשו עם קצין-המחוז היהודי ועם סגן-המושל, ומסרו להם על התמררות הישוב בחיפה בגלל נישול ביריה. אתר כך הרשה המושל לשנים מחברי המשלחת להגיע לביריה, שבה נפגשו עם המפעילים, ומסרו להם את ברכת הישוב. אנשי ועד-הגוש הרגישו עכשיו קצת הקלה (344). במשך היום הורגש הצורך להביא אספקה חדשה לביריה ג'. שוב נכנס לפעולה "גדוד הפרדות" על ידי הנוער של צפת ושל ראש-פינה, שהביא למחנה כמויות של מזון, פפוזים, כריכים, סממקים וטיגריה (345). כונו ביריה ג' עצמם המשיכו בינתיים לשפר את המחנה בעוד המצור עליהם נמשך (346).

מתיחות רבה המשיכה לשרור בין החיילים האנגלים לבין המפעילים-מחדש. כל עוד עמדו אלו מול אלו, לא היו חסרים עלבונות מצד אחד לשני. לכמה אנשי מודיעין של ה"הגנה" ניתנה הוראה לצאת למחנה האנגלים, כדי לתהות על קנקנם. כך נכנסו לשטח, שהכריסים תפסוהו, כמה יהודים כבודדים ולבושים אזרחית, כמטיילים, הסקרנים לדעת "מה נעשה כאן". הטיילים, שכלל לא חשדו ביהודים "חמימים" אלו, קיבלו אותם יפה, וסיפרו להם על התפקיד הבלתי נעים, שעליהם למלא כאן

בניגוד לרצונם, כדי למנוע תקריות ואבדות בנפש. מידע זה הועבר אחר כך לאנשי ביריה ג' במחנה ממול, שהשוו את האנגלים לפני-כן לנאצים וחשבום לחסרי רגש, אחרי ההנהגותם בערב לפני-כן. העברת ידיעות זו על ידי אנשי ה"הגנה" הביאה להבנה גדולה יותר בין שני הצדדים וגרמה להפגת המתיחות (347).

גורם מהותי להרגעת הרוחות הייתה ההוראה מלשכת הנציב-העליון בירושלים לשלטונות הצפון. תוכנה היה, שאין לאנגלים הזכות להוריד את העולים פעם נוספת לאור בעלותם של היהודים על אותן אדמות-ביריה, שעליהן הקימו את המחנה החדש. שדר זה, כמו יתר הידיעות בין מרכזי השלטון האנגלי, הועבר, כמה דקות אחרי ששודר, לידיעת מפקדת-ה"הגנה" באיילת השחר על ידי פקיד הדואר היהודים (348).

לאור ההוראות ממרכז השלטון בירושלים, החליטו שלטונות הצבא:

א. לדחות את הגירוש (השני) של היהודים מהר-כנען על אף ההכנות לכך, בלי לקבוע מועד חדש;

ב. לאפשר ליהודים להחזיק באדמה-ביריה;

ג. לבטל את העוצר על איזור צפה-ביריה (349).

לפיכך עזבו החיילים הבריטיים לפנות ערב את מקומות חנייתם מסביב לנקודה החדשה. רק בצפת נשאר גדוד אחד של חיילים למטרות סיור (350). בביריה ג' הודלקו אותה שעה נרות שבת, שנראו יפה בצפת הערה והחרדה (351). בלילה זה, ליל שבת, אור ל-"ג אדר ב", חזר השקט לאיזור צפת אחרי שני לילות סוערים. הדבר היחיד, שעורר את חשומת לבם של האנגלים, היה אמבולנס, שנסע הלוך וחזור מביריה לצפת עם חולים. כל פעם נבדקה המכונית מחדש על ידי החיילים (352).

זמן קצר, אחרי ביטול העוצר, הגיע לביריה החדשה מושה מונטאג (מן), מפקד מבצע "הגידים", שעזב את ביריה ב' לפני שהאנגלים החלו להוריד את המפעילים. כשמיטה הפעולה הארצי של ה"הגנה", ששהה אז בחיפה, שמע על הורדת העולים ועל הקמת ביריה בשלישיה, נקרא מפקד המבצע לחיפה, שם הוחלט, שאם תיהרס הנקודה בפעם השניה, לא יעלו להר פעם נוספת, ושבינתיים יישארו על ההר רק 100 איש ובלי נשק, כי ה"הגנה" לא היתה מסוגלת להחזיק שם 600 איש לזמן ממושך (353). כתוצאה מביצוע הוראה זו לא נשארו איפוא על ההר אלא מאה איש בלבד. אולם בו בלילה נתקבלה הידיעה, כי הצבא האנגלי מתכוון לחזור. ולכן נתן שחם על דעת עצמו את הפקודה, שחמש מאות האנשים, שירדו מההר ושכבר הגיעו עד ראש-פינה, ישוּבו מיד לביריה ג'. כן גייס אנשים נוספים מהישובים וצפת. מפקדם של ה-500 היה עמנואל (מנו) פרידמן, שהיה ממונה מטעם מפקדת הנפה בראש-פינה על כל הפעולות מראש-פינה בקשר לביריה ג'. הוא אמר למישאל שחם, כי אנשיו ייפיים עד מוות אחרי שלשה לילות קשים ועבודת פרך. השיב לו מפקד הנפה באומרו: "העניין בידכם: עלו - תהיה נקודה, לא עלו - לא תהיה...!" הם עלו (354).

בליל שבת, עם ערב יום, החלו להגיע לנקודה החדשה קבוצות חברים חדשים להחלפת "הווחיקים", שנמצאו כאן מיום ה' בבורק. בין "הטריים" היו גם מאלה, שנאסרו והורדו בכוח מהערב ביום ה' בערב. על האירה במחנה החדש בביריה, באותו ליל שבת, מסופר בהרחבה ב"הפועל הצעיר"⁽³⁵⁵⁾:

"כל אחד עם פלוגתו וקבוצתו מסתדר באוהל, תחת גג מחצלת או תחת כיפת השמים, אבל משהו מהרגש קבע שורר כבר. חבורות חבורות מסתדרים לארוחת ערב. לפתע, בפניה אחת בתוך החומה, מסתדרים בשורות אחדות, כמה עשרות בחורים ובחורות וזמרה של קבלת שבת המסורתית בוקעת משם; אלה היו צעירים דתיים. רטט עבר את כל המחנה. קבוצה מאנשי "השומר הצעיר", שישבה בקרבת מקום, כשמונה האוכל מחולקת לחברים, הפסיקו את שירתם ועיכבו את סעודתם, כדי לא להפריע לעומדים בחפילה. באוהל אחר הנמיכו הדוברים את קולותיהם. מכל פינות המחנות מציצים מתוך רחשי כבוד ואולי גם מצטרפים להפילה בלחש".

ומוסיף "דבר"⁽³⁵⁶⁾, בכתבו על ליל שבת מיוחד זה בביריה ג':
 "במחנה ה'רובינזונים', כפי שמכנים אותם, בכל האוהלים והבונקרים, קיבלו את השבת, כל קבוצה, כפי שמקובל עליהם: בשירה, בדברי תורה ובתוכנית אמנותית. ובאהל "עין חרוד" אפילו העלו נרות שבת!"

אחרי ארוחת הערב נחקימה מסיבה. הובאו מגדנות "ומשלוח מנוח" מצפת. החבריה בילתה את הערב בשירה ובריבודים⁽³⁵⁷⁾. השמחה היחה רבה בקרב הצעירים, מכיוון שהעוצר על הנקודה בוטל.

באותו הערב הצליחו להגיע לצפת שני אנשים, בריטי ויהודי, מטעם שרות השידור בירושלים. הם ניסו להסביר לשלטונות הצבא והמסטרה של צפת, כי יש להגיש לציבור ידיעות מוסמכות על מהלך העינינים בפרשה ביריה. לכן ביקשו העיתונאים מהשלטונות למסור פרטים על כל הפרשה, אולם אלו דחו אותם באומרים: "איך מה להודיע, וכשהכל ייגמר, נודיע"⁽³⁵⁸⁾. שני האנשים פנו אז אל ראשי ועד-הגוש, שקיבלם בשמחה וסיפרו להם את כל השתלשלות העינינים. עוד באותו הלילה ניגשו כולם לשטח ביריה ג'. הודות לכך השמיע הרדיו כבר למחרת דברים נכונים יותר על הפרשה כולה⁽³⁵⁹⁾.

חשוב במיוחד היה שדור ההודעה, שלהקמת המחנה החדש לא היה כל קשר עם סכסוך הקרקעות, שבו זכו הערבים לפסק-דין לטובתם⁽³⁶⁰⁾. הודעה זו, לא זו בלבד, שהפריכה את גירסת הבריטים, שרצו לתאר את כל הפרשה בסכסוך בין היהודים לערבים, אלא הדגישה עוד, שהסכסוך היה בין האנגלים והיהודים. לבסוף מסר הרדיו מספר מוגזם (פי שתיים) של היהודים, ששהו אז על הר-כנען, בהתאם לרושם, שראשי העולים-מחדש הצליחו לעורר אצל שני העיתונאים⁽³⁶¹⁾.

ב. יום שבת - "שבת של צפת"

כבר ראינו⁽³⁶²⁾, שחברי ועד-הגוש, בקשו עוד ביום ו', להיפגש עם מושל-המחוז ומפקד הצבא, אולם חשובתם של שני אישים אלו לא ניתנה לנציגי הגליל אלא למחרת בבוקר. אז הודיעו השלטונות לוועד-הגוש - שוב באמצעות קצין-המחוז היהודי, כהנא, - שהעלייה החדשה לביריה היא בלתי חוקית ובנוגד לפקודת הצבא, ושהיהודים עלולים בכל רגע להיות שוב מגורשים מהנקודה. הודעה זו הפתיעה את אנשי הגליל, לאור ההוראה מלשכת הנציב-העליון מהערב הקודם, שהכירה בבעלות היהודים על הקרקע, שעליהם הוקמה ביריה ג', כפי שראינו⁽³⁶³⁾. גם הודעה רשמית, שדורה ברדיו יום לפני כן, אישרה את הדבר⁽³⁶⁴⁾. כשנציגי הוועד לא נענו, אם כן, לבקשתם להיפגש עם מושל-המחוז ועם מפקד הצבא, הימשו הם קשרים אחרים - עם אנשי השלטון היחיד גבוהים. אלו היטבו אמנם, שהם מוכנים לקבל את אנשי הוועד לפגישה, אולם חשובתם הגיעה אחרת. שהענין נגמר⁽³⁶⁵⁾.

שבת לפני תהריים הגיעו לצפת מחיפה חבריו של משה-הפעולה המרכזי של ה"הגנה", כדי לעמוד מקרוב על מצב הדברים האמיתי. אלו קיימו ישיבה יחד עם מפקדי ה"הגנה" במקום ועד נציגי הגוש. בישיבה זו טען אחד מראשי ה"הגנה", "שאינן בכוחנו להתחזק 600 איש על ההר". נחום הורוביץ מועד-הגוש הודיע לכן קטיגורית, "כי אין מה לדבר על הורדת האנשים, עד שלא יעזוב הצבא האנגלי את המקום". הוסכם לבסוף להשאיר שם 350 איש, שישהו על הר-כנען שבוע ימים, במקרה הצורך. כמו כן נקבעו סידורים אנושיים כמחנה בהתאם לעצה רפואית⁽³⁶⁶⁾.

הקשר בין ועד-הגוש לבין אנשי ביריה ג' התחזק במשך אותה השבת באמצעות האמבולנסים, שהורשו להיכנס לנקודה. נהגי "אגד" מילאו במסירות ובהאבה את עבודתם. ביניהם הצטיין הנגד "יוסלה", יוסף כהן, איש צפת. באמבולנס שלו נסע אותה שבת פעמים רבות מצפת לנקודה החדשה על הר-כנען וחזר חלילה, וכך הצליח להעביר לצעירים בביריה ג' כל מיני מצרכים⁽³⁶⁷⁾. במשך כל אותו היום אפשר היה להגיע לנקודה החדשה כמעט באופן חופשי. היחף תנועה עצומה של יהודים מצפת ומסביבתה, שהלכו ברגל לנקודה החדשה. ביניהם היו גם חובשי השטריימלים, שנתקבלו בהתרגשות רבה. הם באו לבקר אצל המפעילים-הגבורים ולאמר להם דברי עודד ו"יישר כוח"⁽³⁶⁸⁾.

בימי ו' ושבת אלו עשו חושביה היהודיים של צפת, ראש-פינה, סבריה והגליל-העליון את כל המאמצים, כדי לספק לאנשי ביריה החדשה מזון, שמיכות, מזרונים, מחצלאות וכלי בישול. ב-משמר-הירדן, למשל, נאספה פרוסת להם אחרונה ממש מפי התושבים, על מנת לשלוח לביריה⁽³⁶⁹⁾. ובצפת, כאשר בליל שבת, בשעה 18.30, הודיעו לוועד-הגוש, כי צריך לדאוג לשמיכות ולמזון, נאספו, במשך שלש רבעי שעה, 100 שמיכות, מגדנות ומזונות משכבות הישוב השונות, גם מהעניות שבו⁽³⁷⁰⁾. איש לא נתן, שידלגו עליו. כך, למשל, נכנסו האופסים לבית אחד, וראו, שאין מה לקחת, אולם בעלת-הבית לא נחנה להם לצאת מבייתה בידים ריקות, מצאה באחת מפנינות הבית 4 בננות

ומסרה אותן בשביל אנשי ביריה... (371). רביס מיהודי צפת הובילו לנקודה החדשה בעצמם, ובהלהבות ובמסירות, אה מתנותיהם, שניתנו בעין יפה.

חברי ביריה התרגשו מאד מהיחס והדאגה הרבה כלפיהם מצד יהודי כל האיזור בכלל ומצד יהודי צפת בפרט. להד רחב מאד בכל העיתונים והדו"חיים על פרשה ביריה זכה ההיתר מהרב זילברמן, רבה של צפת, לאפות להם, שבשבת בשביל עולי הנקודה החדשה ("פיקוח נפש דוחה שבת!"). כמה מיהודי צפת פתחו אף אה חנויותיהם בעצם יום-שבת זה, לתת, בחינם, את כל המצרכים הדרושים למפעילים (372).

במשך יום השבת המשיכו אנשי ביריה ג' להכניס שיפורים במחנה, אולם לא עבדו בשדה. על אף כל המאמצים הרבים, הורגש מחסור באהלים בחוץ המחנה, עקב מספר העולים להר-כנען, שהלך וגדל. באופן זמני הצליחו העולים להקים לעצמם מקומות לינה מגלי אבנים, מכוסות מחצאלות, מלבד 18 אהלים ושני צריפים, שהוקמו כבר לפני כן. מצב בריאותם הניח את הדעת; למעטים בלבד הוגשה עזרה רפואית (373).

מצד ההיילים הבריטיים לא נעשתה במשך כל אותו היום כל פעולה עוינת כלפי המפעילים, אולם אצל היהודים שרר כל אוחה שבת מתח רב. לפני הצהריים, "כאשר יחידה של הגרנדיר גארדס סיירה באדמות ביריה, נפגשה היא עם קבוצת בניס ובנות יהודיים, שהפגינו נגדם כנפנוף אגרופים" (374). אחרי הצהריים הגיע המתח אצל יהודי צפת לשיא: היתה אז תנועה צבאית גדולה בכבישים, המובילים מחיפה ומראש-פינה להר-כנען, שאליו הגיע צבא רב, ורבים מיהודי העיר התקלו ברחובותיה והיו מוכנים לכל קריאה (375). נשי צפת ריכזו את ילדיהן במקום אחד ואף הן היו מוכנות לנסוע בשבת. חושבי העיר האחרים כבר עלו על מכוניות, כדי לנסוע לביריה, כשרובם מעולם לא נסעו עדיין בשבת (376). ברגע האחרון נודע, שהיחידה הצבאית, שהגיעה להר-כנען, היתה יחידה סקוטית, שלא באה אלא להחליף יחידה אחרת במקום. כך פגה המתיחות ובוטלה ההלהוכה-ההפגנה הספונטנית של חושבי צפת לעזרת "ילדיהם היקרים" בביריה ג' (377).

במוצאי-שבת, ליל-פורים, מיד עם רדת הלילה, עלה אחד מזמני צפת, ר' ברוך ברזל, לביריה, וקרא בפני מפעיליה את מגילת-אסתר לאור לפידים וחחה כיפת השמים, ש"ארובותיהם נפתחו". הבעל-קורא הביא לצעירים גם דברי עידוד מהישוב היהודי בצפת. אווירת ההלהבות וחגיגות אפפה את כל המחנה העצום בביריה ג' במוצאי-שבת זו. בוני ביריה ג' חגגו את שמחת הפורים כל אותו הלילה בשירה, זמרה וריקודי הורה. ובחגיגות פורים בישובי הסביבה שתו לחיי ביריה (378).

ג. יום א' - "פורים דביריה" (379)

למחרת בבוקר, יום פורים הש"ו, אספו בצפת מאות בקבוקי יין וכן כל מה שאפו נשי צפת במוצאי-שבת. ר' ברוך ברזל הנ"ל עלה שוב לביריה, אבל הפעם יחד עם כל המתנות מבירת הגליל. באוהל הגדול של חברי קבוץ דן קרא את המגילה והרצה על "עניני דיומא". אחר כך שחו "לתיים" וכל הנכחים פתחו בשירה ובריקודים (380). ברכות-משלוח מנות" הגיעו גם מחיפה, ששלחה שלש מכוניות-משא גדולות, מלאות וגדושות מזון, בגדים, שמיכות וחפצים שונים לביצור המחנה. בבית-הכנסת המרכזי בחיפה, לפני קריאת המגילה, מסר אחד המתפללים דרישת-שלום ממגיני ביריה, זבקס מהקהל לשלוח להם "משלוח מנות" (381). גם "מועצת פועלי צפת" שלחה "משלוח מנות" לעולים. ו-"ועד משקי-עמק-הירדן" שלח מכונית עמוסת משקאות, ירקות וחוצרת חלב. וגם אחרי-הצהרים של יום פורים מיוחד זה זרמו המנות, ללא הרף, כביטוי המוני של סולידריות עם המתחילים בביריה (382).

על אף כל הענינים הקשורים לחג הפורים, לא שכחו אנשי ביריה ג' לארגן את המחנה החדש, כדי שיכיל כשלוש מאות איש למשך שבוע ימים, בהתאם למה שסוכם יום לפני כן בישיבת מטה-ה"הגנה" עם ועד-הגוש (383). כן עסקו הצעירים בסלילה כביש מהמחנה לכיוון השביל פרעון - ראש-פינה. כחוצאה מפעולה זו, כנראה, נוצר אי שקט ניכר אצל ערביי צפת ושמועות שונות נפוצו ביניהם (384). אולם בזה לא הסתפקו היהודים בצפון-הארץ. בשעה 10.00 באותו יום א', נתקלה אצל משטרת צפת הודעה מחתנה המשטרה בבית-שאן, שחלק מהיהודים באיזור הגלבוץ ובעמק-הירדן מחגיגים, ושגם כמיות גדולות של חומרים נשלחו כבר לביריה מעין-הרוד וממעוז. על פעולות אלו, שאורגנו על ידי מפקדת ה"הגנה" באיזור, דיווח מיד מפקד משטרת-הצפון למפקח המשטרה הארצי, ג'ילס (385).

ייתכן שמעשים אלו מצד היהודים באיזור הצפון בקשר לביריה, וכן אי-השקט אצל ערביי צפת והשפיעו על השלטונות לסיים את כל הפרשה בהקדם האפשרי. כגורמים בטוחים, על כל פנים, לרצונם של ראשי השלטון לעשות כן, אפשר לראות -

- א. הכוח האנגלים, שביריה ג' אמנם הוקמה על אדמה, שהוכרה כיהודית אף לפי פסק-הדין בענין קרקעות-ביריה, שניתן, במקרה, ביום העלייה הגדולה, ושהיה בדרך כלל לטובת הערבים, לפי שראינו (386)
- ב. ההפתעה הלא-נעימה, שנגרמה לכריטים, כשהועמדו לפתע בפני שרשרת תגובות כה חזקות ומקיפות, מצד כל שכבות הישוב, על מעשיהם מאז מאסרם של מחייבי ביריה א'.
- ג. החלטתם הנחושה מצד הישוב היהודי לא לוותר על זכות ההתישבות על אדמת-ביריה, דבר שהחבטא הן בעלייה המחודשת אליהן והקמתה של ביריה ג', והן באמצעים הרבים שנקטו, כדי להחכונן לטיפול ברבים, שעלולים היו להיפצע בהתנגשויות הצפויות.

על כל פנים, עובדה היא, שהשלטונות פנו לוועד-הגוש בקריאה לבוא באותו יום א', בשעה 11.00, לפגישה עם מושל-המחוז במשטרת הר-כנען. מסביב לבנין החרכזו הרבה חיילים, שבאו אליו מכל הצדדים. כשהברי ועד-הגוש הגיעו למשטרה, היו כמה רגעים של מחה גבוה, לאחר שהוכנסו לחדר הכוללת: מכיוון שהחצר הייתה מליאת אנשי צבא, הייתה הרגשה, שמתכוונים לאסור את נציגי הגליל-העליון. משני הצדדים הייתה דריכות מקסימלית. באותם רגעי מתיחות עברה ליד הבנין מכונית, שנתנה "בק-פייר". כל החיילים, שהיו בחצר, רבצו מיד על הקרקע, כשנשקם היה מוכן לפעולה⁽³⁸⁷⁾. לפני שחנזכי, אחד מחברי ועד-הגוש נכנס לבנין, פנה אליו אחד ממכיריו הערבים, ואמר לו בלעג-מה: "נראה, איך תנצח את האנגלים בפנים". אולם תקוותו של הערבי, שידם של היהודים תהיה על התחנה, היחה לשוא⁽³⁸⁸⁾.

אחרי ש"האורחים" חיכו כחצי שעה, הוכנסו לחדר, שבו ישבו על במה מושל מחוז-הצפון, איוואנס, וכן בריגאדיר ג'ימס, מפקד הצבא בצפון. ארבעת חברי הוועד ישבו למטה. מלבדם נכחו עוד בחדר סגן מושל-המחוז, מפקדי המשטרה של הגליל וצפון וקצין-המחוז, שעמדו⁽³⁸⁹⁾. מושל-המחוז פתח את הישיבה. כבר בתחילת דבריו נתקבל הרושם, שהאנגלים מוכנים לוותר ליהודים, כי התחיל להתנצל על מה שדובר בפגישה הראשונה בינו לבין חברי ועד-הגוש, ב-א' אדר ב' - 4.3, ארבעה ימים לאחר מאסרם של מחישיבי ביריה א'⁽³⁹⁰⁾. מר איוואנס טען עכשיו, שנציגי הגליל לא הבינו אותו אז, וכי הוא אמנם מוכן היה להשאיר בביריה עשרים איש כנגד אסירי ביריה לשם עבוד האדמה והמטעים. הגיב מיד הלל לנדסמן, יו"ר-הוועד: יותר מזה לא ביקשנו אז⁽³⁹¹⁾.

מיד נשבר "הקרח". מאד הוקל כעת על האנגלים, שהיו מוכנים עכשיו לוותר ברצון ליהודים, ולתת להם את ההרגשה, שניצחונם היה ברור. בשביל השלטונות היה העיקר, שיוכלו עכשיו לסיים מהר ו"חלק" את הפרשה הזו, שהתפתחה ככוון מאד לא רצוי בשבילם⁽³⁹²⁾. כששאלו המארחים את אנשי הוועד, באיזו שעה יורידו את אנשיהם מההר, מחוץ לעשרים הנ"ל, קיבלו את התשובה: "עד השעה שחיים אהה"צ, בתנאי שלא תעלו לשם לפני-כך". ואמנם חיכו הכוחות הבריטיים על יד המצודה, עד שכל המפעלים פיננו את ביריה ג', מחוץ לעשרים נציגים מישובי הגליל-העליון⁽³⁹³⁾.

דבר ההסכם בין ועד-הגוש לבין ראשי השלטון הועבר מיד למתנה על הר-כנען. וכך דווח דוד גלעדי למחרת ב"ידיעות אחרונות" על "בשורת הנצחון" בביריה ג': "חברי ועד-הגוש של הגליל-העליון כינסו את המחנה (למפקד) תחת הדגל: כולם באו לשמוע את "ההודעה החשובה". אחד מחברי הוועד החזיק שוץ ביד והודיע את הזמן המרוק של מסירת ההודעה: 12.45 בצהריים, למען ידעו הם וידע הישוב כולו, שאותו רגע בפורים הש"ו היה רגע היסטורי. זה היה רגע הנצחון לרצוננו, כח עמדתו ועקשנותו של הישוב, שלא השלים עם מחיקת נקודה עברית ממתחו".

ואותו חבר בוועד-הגוש הכריז: "בעניננו מאוחד כל הישוב. כאן לא היה מקום לנסיגה ... זו הייתה מערכה, שהישוב כולו חייבה והשתתף בה אחכם יחד. זהו רק שלב אחד קטן במאבקו הגדול"⁽³⁹⁴⁾

אחרי המפקד בנקודה החדשה, התחילו המפעילים לעזוב את המקום בהרגשת נאחזן. רובם סנו לטבריה ומשם חזרו לבתיהם, אולם הדרך מחר-כנען למטה לא הייתה שגרתית: בעברם בשביל, היורד מביריה לראש-פינה הופתעו על ידי פלוגות צבא ובראשם קצין, אשר ציווה עליהם ללכת בשורה, סמוך לקיר הוואדי הזורם בסביבה. בקצה הוואדי קיבלו את פניהם טנקים. אחרי זמן מה פתחו להם את הדרך וליוו אותם עד לכביש ראש-פינה. לאחר זמן עוכבו עוד כמה פעמים על ידי החנות המכס לבדיקת תעודות. וליר המשטרה, בדרך המלך, נפגשו פה ושם במשמרות צבא. לבסוף "קלטו" אוטובוסים של "אגד" את ההמונים והביאו אותם למקומותיהם⁽³⁹⁵⁾.

הכוחות האנגליים לא עלו לביריה ג' אלא אחרי שכל הצעירים, פחות עשרים, עזבוהו עד שעה 14.00. שני הצדדים קיימו אפוא בקפדנות את ההסכם ביניהם, שהסכימו עליו כמה שעות לפני כן. על הרוח הטובה, ששררה אז בין ראשי האנגלים ואנשי ועד-הגוש, מעידה העובדה, שמושל-המחוז החמיא ליו"ר-הוועד על שעמד בדיבורו בכך, שתוריד את אנשיו מההר עד שעה 14.00⁽³⁹⁶⁾.

בצפת נפוצה היש מהר הבשורה, כי הוסר הסייט. "ימי פורים אלה - אומר זקן אחד - עוד לא חגגה צפת". "אין כאן כל גבורה - אומר שני - מה שעשינו, עשינו בשביל צפת, לא פחות מאשר בשביל ביריה. אין להפריד כיום בין צפת העתיקה לבין ביריה החדשה"⁽³⁹⁷⁾. יהודי צפת ראו בעובדה, שביריה ג' נשארה נקודה עברית, כעין נס-פורים, "פורים של ביריה"⁽³⁹⁸⁾. כך ראו יהודי צפת המסורים ברכה רבה בכל מה שעשו בארבע ימי המאבק למען ביריה. כמעט בכל חוגי הישוב התרשמו עמוקות מהגילויים הבלתי רגילים של התנדבות ומסירות-נפש של בני-צפת על שכנותיהם השונות, עד כדי כוונותם המלאה לחלל את השבת, כשנדמה היה להם, שחיללים אנגליים עומדים שוב לעלות על ביריה, כדי לחסלה⁽³⁹⁹⁾. הערכה רבה זו ליהודי צפת מצאה את ביטויה הן במאמרים הרבים בעתונות על פרשת ביריה, אחרי שנגמרה בכי טוב, והן באופן מוחשי⁽⁴⁰⁰⁾.

בשביל שלטונות-המנדט נגמרה בינתיים פרשת-ביריה, כפי שהוסכם בינם לבין ועד-הגוש ביום א' בבוקר, לאחר ארבעת ימי מאבק עקשני. אחרי ההסכם הזה נמסרה באותו היום לעיתונות ההודעה הרשמית הבאה:

"שלטונות מחוז הגליל הודיעו הבוקר לוועד-הגוש, המייצג את המתישבים בנקודה החדשה בביריה, שעל ההמונים, שהאספו שם, להחפזר, ושעשרים איש רשאים להישאר, כדי להמשיך בפיתוח הנקודה החדשה. ועד-הגוש קיבל את ההצעה ו-20 איש נשארו. ההמונים חזרו לבתיהם".

מובן שנוסח ההודעה הזו התעלם לגמרי מהעובדה הנ"ל, שהאנגלים נאלצו למעשה להיכנע לוועד-הגוש ולקבל את הצעתו. מנחסי ההודעה האנגליים ניסו, כמובן, להציל את כבודם ולעורר את הרושם, שדווקא השלטונות נתנו את ההוראה להתפזר, ושהועד נכנע להם בלי-ת-בריחה. ענין זה מוכח גם כן מנוסח ההודעה על אותו ההסכם, שבנימין שפירא, אחד מחברי ועד-הגוש, שלח באותו היום להנהלת הוועד-הלאומי (401):

"היום ב-11 לפני הצהרים, נקרא ועד-הגוש בגליל-העליון לפגישה עם נציב-המחוז,

סגנו ומפקד הצבא בגליל בנוכחות קצין קמחוז, מר כהנא, ומפקדי המשטרה של הגליל וצפת. בפגישה זו נמסר לוועד-הגוש, שהממשלה מסכימה, שישארו בביריה החדשה 20 מחישובים קבועים לשם עבוד האדמות והמטעים, בתנאי שכל יתר הנמצאים במקום יעזבוהו עד 2 אחרי הצהרים. ועד-הגוש קבל את ההצעה ובה חם הדבר."

בנוסח הרשמי הנ"ל, שנמסר לעתונות, היו עוד פגמים נוספים. כך ערערה, ובדק, מיערת "דבר", יומיים אחרי פרסום ההודעה הנ"ל, על נוסחה. וכך טענה:

"א) הוכחה לא היה עם ועד-גוש הגליל אלא עם החושבים היהודים של ארץ-ישראל, עם כולם.

ב) ונושא הוכחה לא היה מספר המחישובים, שיוורשו להישאר בביריה אלא הממשלה ביקשה לעקור את הכל. היא אסרה מציאות יהודים במקום, אולם הישוב היהודי לא קיבל את האיסור והפר אותו, ולכן הממשלה הסתלקה מן האיסור!"

כיום א', לפנות ערב, בא לבידיה הבריגאדיר ג'ימס עם כל סמליותו. הם בדקו את המקום, ורשמו את שמות האנשים, שישארו בו. ניכר היה, כי העקשנות של העולים עוררה בהם התפעלות (402).

פרק 17. סיכום ומסקנות

פרשה ביריה זכחה להדים נרחבים מאד בקרב יהודי ארץ-ישראל מאז מאסרם של חברי הפלמ"ח הדתי ב-כ"ז אדר א' ה'ש"ו - 28.2.46, אחרי ששהו למעלה משנה במצודה ביריה (ביריה א'). הגובות הציבור היהודי החריפו מאז "כיבוש" המצודה על ידי חיילים בריטיים, שבוע לאחר המאסר הנ"ל. ההתענינות מסביב לביריה עלתה עוד, בהיודוע עליית הממונים ב-י"א אדר והקמת "ביריה ב'". לשיא הגיעה ההזדהות העמוקה של הרוב הגדול מבין הישוב היהודי, כשנודע על הריסת הנקודה החדשה והקמתה של ביריה "השלישית" מיד אחר כך. רק כשהושג הנצחון, אחרי ארבעה ימי המהח והמאבק, נרגעו הרוחות, אולם עוד זמן רב אחר כך, ובאופנים שונים, החייתו למאורעות על הר-כנען מ-י"א-י"ד אדר ב' ה'ש"ו.

כמעט כל העתונים והבטאונים, מהזרמים השונים בציבור היהודי בארץ, סיכמו את החשיבות הגדולה של הפרשה, כפי שראוה, ואח הלקחים שהיה צריך ללמוד ממנה, לפי דעתם. גם בעתונות הציונית ברחבי העולם, על זרמיה השונים, נכתב רבות על כל הפרשה, אולם בדרך כלל הסתפקו בחו"ל בפרסום של סיפור העלייה, כפי שדווחו להם כתביהם בארץ-ישראל.

הרוב הגדול של עיתוני ארץ-ישראל - כ-90%⁽⁴⁰³⁾ - מכמעט כל החוגים, שרובם היו בעלי גישה ציונית-שמאלית בהיותם קרובים לחוגי ההתיישבות והעבודה השונים, העלו לקחים חיוביים ועקרוניים, לפי דעתם, מפרשה העלייה ההמונית לביריה. מעיתונים אלו ראו רובם - כ-60%⁽⁴⁰⁴⁾ - כהישג העיקרי של פרשה העלייה ההמונית לביריה, הן את העובדה, שנמנעה מחיכתו של ישוב עברי מאדמת ארץ-ישראל והן את הפגנת החלטתו הנחושה של העם, היושב בציורן, להיאבק - ולו מאבק ממושך ועקשני - על זכותו להיאחז באדמת מולדתו כולה⁽⁴⁰⁵⁾.

וכך למשל, כתב "העולם"⁽⁴⁰⁶⁾:

"מעשה ביריה יעמוד לדורות רבים כסמל להידבקותו של עמנו בארצנו הנצחית ולהתאחזותו של דורנו זה בקרקע ב'ציפורניו' ממש בעקשנות ובמסירות-נפש ממש... וכמופת של רצון-ההחיה המחושל של ישראל ועל החלטתו המוצקה לשוב אל אדמתו ולחיות עליה כעם חופשי במולדתו, מבלי להרתע מפני כל מכשול ופגע שיעמוד על דרכו".

כמה בטאונים ראו בפרשה אף חוליה במאבק הישוב העברי על קיומו ועצמאותו⁽⁴⁰⁷⁾.

מספר ניכר מהתגובות החיוביות - כ-25% - הדגישו דוקא את האחדות הרבה, שהישוב הפגין הפעם⁽⁴⁰⁸⁾. אחדות זו הייתה, כנראה, כה בולטת, שהועלתה על נס עוד 9 חודשים אחרי כך, בקונגרס ה"ב" של התנועה הציונית בבאזל, בכסלו תש"ז - דצמבר 1946⁽⁴⁰⁹⁾. מיעוטן של תגובות חיוביות אלו - כ-15% - התייחסו במיוחד להצלחה של מאבק הישוב על ההתיישבות החומשית נגד השלטון הזר בכלל ונגד מדיניות "הספר הלבן" שלו בפרט⁽⁴¹⁰⁾.

מעיתוני הבוקר העיקריים, התייחסו "המשמר" ו"הצופה"⁽⁴¹¹⁾ כמה פעמים, בהרחבה ובהתלהבות, להישג העיקרי של הפרשה, לפי דעתם: אושרה זכותם של יהודי ארץ-ישראל על אדמות-ביריה אחרי המאבק העקרוני על הזכות להיאחז באדמת הארץ. "הפלסטינין פוסט"⁽⁴¹²⁾, לעומת זאת, הדגיש את הלקח, שעל השלטונות דוקא ללמוד מכל הפרשה, לפי דעתו: אין עליהם לעורר את הרושם אצל יהודים, שאין נותנים להם לגשת אפילו לשטח הקטן, ש"הספר הלבן" השאיר להם⁽⁴¹³⁾. בתגובה זו מנסה העיתון היחיד של הישוב, שהופיע באנגלית, ליעץ עצה "טובה": לחלק גדול מציבור קוראיו: אנשי השלטון המנדטורי בארץ-ישראל. "הארץ", בעל גישה זהירה ומתונה⁽⁴¹⁴⁾, היה היחיד מבין עתוני-הבוקר החשובים, שנמנע מלהביע את דעתו אחרי העלייה ההמונית במאמר מערכת, אם כי דיווח יפה ומפורט הופיע בו⁽⁴¹⁵⁾.

שנים מעורכי היומונים, "הבוקר" ו"דבר"⁽⁴¹⁶⁾, מחחו בסיכום הפרשה ביקורת על השלטונות על שהגבילו ל-20 בלבד את מספר הצעירים, שהורשו להישאר בביריה ג'. ומהיר עורך "הבוקר": "הנאי זה עלול ליצור תקדים מוזר מאד בכי הארץ הזאת: הגבלת מספר המתיישבים או התושבים בנקודה-ישוב מסוימת".

עחוץ זה הוא היחיד מעתוני ארץ-ישראל, המקשר, יום אחרי מאמר המערכת הנ"ל, את פרשת ביריה להימצאותה בארץ של ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית. עורך "הבוקר" מכיע את חקונו, שהועדה חטים לב "מאורעות כמו מערכת-ביריה, בכדי להעלות, על דעתם את השאלה, "איזה חלק יש לגורם השלישי, הבריטי, בהתהוות הבעייה, הנקראת 'בעיית ארץ-ישראל'"⁽⁴¹⁷⁾. דומה שתקווה זו, שהובעה במאמר זה, הכזיבה, כי לא עלה בידינו למצוא הוכחה ברורה כלשהי, שפרשת ביריה עשתה רושם מיוחד על חברי הועדה, וזאת על אף ארבע הזדמנויות, שבהן הוסכה תשומת ליבם של חברי הועדה לפרשת ביריה, אם במישרים אם בעקיפין:

(א) בעת ביקורם של חברי הועדה אצל הגנרל ד'ארסי, מפקד הכוחות הבריטיים בארץ-ישראל, הוצגו על שולחן צילומים של רובים וכלי נשק, שנחגלו בשעת החיפושים בביריה⁽⁴¹⁸⁾. ב-כ"ז אדר א' תש"ו - 28.2.1946.

(ב) שלטונות הצבא האנגלי בארץ-ישראל מסרו לחברי הועדה פרטים מפורטים ומדויקים על החיפושים בביריה ועל מאסרם של חברי המצודה, בעקבות הנשק הרב, המיסמכים והתעודות, שנמצאו כשני הסליקים, וזאת אחרי שהקשר כינם לכיין חברי ביריה הוכח על ידי כלל-המשטרה⁽⁴¹⁹⁾.

(ג) בתזכיר של "תנועת המרו העברי", ששליחיה האלמונים מסרוהו לכל אחד מחברי הועדה, מוזכרים - ובהגזמה - הן "הרס מחנה-העבודה"⁽⁴²⁰⁾ והן העלייה ההמונית של 3000, שעלו בלי נשק להר-כנען במקום אסירי ביריה⁽⁴²¹⁾.

(ד) שלשת חברי הועדה, שהיו חברים בוועדת המשנה הכלכלית, ערכו ביקור בהר-כנען. מגמה ביקורם זה היה לבקר בביריה, אולם אם אמנם ביקרו בביריה ג' מוסל בספק, כגלל שתי גירסאות סותרות⁽⁴²²⁾. וגם קראם, שהיה חבר בוועדה הנ"ל, אינו מזכיר בספרו כלל, שביקר במחנה החדש על הר-כנען, בעוד שהוא כן מזכיר מאורע אחר, ההלויה ההמונית להללי-שורנה, שהתרחש כשבע לפני כואו ארצה, ושבו הוא רואה הוכחה לאחדות הישוב ולהזדהותו עם המאבק נגד הבריטים⁽⁴²³⁾.

ששת היומונים העיקריים של הישוב דאז התייחסו, אם כן, באופן חיובי, אם במאמרי מערכת ואם בסקירות נרחבות, להישגים שהושגו בפרשת ביריה, לפי דעתם. לעומתם, היומון היחיד, המתייחס בביקורת שלילית לכל פרשת העלייה ההמונית הוא "המשקיף", המבטא את דעתם של חוגי הימין, ובעיקר של אנשי אצ"ל ולח"י, שהתייחסו באופן שלילי לכמה מדרכי המאבק של רוב הישוב, כגון החישובות⁽⁴²⁴⁾ וההעפלה⁽⁴²⁵⁾. וכך מזהיר עורכו של "המשקיף", יום אחרי

סיום הפרשה⁽⁴²⁶⁾, כי "מאורע ביריה עלול לשמש דוגמא מצוינת לשלטונות, כיצד אפשר לרכז את השומת לבו של הישוב סביב נקודה אחת, להסיחה מהתמונה הכללית של מצבנו ולהפגיש את המתיחות על ידי נסיגה מעמדה, שכל כוונתה לא הייתה אלא לשמש להסחת-דעת".

דעתו זו של "המשקיף" בכלל לא נראית מתקבלת על הדעת, שהרי ראינו, שהשלטונות היו דווקא מעוניינים לסיים את כל הפרשה בהקדם האפשרי, אחרי שהומתעו מעמדתו התקיפה וההחלטית של הישוב. לכן הנחתו של עיתון זה, ש"השלטונות ילמדו מהמאורע לנקוט עמדה, שתסיח את השומת לבו של הישוב על ידי ריכוזה סביב נקודה אחת", נראית מופרכת מעיקרה⁽⁴²⁷⁾.

עוד פחות נכונים ומתאימים למציאות ולהשגים, שאמנם הושגו על-ידי הישוב ב-4 ימי המאבק על אדמות-ביריה, נראים ניתוחו ומסקנתו של אברהם וינשל בירחוננו "החברה", שהיה אף הוא בעל גישה "ימנית" קיצונית⁽⁴²⁸⁾. כך הוא כותב, ש"נצחון ביריה" היה אחד "הנצחונות המדומים" שהיו באותו הזמן", כי "ההצלחה" בעיני ביריה היא יחסית בהחלט", שהרי "אסירי ביריה עוד כלאים בבית הסוהר", וכן "הממשלה לא חשבה אף פעם ברצינות לחסל את הנקודה הזאת". ולכן: "ההישג אינו עומד בשום יחס למאמץ והרעש שהקימו סביבו", כי "המטרה היא מדינה עברית לאלתר". לאור כל זה מסיק עורך "החברה" את המסקנה, "שכל 'הנצחונות', (כמו ענין ביריה) לא קרבו ולא יקרבו אותנו במאומה למטרה הסופית".

הוכחה נוספת ליחס השלילי של חוגי הימין להשגה העלייה לביריה, היא התעלמות המוחלטת מפרשת ביריה על ידי מנהיגיהם בספריהם, כגון בדין ושייב, בניגוד למקום הרחב, שהפרשה תופסת בספריהם של מפקדי "ההגנה" והפלמ"ח⁽⁴²⁹⁾.

אולם אין להסיק מהביקורת הקטלנית והלא-צודקת של בטאוני "הימין" הנ"ל על השגה הישוב בפרשת ביריה, שהרוב הגדול של הישוב התייחס ל"נצחוננו" ב"שיכרון" ובלי הסתייגויות. דווקא בבטאוני של "ההגנה" והפלמ"ח, מראשי המארגנים הפעילים בפרשה כולה, נשמעת נימה אזהרה. כותב "אשנב": "היה כאן אחד הנצחונות הפוליטיים של הישוב, אך אל יעורר הנצחון הזה אשליה"⁽⁴³⁰⁾. ומסכם עיתון הפלמ"ח: "אל נצהל צהלה פוחזת", כי "השגת מטרותנו השלמה הייתה רצופה גם פגיעות קשות, קרבנות ואי-הצלחות", ולכן: "בביריה נשאף אויר פסגות להמשכת המאבק"⁽⁴³¹⁾.

מלבד במאמרי המערכת של רוב הביטאוניס, שהופיעו אז בארץ-ישראל, התבטא היחס החיובי של כמעט כל הישוב לפרשת ביריה גם באופנים אחרים: "כהנצחת השם ביריה בצורות שונות"⁽⁴³²⁾ וכן בביטויים שונים, שביטאו הערכה וכבוד רב "למעפילי ביריה, אסיריה ומגיניה"⁽⁴³³⁾.

פרשת העלייה ההמונית לביריה זכתה לפרסום רב בקרב היהודים בארץ ובכל רחבי העולם⁽⁴³⁴⁾, וזכרונות-המאורעות על ביריה נשארו אצל רבים מאז⁽⁴³⁵⁾. אולם אין - לפחות עד כה - הוכחות

ברורה על ענין מיוחד שגילו בו לא-יהודים. ראינו, שאפילו החברים של ועדה-החקירה האנגלו-אמריקאית לא גילו בה ענין מיוחד, אף על פי ששהו בארץ בעת העלייה ההמונית של י"א אדר ב' תש"ו, ועל אף העובדה, שפרטים שונים על הפרשה כולה הובאו לחשומת לבם, כפי שראינו (436)

אולם לגבי הישוב בארץ היה המצב שונה לחלוטין. הוא היה אז שרוי במאבק משותף - ב"תנועת המרי העברי" - נגד שלטונות המנדט על ביטולו של "הספר הלבן" בכלל ועל הגבלות העלייה וההתישבות בפרט. כי רק בהמשכם התקין - פחות או יותר - ראה רוב הישוב את החנאים המנימליים להתפתחותו המיידית ולהקמת מדינה עצמית בטווח קצת-יותר ארוך. לכן, כאשר התעורר החשש - המוצדק - שמאסרם (המקרי) של מחיישבי ביריה והפקרת יישובם יצור תקדים מסוכן של חיסול נקודות עבריות נוספות - דבר שהיה עוד יותר פוגע בהתישבות היהודית מאשר חוקי-הקרקע של "הספר הלבן" - גילה הישוב, על כמעט כל שכבותיו, אחדות בלתי רגילה, נכונות עקשניות ומסירות-נפש ממש, כדי לבטל את תוצאות מאסרם של כ"ד חברי הפלמ"ח הדתי ושל תפיסת המגודה על ידי הצבא האנגלי. בלי ההתלהבות הזו של רוב הישוב, ספק גדול אם היה מצליח מבצע "הגידים", שהיה המבצע הגדול ביותר שאורגן עד אז, ובכלל, על ידי ה"הגנה", כדי להגן על עקרונות ההתישבות. הכנון המבצע וביצועו הוכתבו, מצד אחד, על ידי מדיניותה של "תנועת המרי העברי" בכלל ועל ידי מפקדת ה"הגנה" בפרט לגבי פגיעת השלטונות בעקרונות המקודשים של הישוב, כגון העלייה וההתישבות. מצד שני שררה אז "שכינת-נשק", שהוכרזה על ידי "תנועת המרי העברי", בקשר לפעולות אלימות נגד שלטונות המנדט לרגל הימצאותה בארץ של ועדה-החקירה האנגלו-אמריקאית. לכן גם אופן ביצועו של מבצע "הגידים" היה מיוחד במינו ויחיד במאבק הישוב נגד הבריטים: ארגון המבצע היה צבאי לכל הפרטים, אולם עיקר ביצועו היה הקמת ישוב ארעי אחרי מסע מפרץ; וכן נאסר במשך המבצע כל שימוש בנשק או אפילו החזקתו. מכאן גם ההתנגדות הפסיבית של 200 אנשי הגליל לפני חיסולה של "ביריה ב'", שיטת הגנה יעילה מאד, בנסיבות דאז, נגד החיילים הבריטיים הרבים והאמושים היטב. למעשה היה אז בשיטת-הגנה זו, כמו בעצם העלייה ההמונית להקמת ביריה ב' מול פני הבריטים במצודה-ביריה, משום מעשה מרי אזרחי מובהק.

אולם המבחן האמיתי, שבו עמד הישוב בכלל ואנשי הגליל בפרט, היה אחרי הצלחת המבצע "הגידים", כי הריסתה של ביריה ב' היתה שמה לאל אח כל ההשגים של מבצע "הגידים", אילו הי עקשנות הבלתי מתפשרת להגנת ההתישבות מצד הישוב, שהתבטאה בהקמת ביריה "בשלישית" מיד אחרי שביריה ב' נהרסה; התנהגותם האמיצה והמפתיעה של יהודי צפת החרדים, עד כדי נכונותם לחלל את השבח למען "בניהם" בביריה; העזרה הרבה שהוגשה למפעילי ביריה ג' במצור-בן-שלוש ימים מצפת ומכל רחבי הארץ; והנכונות להקריב קרבנות ממש - רק אלו אילצו את הבריטים להיכנע לבסוף לרצונו של הישוב, שהתנגד בכל התוקף לשלטון המנדט, כשעלול היה להיווצר

החקדים של מחיקת ישוב עברי ממפת ארץ-ישראל. ואמנם לא חזרו הבריטים עוד על מעשה מעין זה.

לאור כל זה רשאים אנו לראות בפרשת העלייה ההמונית לכיריה, ב-"א-י"ר אדר ב' תש"ו, חוליה חשובה ומיוחדת במינה במאבק נגד "הספר הלבן" על ידי הישוב העברי בארץ-ישראל.

* * * * *
* * *
*

רשימת הקיצורים וראשי תיבות

= = = = =

אאמפ"מ	- הארכיון של "איגוד המושבים" של "הפועל המזרחי" בתל-אביב.
אבידר	- אבידר אלוף (מיל.) יוסף, בדרך לצה"ל - זכרונות, תשל"ל.
אטינגר	- אטינגר ש., חולדות עם ישראל, השכ"ט.
אלון	- אלון יגאל, מערכות פלמ"ח, השכ"ו.
א"צ	- הארכיון הציוני המרכזי בירושלים.
את"ה	- ארכיון חולדות ההגנה בתל-אביב.
ביין	- ביין א., חולדות ההתישבות הציונית מתקופת הרצל ועד ימינו, מהד' 4, תשל"ל-1970.
במתרת	- בגין מ., במתרת א' ו-ב', תשכ"ט.
דו"ח-בן א'	- דו"ח על פרשת ביריה מישראל בן-אליהו, שהיה מפקדו של אחד מכותות ההגנה, שהשתתף בעלייה הגדולה לביירה.
דו"ח-הועד	- פרטיכל השיחה בין חברי ועד-הגוש של הגליל-העליון לבין י. טשרנוביץ (היום: צור), נציג הלשכה הראשית של הקה"ל, שיחה שהתקיימה ב-י"ד אדר ב' - 17.3.46 (הערה 170).
המרד	- בגין מ., המרד, תשל"ו-1950.
ועד-הגוש	- ועד-הגוש של ישובי הגליל-העליון.
יומן-החיפושים	- יומן החיפושים האנגלי (ר' הערה 254).
כ"ץ	- כ"ץ שמואל, יום האש, השכ"ו.
ס	- ספר.
סייקס	- סייקס כריסטופר, מבפור עד בוויין, תשכ"ז-1966.
סנה	- עדותו של ד"ר מ. סנה, הרמ"א של ההגנה, שרשמיה מפיו.
פרטיכל המרכז	- פרטיכל משיבות של המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי" בחש"ג-ד - 1943-44.
קורות	- קרסל ג., קורות - יובל שנים לקק"ל, תשי"א.
קראס	- קראס ב., מאחורי פרגוד המשי, מהדורה ב', תש"ד.
ר	- ראה.
שחם	- עדויותיו של אל"מ (מיל.) מ. שחם, הן באה"ה הן מפיו ובמכתביו אלי.
ש"י	- שרות ידיעות; = המודיעין של ההגנה.
שנתון	- שנתון יהודי אמריקה לתש"ו-7-1946, כרך 48, עמ' 382-383.
חזקר הצבא	- הוגש לחברי הועדה האנגלו-אמריקאית ע"י שלטונות הצבא, בדו"ח הועדה בעריכת קרליבך, עמ' 735 (ר' הערה 142).
חזכיר התנועה	- חזכיר של "הנועה המרי העבריי", שחוגש לחברי הועדה הנ"ל, בדו"ח-הועדה הנ"ל, עמ' 8-667.

ה ע ר ו ה
= = = = =

לפרק 1

- 1) המקורות העיקריים לפרק זה הם (לפי סדר א-ב):
 - א. אבידר אלוף (מיל.) יוסף, בדרך לצה"ל - זכרונות, חש"ל (להלן בקיצור: אבידר).
 - ב. יגאל אלון, מערכות פלמ"ח, תשכ"ו (להלן בקיצור: אלון).
 - ג. בגין מ., במחתרת א' ו-ב', תשכ"ט (להלן בקיצור: במחתרת א', ב').
 - ד. בגין, המרד, חש"י-1950 (להלן בקיצור: המרד).
 - ה. כ"ץ שמואל, יום האש, תשכ"ו (להלן בקיצור: כ"ץ).
 - ו. סייקס כריסטופר, מבלפור עד בוויז, כסלו תשכ"ז - דצמבר 1966 (להלן בקיצור: סייקס).
 - ז. ספר השנה של העיתונאים, תש"ז, הוצאת אגודת העיתונאים בחל-אביב.
 - ח. שייב (אלדד), ד"ר ישראל, מעשר ראשון, חש"י.
 - ט. שנתון יהודי אמריקה לתש"ו, 1946-47, כרך 48, עמ' 382-383, באנגלית; (להלן בקיצור: שנתון).
 - י. העיתונות היומית בארץ-ישראל באותה תקופה.
 - יא. עדותו של ד"ר מ. סנה, שרשמיה מפי ב-ג' כסלו תשל"א - 1.12.70.
 - יב. ש. אטינגר, חולדות עם ישראל, תשכ"ט (להלן בקיצור: אטינגר).
- 2) סייקס, עמ' 244, 251, 252, 258-9; אטינגר, עמ' 325; קרוסמן ופוט, מינכן א"י, עמ' 18-19.
- 3) סייקס, עמ' 60-259; אטינגר, עמ' 6-325; וכן להלן והערה 47; וכן ר' קראס, מאחורי פרגוד המשי, מהדורה ב', חש"ז, עמ' 213 (להלן: קראס).
- 4) אבידר, עמ' 213.
- 5) שם, עמ' 214.
- 6) כך מספרם לפי אלון, עמ' 118, וכן לפי העיתונות היומית מ-7.8.10, וזאת בניגוד לגירסתו של אבידר, המדבר על 35 מעפילים בלבד ולגירסת השנתון, עמ' 383, המדבר על "כ-50".
- 7) אבידר, עמ' 214.
- 8) כך המספר גם בעיתונות הנ"ל שבהערה 6. לא מצאתי אישור לדברי אלון, בעמ' 118 הנ"ל, ש"שני חברים שילמו למסירותם בחייהם".
- 9) ר', למשל, "דבר" מ-ל' תשרי וא' ו-ב' חשון תש"ו - 7.8-9.10.45. חוגי "הימין" הסתייגו מהתלהבות בנימוק, כי "אין זה אמצעי הולם את חומר השעה". אולם הם כן קיימו את ביטול המלאכה, כדי לא להבליט את הפרוד; ור' "המשקיף" ג-א-ב' חשון - 8.9.10.

- (10) כך תאריך המבצע לפי אלון, עמ' 119 ולפי עיתוני היום למחרת, ד' חשון - 11.10; וזאת בניגוד לדעתו של אבידר, עמ' 214, הסבור, שהמבצע החקיים ב-9.10.
- (11) אלון, עמ' 119.
- (12) אבידר, עמ' 214; אלון, עמ' 119.
- (13) אלון, עמ' 121; וכן בעיתוני יום ד' חשון - 11.10; שנתון, עמ' 383.
- (14) אלון, עמ' 120; אבידר, עמ' 215; "ס' השומר הצעיר", חלק ב', עמ' 4-633.
- (15) "דבר" מ-ה' חשון - 12.10 ומ-ט' חשון - 16.10.
- (16) אלון, עמ' 120-1; אבידר, עמ' 215.
- (17) אלון, שם; אבידר, שם.
- (18) ר' "דבר" מ-ד'-ה' חשון - 12.10-11; וכן אלון, עמ' 121.
- (19) אלון, שם והעיתונות מ-ד' חשון - 11.10.
- (20) העיתונות מ-ה' חשון - 12.10.
- (21) אלון, עמ' 113.
- (22) אבידר, עמ' 215.
- (23) אבידר, שם; המרד, עמ' 260; במחחרת א', עמ' 290.
- (24) סייקס, עמ' 264; המרד, עמ' 263; אבידר, עמ' 216.
- (25) אבידר, עמ' 216; במחחרת א', עמ' 290; במחחרת ב', עמ' 7, 17-18; במרד 3-260; סייקס, עמ' 264; כ"ץ, עמ' 193; אלון, עמ' 5-123.
- (26) בניגוד לפעולות בלתי-אלימות (כגון מבצע "הגידס", שלפיו הוקמה ביריה ב' ב-"א אדר ב' חשו"ר), כפי שאמר לי י. אבידר; וראה להלן בחלק ב' של עבודתי זו.
- (27) אבידר, עמ' 217.
- (28) עדותו של אבידר, שנמסרה לי ב-ט"ו אייר תשל"א - 10.5.71.
- (29) אבידר, עמ' 217; וכן ש. אסינגר, עמ' 327; "תזכיר התנועה" (ר' להלן, הערה 32), עמ' 8-667.
- (30) סנה; אבידר, שם; אלון, עמ' 113; שנתון, עמ' 382.
- (31) בעקר, אבידר, עמ' 218; וכן אלון, עמ' 113, 118.
- (32) ר' בתזכיר, שהוגש לחברי ועדת-החקירה ע"י אלמונים (ור' קראם, עמ' 198-201) בספר על הועדה, בעריכת קרליבך, עמ' 666 (להלן: "תזכיר התנועה").
- (33) ר' הערה 31.
- (34) ר' קראם, עמ' 5-204, 256; קרוסמן, שליחות א"י, עמ' 215; קרוסמן-פוט, מינכן א"י, עמ' 22, 25.
- (35) ולא אור ל-2 בנובמבר, כפי שגורס אלון, עמ' 3-122, ואסינגר בעמ' 327; וראה הערה 39.
- (36) אלון, עמ' 122.

- (37) אבירר, עמ' 218.
- (38) אלון, עמ' 123, 128; המרד, עמ' 268.
- (39) אבירר, עמ' 9-218; אלון, עמ' 3-122; המרד, עמ' 8-265; במחחרת ב', עמ' 9; סייקס, עמ' 264; העתונות מ-כ"ו ו-כ"ח חשון - 4.11, 2.11; שנתון, עמ' 382.
- (40) אבירר, עמ' 218; וכן "המשקיף" מ-כ"ח חשון - 4.11.
- (41) אבירר, עמ' 219; אלון, עמ' 125.
- (42) סייקס, עמ' 264; אלון, עמ' 122; אבירר, עמ' 219; העתונות מ-כ"ח חשון - 4.11; שנתון, עמ' 382.
- (43) סייקס, עמ' 264.
- (44) אין הצדק עם אלון, בעמ' 127, כאשר הוא סבור, שהנאום הזה התקיים בסוף אוקטובר, ושהמבצע "מסיבה" הנ"ל בא כתגובה לנאום הזה. החאריך של 3.11 אצל אסינגר, עמ' 326, נראה כטעות דפוס.
- (45) אבירר, עמ' 219; אלון, עמ' 122; במחחרת ב', עמ' 20-21; העתונות היומית מ-ט' בכסלו - 14.11. על החדוש בנאום זה - מינוי הוועדה האנגלו-אמריקאית - ראה להלן עמ' 8, וכן הערה 75.
- (46) בעיתונות מ-כ"א חשון - 26.10.
- (47) הצעה זו נכתבה על ידי טרומן כבר ב-31.8.46 במכתב לאטלי; ר' "פלסטיין", בשביל ארגון "האסקו" לא", 1949, עמ' 189; וכן בעיתונות מ-ח' כסלו - 13.11; וכן ר' לעיל, עמ' 1, ובהערה 3.
- (48) אבירר, עמ' 220; במחחרת ב', עמ' 16 בהערה; בעיתונות מ-ט' י"א כסלו - 14-16.11; שנתון, עמ' 383.
- (49) אבירר, שם; אלון, עמ' 126; במחחרת ב', עמ' 3-32; העיתונות מ-כ' כ"א כסלו - 25-26.11, מחוץ ל"דבר" ול"משקיף", שלא הופיעו בשבוע מ-כ' כסלו - כ"ו כסלו - 1.12 - 25.11, בגלל צו-סגירה לחקופה זו ע"י שלטונות-המנדט; שנתון, עמ' 383.
- (50) אלון, עמ' 127; המרד, עמ' 268; במחחרת ב', עמ' 3-42; נסיך שני ומוצלה לפיצוץ חחנה זו נעשה ב-21 לפברואר 1946 ועל כך להלן בפרק זה והערה 63. גם אבירר מזכיר את הנסיון הראשון הזה לפיצוץ החחנה על הכרמל, אולם הוא כותב, בעמ' 221 ובניגוד לאלון, שנסיון-הנפל קרה ב-20.1.1946, באוחו הלילה, שבו פוצצה יחידת הפלמ"ח בפעם השנייה את חחנת החוף בגבעה אולגה (ולכן הוא טעה, מן הסתם). נראה, שיש להעדיף את גירסתו של מפקד הפלמ"ח. אישור לגירסה זו אפשר למצוא גם אצל בגין, במחחרת ב', עמ' 72.

- (51) אבירד, עמ' 220; אלון, עמ' 9-128; במחחרת ב', עמ' 24, 43-42; העיתונות מ-כ"ב-כ"ג חשון - 27-28.11; וכן ר' "דבר" מ-כ"א-כ"ג טבת - 27.12-25; "שלשים יום לגילוי הגבורה העברית בשרון"; שנהון, עמ' 4-383; "הפועל הצעיר" מ-ח' טבת - 12.12; עמ' 5-7.
 (52) וכן הערה 25 לעיל.
 (53) את רשימת הפעולות האלו ערכתי הן לפי "במחחרת ב'", עמ' 7, ומאמרים בספר זה והן לפי דיווחים על כמעט כולן בעיתונות היומית. מובן שהדו"חים ב"המשקיף" מפורטים בדרך כלל יותר מבעיתונים אחרים. והרי הרשימה:

מס'	התאריך בחש"ו - 1945/6	מקום הפעולה	הצלחה ?
1	י"ז כסלו - 22.11.45	ראש העין	כן
2	כ"א טבת - 25.12.45	ביח נבאלה	לא
3	י' שבט - 12.1.46	חדרה	כן
4	י"ח שבט - 20.1.46	תל-ליטווינסקי	כן
5	כ"ו שבט - 28.1.46	תל-נוף	חלקית
6	ב' אדר א' - 3.2.46	תל-אביב	כן
7	ה' אדר א' - 6.2.46	חולון	לא
8	ג' אדר ב' - 6.3.46	טרפנד	כן

- (54) בעיתונות מ-ו', ד', ט' אדר א' - 7,8,10.2.
 (55) אבירד, עמ' 220; סייקס, עמ' 268; וכן "דבר", מאמר מערכת מ-כ"ו טבת - 30.12. על ההסתייגות של הוועד הלאומי, ר' ב-"דבר" מ-כ"ח טבת - 1.1.46, אולם מהערתו של בגין במחחרת ב', עמ' 51, משמע ההפך, וע' שם, עמ' 49-51; וכן בסייקס, עמ' 268; שנהון, עמ' 383.
 (56) אבירד, עמ' 220; סייקס, עמ' 268; העיתונות מ-כ"ד טבת - ד' שבט - 6.1 - 28.12.
 (57) במחחרת ב', עמ' 1-60, 3-72 ו-76; וכן העיתונות מ-י"ח-י"ט שבט - 20-21.1.
 (58) בעיתונים מימים כ"ח טבת ו-א' שבט חש"ו - 1,3,1.46.
 (59) לפי העיתונים מ-ט', י"ב-י"ד שבט - 14-16.1, 11. ביום א', י"א שבט - 13.1, החקיימו ושיבות מיוחדות של כל הרשויות המוניציפליות, שהוקדשו להפסקת העלייה. יומיים אחר כך החקיים בירושלים, באולם "קרן היסוד", כינוס-עלייה, שבו השתתפו נציגים מטעם כל הרשויות הללו.
 (60) מתאריך ד' שבט - 9.1.

- (61) בעיחונות מ-ל' שבט - 1.2.
- (62) בעיחונות מ-כ"ז-כ"ח שבט - 29-30.1, גם בידיעות וגם במאמרי המערכת; וכן: אלון, עמ' 132; אבידר, עמ' 221-2; סייקס, עמ' 281; ומחלת ב', עמ' 5-62.
- (63) אלון, עמ' 133-4; וכן בעיחונים מ-כ' אדר א' - 21.2.
- (64) וראה הערה 50 לעיל.
- (65) אלון, עמ' 136.
- (66) אלון, עמ' 135; אבידר, עמ' 222.
- (67) אלון, עמ' 136-7; אבידר, עמ' 222-3; מחלת ב', עמ' 81; בעיחונים מ-כ"א ו-כ"ג אדר א' - 22, 24.2.
- (68) אלון, עמ' 137; אבידר, עמ' 222-3; מחלת ב', עמ' 99-100; העיחונים מ-כ"ד אדר א' - 25.2.
- (69) ר' קרוסמן, "שליחות א"י", מהד' ב', 1947, עמ' 215; קראס, "מאחורי פדגוג המשי", עמ' 205. אחדות-הישוב, שהופגנה בעת לוויה זו עשתה עליהם הרבה יותר רושם מהעלייה לביריה בעת שהוחם בא"י; ור' להלן, עמ' 55 והערה 423.
- (70) אבידר, עמ' 223; במחלת ב', עמ' 82-3, 98-101; העיחונים מ-כ"ה, כ"ו אדר א' - 26, 27.2; שנתון, עמ' 383.
- (71) אלון, עמ' 132-3; אבידר, עמ' 221-2; מחלת ב', עמ' 71-2; העיחונים מ-י"ח, כ' שבט - 19, 21.1; קרוסמן, "שליחות א"י", עמ' 158; קראס, "מאחורי פרבוד המשי", עמ' 265.
- (72) אבידר, עמ' 222.
- (73) אלון, עמ' 133, 137; אבידר, עמ' 223; מחלת ב', עמ' 9-98; סייקס, עמ' 271.
- (74) אבידר, עמ' 223; קרוסמן, "שליחות א"י", עמ' 144 ו-212; מיכאל אסף, "תולדות התעוררות הערבים בארץ-ישראל ובריחחם", 1967, עמ' 170; "תזכיר-התנועה", עמ' 667.
- (75) העיחונים מ-ט' כסלו - 14.11. וכן לעיל ובהערה 45.
- (76) אבידר, עמ' 223; וסנה. על תקנות-הקרקע מ-1940 - ראה להלן, פרק 2 והערה 82.
- לפרק 2
- (77) לפי עדויותיו של אל"מ (מיל.) יהודה ניצן, הן באת"ה והן לפי מה שרשמתי מפיו.
- (78) קרסל, "קורות, יובל שנים לקק"ל" (להלן: "קורות"), תשי"א, עמ' קי"ח.
- (79) שם, עמ' קי"ח, קי"ט; וכן ר' החלטות הקונגרס ^{4/3}הכ"ג. ~~יגב להלן, הערה 81~~
- (80) א. בייק, "הולדות ההתישבות הציונית מחקופות הרצל ועד ימינו", מהד' 4, תשל"ו-1970, עמ' 367. (להלן: בייק).

- (81) (א) י. גוטסהלף ב"דבר" מ-י"ד חשרי חש"ז - 9.10.46, עמ' ד. באמר זה מודגש החשיבות המדינית של הקמת 11 הנקודות, ארבעה ימים לפני-כן.
 (ב) קורות, עמ' קכ"א, קל"א.
 (ג) ר' בהחלטות הקונגרס הציוני הכ' מתרצ"ז-1937, בדו"ח הקונגרס, עמ' 321: "הקרן הקיימת לישראל נתבעת לגאולה מהירה ונמרצת של שטחי הקרקע החדשים כיסוד מוצק להקמת המולדת העברית".
 (ד) בעדותו של י. וויץ, שרשמהיה מפיו.
- (82) (א) הרצאתו של י. וויץ בחשרי חש"א (1940) בישיבת המליאה של הועד הארצי של הקה"ל על "פרשת הקרקע בשנת ה"ש" (ר' מס' 428 בא"צ).
 (ב) י. וויץ, התנחלותנו בחקופת הסער, חש"ז-1947, עמ' 35.
 (ג) י. וויץ, בחבלי נחלה, חש"א.
 (ד) י. וויץ, יומני, חשכ"ה.
 (ה) אבידר, עמ' 129.
 (ו) בייץ, עמ' 376.
- (83) (א) העיתון הרשמי, 1940, חוספת 2, ההוצאה העברית, עמ' 292,3.
 (ב) כנ"ל, בהוצאה האנגלית, עמ' 337-339.
 (ג) ד"ר א. גרנובסקי, "גזירות הקרקע", ח"ש-1940.
 (ד) הסוכנות היהודית, חזכיר (באנגלית) על "חקנות הקרקע", שהוגש במרס 1946 לוועדת החקירה האנגלו-אמריקאית.
 (ה) אסקו (ארגון אסקו לא"י), פלסטיין, 1949, עמ' 934.
 (ו) "דבר", מ-ב" ו-ה" שבט חש"ו - 4.7.1.46. בשני האריכים אלו מופיעים בעיחזן זה הרבה פרטים על חוקי הקרקעות לפני הכינוס נגד גזירות-הקרקע ולאחריו; הכינוס התקיים ביום א', ד' שבט חש"ו - 6.1.46.
- (ד) נאומו של דוד כץ-גוריון בקונגרס הציוני הכ"ב בסוף 1946 (ר' בדו"ח של קונגרס זה, עמ' 69-70).
 (ה) ר' בהחלטותיו של קונגרס זה, מס' 3, סעיפים ג' ו-ד' (ר' בדו"ח קונגרס זה, עמ' 576).
 (ס) אבידר, עמ' 162.
- (84) קורות, עמ' קי"ט; אבידר, עמ' 129, 130.
- (85) כגון מסדה ו-עין הקורא, שנוסדו בתרצ"ז-1937; וכן קורות, עמ' קי"ט.
- (86) כגון: בית יוסף, סידת צבי, מעוז חיים, ניר דוד ושדה נחום (בתרצ"ז-1936,7), כפר-רופין (לפני-כן: מסד), מסלות ו-גוה איתן (בתרצ"ח-1938), חמדיה ושדה אליהו (בתרצ"ט-1939); וכן ר' קורות, עמ' קי"ט; בייץ, עמ' 372; אבידר, עמ' 130.

- (ב) לפי שנאמר לי ע"י מר י. מטריקין, שהיה אז אדריכל הסוכנות; בחפיקו זה היה אהראי לבנייתן של ה"מיצפות" - המצודות;
- (ג) לפי עדותו של ד. טוביהו, שרשמתיה מפיו. טוביהו היה אז אהראי מטעם ה"הגנה" על ביצוע עבודות ציבוריות בגליל, ובחור שכזה היה אהראי גם על בנייתה של מצודת ביריה (ר' עדותו של יהודה ניצן (בלום) באת"ה וכן וויץ, יומני, חש"ה).
- ישובים אלו הוקמו בחש"ג-1943 בתאריכים הבאים (ולפי סדר הקמתם): ז' אייר - 12.5; כ"ה תמוז - 29.7; ח' אב - 9.8; ור' אב"ד, עם 193, 247.
- ישובים אלו הוקמו בחש"ה-1945 בתאריכים הבאים (ולפי סדר הקמתם): כ"ג טבת - 8.1; י"ב אייר - 25.4; א' מנחם-אב - 11.7.
- (א) ר' דברי י. וויץ בכינוס "קול אדמה", שהתקיים ב-י"א חשרי תש"ד - 6.10.46. בדבריו אלו הביא הלה, בין היתר, את הבשורה על עלייתן של 11 הנקודות בערב לפני-כן (ור' גם "המשמר" מ-י"ג חשרי תש"ד - 8.10.46, עמ' 4). (ד"ר ~~על הערה 80~~ ^{על הערה 89}).
- (ב) ר' דברי ז. רוטשוב ^(2'50) 5 ימים לאחר מכן. (ד"ר ~~על הערה 89~~ ^{על הערה 89}).
- (ג) וכן לפי דברי ד. טוביהו (ר' בהערה 22 ג).
- לפי עדויותיהם הנ"ל של טוביהו וי. וויץ.
- (א) יוסף וויץ, בהתחלתו בתקופת הסער, עמ' 44.
- (ב) ר' מאמר על "ביריה וספר" בהוצאת הלשכה הראשית של הקה"ל. מאמר זה הופיע ב-14.10.1945 ונמצא בא"צ.
- (ג) "הדושה השבוע" - צרור ידיעות מן העיתונות וכו', גם כן בהוצ' הלשכה הראשית של הקה"ל, מס' 22 מ-כ"ו אדר תש"ה - 11.3.1945, וכן מס' 29 מ-ט"ו סיון תש"ה - 28.5.1945.
- (ד) "קרננו", חשרי תש"ו - ספטמבר 1945, עמ' 10.
- (ה) ספר הפלמ"ח א', עמ' 468, מאמר של יהודה בלום (ניצן) על הנוער הדתי בפלמ"ח.
- (ו) וכן לפי העדויות, שרשמתין מפייהם של יהודה בלום (ניצן) ושל חברים אחרים מהפלמ"ח הדתי בביריה, וראה להלן בהערות 116-117 ^{29 25}.
- על ההתייבות של התיילים המסוחררים באופן כללי, ראה:
- (א) "מגל ומגן", הוצאת גרעין התיישבותי ע"ש ווג' בוד בגדוד השני הארצישראלי, חי"ל מ-ניסן תש"ו - 1.4.1946, עמ' 3.
- (ב) מערכת "דבר" ב-י"ב חשרי תש"ז - 7.10.1946 (ב-"דבר היומ"י) בהגובתה על כנס הקה"ל "קול האדמה", שהתקיים יום לפני כן. (ור' לעיל הערה 8 א).
- (ג) דברי ד"ר גראנובסקי בכנס זה, כפי שהובאו באתר ^ע יומיים לאחר הכנס.
- (א) קרסל, קורות, עמ' קל"א.
- (ב) י. וויץ, בהוצאתו בחשרי תש"א, (ראה ~~על הערה 82~~ ^{על הערה 82} א).

693
6

694
7

695
8

696
697
6

- ר' פרטיכל מישיבתו של המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי" (להלן: "פרטיכל המרכז")
 מ-כ"ח חשוון תש"ד - 26.11.43 (בארכיונו של א' יגוד המושבים של הפה"מ ז"ו, להלן
 בקיצור: אאמפ"מ).
 לפי העדוה, שרשמהיה מפיו של יוסף וויץ.
 שם.
 הוה אח דבריו של משה אונא בישיבתו של המרכז החקלאי הנ"ל מ-י"ח מנחם-אב תש"ג -
 19.8.1943 (אאמפ"מ).
 "פרטיכל-המרכז" מהישיבה ב-כ"ח חשוון תש"ד - 26.11.1943 וכן מזו שב-י"ז מנחם-אב
 תש"ד - 6.8.44 (אאמפ"מ). וכן ראה הערה 109. גרעין "אמונים" הקים אמנם בתש"ו-1946
 אח הקיבוץ עין-הנציב, צפונה ל-טירת-צבי ו-שדה-אליהו.
 ביריה נעזבה בסוף תש"ט-1949 על ידי חברי "בני-עקיבא", לאחר ששהו שם חברה של תנועה-
 נוער זו, מגרעיני ה' ו-ו', כשלוש שנים וחצי, וזאת לאחר העלייה הגדולה לאדמוניה באור
 ב' תש"ו - 1946, כמפורט להלן. לאחר שחרורו של הגליל במלחמת השחרור, לא היחה עוד
 משמעות מדינית-בטחונית לנקודה זו. גם מבחינה כלכליה לא השתלם להמשיך ולהחזיק שם
 חברים, כדי להקים ישוב קבוע הנושא את עצמו. עד היום נאבקים רבים מישובי הגליל -
 העליון בבניית פרנסה חמורה (וראה אח המאמר ב-"מעריב" מ-ז' כסלו תשל"ב - 25.11.71
 בשם: "14 מושבי ההר במעלה-הגליל אינם מפרנסים עוד אח חושיהם").
 ר' "פרטיכל-המרכז" מהישיבה ב-י"ט אדר תש"ד - 14.3.1944 (אאמפ"מ).
 ר' "פרטיכל-המרכז" מהישיבה ב-י"ז מנחם-אב תש"ד - 6.8.1944 (שם).
 ר' "פרטיכל-המרכז" מהישיבה ב-כ"ו אלול תש"ד - 14.9.1944. בישיבה זו הופיע ודיבר
 גם יוסף וויץ (שם).
 עדותו של יהודה ניצן (בלום) באת"ה, מס' 3830.
 לפי העדות, שרשמהיה מפיו של י. אליאש, שכחן אז כנציג "הפועל המזרחי" במפקדה ה"הגנה".
 ר' הערה 108/2
 לפי עדותו של יהודה ניצן (בלום) באת"ה (ר' הערה 108) וכן לפי מה שרשמתי מפיהם של
 כמה מחברי ביריה (א'): יהודה כפרי, שרגא בר-ניב, יצחק לויט דוד אריאל (אנגל).
 לפי העדויות הנ"ל של יהודה ניצן דוד אריאל (ר' הערה 111).
 כדברי יהודה בלום (ניצן) בספר הפלמ"ח א', עמ' 468 וכן לפי עדותו הנ"ל של ש. בר-ניב
 (ר' הערה 111).
 ר' גם אלון, עמ' 100.
 עדותו הנ"ל של יהודה ניצן (בלום), ור' הערה 108.
 שם, וכן דבריו בס' הפלמ"ח (הערה 113); וכן לפי עדותו של דוד אריאל (ר' הערה 111).
 24
 26

30
~~117~~
~~118~~
~~119~~
~~120~~
 32
 33
 34
 35

וזאת בניגוד לחברי "בני-עקיבא" מגרעני ה' ו-ו' של תנועה זו, ששהו בביריה כחלק מה-"קבוץ הדתי". ור' לעיל בהערה 104.
 לפי עדותו הנ"ל של יהודה ניצן (בלום) באח"ה, מס' 3830.
 לפי עדותו של אל"מ (מיל.) מישאל שחם, שרשמתי מפיו; וכן הוזה ברכה חבס, "פורצי השערים ממזרח ומים", עמ' 145; וכן "ס' השומר הצעיר", חלק ב', עמ' 588; וכן לפי עדותם של דוד אריאל (אנגל) ושל ניצן (בלום) באח"ה.
 לפי העדויות של יהודה ניצן (בלום), הן באח"ה והן לפי מה שרשמתי מפיו, וכן לפי דבריו בס' הפלמ"ה, א', עמ' 468.

לפרק 3

- (121) המקורות לפרק זה:
 (א) העיתונים מ-ל" שבט תש"ו - 1.2.1946, שבהם מופיעה או ידיעה רשמית על התקניה או קיצור ממנה.
 (ב) עדותו של אלוף (מיל.) צבי זמיר - באח"ה מס' 5013 - שהיה אז מפקד המחלקה, שנאסרה על ידי הבריטים על יד יסוד-המעלה.
 (ג) עדות אח"ה 8/19, שנכתבה ב-3.2.46, בתור דו"ח על מאסרם של אנשי הפלמ"ה מאח"ה המ"מ 4 אל מפ" ד".
- (122) ולא ביום אחד בפברואר 1946, כמו שכותב אלון ב"מערכות פלמ"ה", עמ' 133.
- (123) לא עלה בידי לברר את שמותיהם של חברי חוליה זו. לגבי המספר של האסירים קיימות שתי גירסאות: לפי העיתונים נאסרו 10 אנשים, ואילו מספרם היה 11 לפי אלון, עמ' 133, וכן לפי אבידר, עמ' 224.
- (124) כך לפי "המשקיף" מ-ל" שבט - 1.2. וכן בעדות הנ"ל - את"ה 8/19 - בשינויים קלים מאד, אולם ב"המשקיף", 3 ימים אחר כך, מ-ג" אדר א' - 4.2, עמ' 3, כחוב, ש"מוסרים לנו, שאין שחר לידיעה זו", שמצאו נשק. נראה, שאמנם לא נמצא נשק אלא נרחיקים לנשק ולחמושת בלבד; וכן ב"דבר" מחאריך זה.
- (125) אין יסוד עובדתי לגירסתו של אלון, הטוען בעמ' 133 של ספרו הנ"ל, ש"חיפוש מדוקדק לא העלה דבר ... אף על פי כן התאוו לעצרים".
- (126) ר' לעיל, עמ' 8 ובהערות 71 ו-73; וכן בעדות הנ"ל של זמיר.
- (127) אלון, עמ' 133.
- (128) להלן: "ועד-הגוש".

- 158) בעדויות הג'נרל של יהודה ניצן. *התעדה 141*.
- 159) ר' ב-"הבוקר" מ-כ"ח אדר א' - 1.3.
- 160) בעדויות הג'נרל של יהודה ניצן. *התעדה 141*.

לפרק 6

- 161) בעיתוני הבוקר מיום ו', כ"ח אדר א' - 1.3.
- 162) ב-"הארץ" מ-ג' אדר ב' - 6.3, עמ' 6.
- 163) בדו"ח על פרשת ביריה מישראל בן אליהו באת"ה. דו"ח חשוב זה פורסם גם כן ב-"אשנב", מס' קכ"ב, מ-כ' ניסן תש"ו - 21.4.46, להלן: "דו"ח בן-א". י. בן-אליהו היה מפקד ה"הגנה" בעמק הגלבוע ובית-שאן, ושיתף את כותותיו בעלייה הגדולה לביריה ב-י"א אדר ב'. (לפי עדותו של משה מן, מפקד המבצע הראשי).
- 164) כל הפרטים מכאן ועד סוף הפרק הזה מבוססים על:
 - א) עדותו שבאת"ה, מס' 3466. דברי עדותו אלו סוכמו גם ב-"לאש ולמגן, חולדות הנוטרות העברית", הוצ' מערכות 1962, עמ' 121.
 - ב) מכחבו לשר הסעד מ. חזני מ-30.6.71.

לפרק 7

ראה הערות ^{40 39}
~~146~~ ¹⁴⁶
 52
 165
 53
 166

רק עיתון-הערב "ידיעות אחרונות" הספיק להביא הודעה זו בגליונו באותו יום ו', ולכן פירסמה באותיות גדולות בראש העמוד הראשון. כל יתר העיתונים פירסמה ביום א', ל' אדר א' - 3.3.

"אשנב" מס' קי"ח, מ-ט"ו אדר ב' - 18.3.
 54
 167
 168

ר' ב-"אשנב" שבהערה הקודמת; וכן ר' בהודעת "פלקור" (באנגליה) מ-7.3.

זאת היתה טענה נכונה לאור הפרסום הרב, שזכו לו הפעולות מטעם ^cהתנועה המרי העברית ^cפני-שהאיגוד לעיל על כפפתו ^cהתנועה המרי העברית ^cהתנועה המרי העברית

גם על פגישה זו מדווחים עיתוני הבוקר-בהרחבה, ביום א', ל' אדר א' - 3.3, יחד עם ^{11/3}ההודעה הרשמית השניה' על המאסר. מקור חשוב נוסף לתוכן פגישה זו וכן לכל יתר ^{11/3}ההודעה הרשמית השניה' על המאסר. מקור חשוב נוסף לתוכן פגישה זו וכן לכל יתר

המאורעות, הקשורים בעלייה לביריה, הוא פרטיכל "השיחה עם חברי ועד-הגוש של הגליל-העליון על השחלשול המאורעות בביריה" (להלן בקיצור: "דו"ח-הועד"). הדו"ח נמצא בא"צ ^{11/3}ההודעה הרשמית השניה' על המאסר. מקור חשוב נוסף לתוכן פגישה זו וכן לכל יתר

ק" 1730 - קק"ל 5). שיחה זו התקיימה בצפת ביום א', י"ד אדר ב' - 17.3, בין חברי ועד-הגוש של הגליל-העליון ובין י. שטרנוביץ (צור), נציג הלשכה הראשית של הקק"ל.

- 38
171
- ר' בעיתונים מיום ב', אדר ב' - 4.3, בדו"ח-הועד, וכן ב-"אשנב", מס' ק"ח, מ-ט"ו באדר ב' - 18.3.
- דברי מיליק, מקיבוץ דן, בדו"ח-הועד. (172)
- ר' הערה (171). (173)
- דו"ח-הועד, שממנו מובאים רוב הפרטים בפרק זה. (174)
- ר' מאמרו על ביריה מאת הלל לנדסמן, יו"ר ועד-הגוש, שהיה נוכח בפגישה זו, ב-"חברים מספרים על אי-לה-השחר" במלאח 50 שנה לקיומה, עמ' 13. טענות הערבים על קרקעות-ביריה התחילו עוד בחש"ד-1944, לפני שחברי הפלמ"ח הדתי התחילו לבנות את המצודה. התנהל מאבק משפטי ממושך על קרקעות אלו בין כמה ערבים לבין הקה"ל, שעבורה טען עו"ד אליאש. בדיוק ביום העלייה ההמונית לביריה ניתן פסק-דין בענין זה. "שהיה לטובת הערבים", *עלון שירות*.
- דו"ח-הועד. (176)
- בעיתונות למחרת הפגישה, יום ג', ב' אדר ב' - 5.3, וכן בדו"ח-הועד ובדו"ח בן-א". (178)
- "הארץ" מיום ב', א' אדר ב' - 4.3, עמ' 4.
- בעיתונים מיום ד', ג' אדר ב' - 6.3. (179)
- במאמרי המערכת, שהופיעו ביום ב', א' אדר ב' - 4.3: (180)
- (א) ב-"הבוקר": "בגליל העליון".
- (ב) ב-"הצופה": "ביריה".
- (ג) ב-"משמר" מ-ב' אדר ב' - 5.3: "ביריה".
- ור' נספח ד', עמ' 97. (181)
- 8 לפרק
- 182
- כך מצוטט בהתחלה המכתב, שנכתב ב-6.3 אל המזכיר הראשי של ממשלת המנדט ע"י דוב יוסף מטעם הנהלת הסוכנות היהודית. (ועל מכתב זה ר' להלן, עמ' 23-24). המכתב נמצא בא"צ, ה' 1/2676. על חפיסת המצודה הצפויה מודיעים כבר כמה מעיתוני-הבוקר, כמו "דבר" ו-"הצופה", ב-ב' אדר ב' - 5.3, כמה שעוד לפני המעשה; וזאת על סמך הודעה, שנחבלה בלילה לפני כן, אור ל-ב' אדר ב' - 4.3, בשעה 23.00, על ידי ועד-הגוש של הגליל-העליון ב-איילה-השחר.
- לפי הדיווחים המפורטים בעיתונים מ-ב' ג' אדר ב' - 5.6.3. (183)
- הכינוס בירושלים החקיים ב-ד' שבט תש"ו - 6.1.46; ר' בעיתונים, ובעיקר ב-"דבר", מ-ב' ו-ה' שבט - 4.7.1. (184)
- אלון, עמ' 138. (185)

- 186 ב-"הבוקר" מ-ג' אדר ב' - 6.3.
- 187 מ-ד' אדר ב' - 7.3.
- 188 מ-ג' אדר ב' - 6.3.
- 189 מ-י"ב אדר ב' - 25.3, עמ' 2. "במעלה" היה הירחון של "הנוער העובד והלומד".
- 190 גליון מס' 5 מ-ז' אדר ב' - 10.3. "עוז" היה השבועון של קבוצה קיצונית בחוץ "אתרות העבודה".
- 191 מס' 73 מ-ה' אדר ב' - 8.3, עמ' 3.
- 192 מ-ב' אדר ב' - 5.3.
- 193 מ-ה' אדר ב' - 8.3.
- 194 מ-ד' אדר ב' - 7.3.
- 195 מ-ז' אדר ב' - 10.3; ור' הערה 190.
- 196 מ-י"ב אדר ב' - 15.3; ור' הערה 189.
- 197 ר' "לאחדות העבודה" מ-י"א אדר ב' - 14.3; וכן "קרננו" מאדר ב' - מרס 1946.
- 198 מערכת "המשמר" מ-ב' אדר ב' - 6.3, ור' להלן, הערה 424.
- 199 ב-"אשנב", הבולטין המחזורי של ה"הגנה", אין כל תגובה על פסיסת המצודה על ידי הבריטים.
- 200 בעיתונים מיום א', ד' אדר ב' - 10.3. לא עלה בידי להשיג מאמרים על הביקור הזה בעיתונות זרה, אם כי יש להניח, שאמנם נכתבו עליו מאמרים.
- 201 כגון הועד-הפועל של ה"הסתדרות הכלליה" ב-ג' אדר ב' - 6.3. (ר' "דבר" מ-ד' אדר ב' - 7.3, עמ' 1); וכן "חבר המועצות המקומיות" בישיבת המליאה שלה, בדיוק שבוע אחר כך, ב-י' אדר ב' - 13.3. (ר' הצופה מ-י"ב אדר ב' - 15.3).
- 202 כגון הועד-הפועל של "הפועל המזרחי" (ר' בכמה עיתונים מ-ח' אדר ב' - 11.3) וכן עזרת של צעירים דתיים, שהתקיימה במקורה ישראל, במוצאי-שבת, אור ל-ד' אדר ב'. (ר' גם-כן בעיתונים מ-ח' אדר ב' - 11.3). גם מועצת עיריית פתח-תקוה החליטה להשמיע את מחאתה, וזאת לפי הצעתו של נציג "הפועל המזרחי". (ר' ב-"הצופה" מ-י"א אדר ב' - 14.3).
- 203 דו"ח מפורט על הפגישה הזו בדו"ח בן-א'.
- 204 "דבר" מ-ד' אדר ב' - 7.3 מדווח בפרוטרוט על סיור זה.
- 205 ראה לעיל, וכן הערות 170-174.
- 206 כא"צ, חיק י/2676, ור' הערה 182.
- 207 שם.
- 208 ר' לעיל והערה 177.
- 209 דו"ח-הועד ודו"ח בן-א'.

לפרק 9

- (210) המקורות לקטע זה: אבירר, עמ' 5-224 והראיון איתו; אלון, עמ' 138; הראיון עם סנה: ובמאמר "ביריה היא שלנו" בספר "השומר הצעיר", עמ' 637.
- (211) ר' בסוף פרק 1, עמ' 8.
- (212) ר' שם ובהערה 74.
- (213) שם.
- (214) כדברי הרמ"א, מ. סנה.
- (215) סנה, אבירר ואלון; ור' הערה 210.
- (216) אבירר, עמ' 225; ועדות אבירר.
- (217) שם; שם; וכן אלון, עמ' 138.
- (218) כדברי סנה; וכן ר' י. וויץ, יומני, חלק ג', עמ' 90. מכאן ברור, שהמחלקה המדינית של הסוכנות היהודית לא הודיעה כלום להנהלת הקה"ל על מבצע "הגידס", כדי לשמור על סודיות מוחלטת של ההכנות למבצע, כפי שסיפר לי אלוף (מיל.) י. אבירר; ור' בהערה הבאה, 219.
- (219) וכך כותב י. וויץ ברוגז רב למחלקה המדינית של "הסוכנות היהודית" ב-"יר אדר ב' - 11.3" ש"עליית הכיבוש" לביריה ביום ה', "יא אדר ב', נעשתה כלי ידיעה הקה"ל והאנשים האחראים לעניני קרקע ובלי לקחה בחשבון אה המצב המשפטי שלנו בקרקע זו. מעשה זה נראה לנו בלתי נכון, והננו רוצים לדעת אם הוא נעשה בידיעתכם אם ובהסכמתכם". (ר' א"צ, חיקי קק"ל 5, קופסה 1730, חיק ביריה-502; מכתב מס' יו/טב/48131/1583).
- (220) וראה הערה 26.
- (221) המקורות העיקריים להוכנית המבצע הם:
- א) חוכניה המבצע "הגידס" עם מפת האיזור מארכיונו של משה מן (מונטג) - עכשו באח"ה. אה כל החוכניה, ככתבה וכלשונה, מופיעה להלן, בנספח ט'. משה מן היה אז מפקד-הגליל מטעם ה"הגנה". בחוקף הפקידו זה קיבל אה האחריות המבצעית על העלייה לביריה יחד עם מישאל שחם, מפקדה של הנפה הגליל-העליון, כשהמפקדה שלו היחה ב-איילת-השחר. ור' לעיל בהערה 130.
- ב) עדות מפיו של אלוף (מיל.) יוסף אבירר; וכן "בדרך לצה"ל", זכרונות אלוף אבירר, עמ' 223-227.
- ג) עדותו של אלוף (מיל.) צבי איילון באח"ה 1978.
- ד) עדותו של מישאל שחם באח"ה 1100, ומפיו.
- ה) דו"ח בן-אליהו באח"ה וב-"אשנב".

- (222) עדותו של צבי איילון, ור"ה הערה 221 ג).
- (223) עדותו של מ. שחט.
- (224) על הקשר "הטבעי" בין העלייה לתל-חי ובין ביריה ב' - י"א אדר ב' חש"ו מעיד גם כן: א) המאמר ב-"המשמר" באותו יום, שנכתב עוד לפני שנודעה בכלל העלייה לביריה. למאמר הזה היתה הכותרת הבאה: "ביום העלייה לתל-חי חישמע התביעה לשיחרור ביריה"; וכן - ב) במאמר "בדרך תל-חי" ב-"לאחדות העבודה", עמ' 1, שהופיע באותו היום. כן גם אישר לי מפקד המבצע, משה מן. וכן השווה את כל פרטי המבצע, שבנספח ט', עמ' 105-109, הביצוע מסופר בפרקים 10 ו-11 להלן.

לפרק 10

- (226) ר"ה במפת המבצע אחרי עמוד 28 וכן בנספח ט', ובו כל פרטי המבצע.
- (227) ואלו הם המקורות העיקריים לפרק זה:
- א) המקורות הנ"ל בהערה 221 מאה מחכנני המבצע ומבצעי העיקריים: איבדר, איילון, שחט ובן-אליהו.
- ב) דו"ח-הועד.
- ג) י. וויץ: 1) "התנחלותנו בתקופת הסער", עמ' 42-44.
2) "היער והיעור בישראל", עמ' 263.
- ד) העיתונות היומית בא"י מ-י"ב, י"ד ו-ט"ו אדר ב' - 15, 17, 18.3, שדווחו בכתרוח ראשיו ובדווחים מפורטים על העלייה והמאורעות, שהיו קשורים בה.
- ה) מאמרים בעיתונות היומית, בשבועונים ובירחונים יהודיים, בארץ ובחו"ל, ובהם תיאורים ארוכים ומפורטים על כל פרטי העלייה השונים.
- א) ואלו המאמרים העיקריים, שהופיעו בארץ ובעברית (וכן ר' בנספח ה'):
1. "העפלנו לביריה!" מאת אריה גלבולום ב-"הארץ" מ-י"ט אדר ב' חש"ו - 22.3.1946.
2. "אלמוני מביריה" (שרטוטים) מאת י.מ. ניימן ב-"דבר" מ-י"ז אדר ב' חש"ו - 20.3.
3. "ביריה שוחררה - בניה בכלא" מאת מ.ה. ב-"דבר-השבוע" מ-ט"ו סיון חש"ו - 14.6.
4. "בביריה לאחר הסופה" מאת י. טשרנוביץ ב-"קרננו" מניסן חש"ו - אפריל 1946.
5. "הננו ועלינו", שהופיע ב-"במעלה" מ-י"ד ניסן חש"ו - 15.4.1946.
6. "ביריה", מאמר מאת משה שמיר, שהופיע לראשונה ב-"על החומה", ירחון "השומר

הצעיר בא"י, מאי 1946. אחר כך הופיע מאמר זה בהרחבה רבה בספרו "עד אילת", עמ' 57-61.

(ב) ואלו המאמרים העיקריים, שהופיעו באנגלית בארץ ובחו"ל:

7. 4 מאמרים מחברים, שהשתתפו בעלייה, ב-"המקשר", הוצ' "הבונים", אפריל 1946, עמ' 1-13.
 8. "דו"ח על ביריה" מאת ד. בר-אדון, ב-"פלסטיין אינפורמישן", מאי 1946, עמ' 23-32.
 9. "דו"ח על ביריה" מאת ד. בר-אדון, ב-"ניו פלסטיין" מ-17.5.46, עמ' 196-195.
 10. "ביריה: מצור על ישוב" ב-"פלקור", כרך 9, מספר 50, מ-18.3.46. "פלקור" היה שמו של בולטיין-מידע רשמי באנגלית, שהוצא בירושלים על-ידי הסוכנות היהודית.
 11. ב-"קיצור מהעיתונות ומהאורעות", מס' 113, מ-20.3.46.
 12. "דרכנו", כטאון צעירי פועלי-ציון ב-"דרום-אפריקה", חוברת יוני 1946, עמ' 4-5.
- (ו) עדויות, שגביתי מפייהם של 3 מחברי אילת-השחר, שהיו מעורבים בפרשת העלייה לביריה: הלל לנדסמן ואברהם חנוכי, שהיו חברים ב-"ועד-הגוש", ויהודי אילתי, שהשתתף בעלייה ב-"אדר ב' כ-"חבר המשורה".
- (ז) עדות בכתב ובעל-פה מאת משה מן (מונטג) מקיבוץ מרחביה, מפקד המבצע.
- ר' דו"ח-הועד. (228)
- דו"ח-הועד; עדותו של אביעזר פרידמן, אחד ממפקדי המבצע, שהיה באותו הזמן מא"ז של ראש-פינה; ור' לחלן בחוכנית המבצע, נספח ט'. (229)
- בר-אדון; ור' לעיל הערה 227 (ב) 8-9. (230)
- שם. (231)
- "המשקיף" מ-"אדר ב' - 17.3. (232)
- "המשמר" מ-"ב אדר ב' - 15.3; וכן דו"ח בן-א". (233)
- י. וויץ. (234)
- עדויות של שחם. (235)
- ר' בעיקר "משמר לילדים", שנה א' מס' 15, עמ' 2 מ-א' ניסן תשי"ו - 2.4.46. (236)
- "המשקיף" מ-"אדר ב' - 17.3. (237)
- ולא בשלשה, כפי שכוחב, בטעות, אלון, עמ' 138. (238)
- "ידיעות אחרונות" מ-"טו אדר ב' - 19.3; וכן לפי עדות מסיו של מישאל שחם. (239)

- (240) "המשקיף" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
- (241) ש.ס.
- (242) עדותם של מ. שחם ושל אביעזר פרידמן.
- (243) ר' "הארץ" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
- (244) בעיקר לפי מאמרו של א. גלבלום ב-"הארץ" מ-י"ט אדר ב' - 22.3.
- (245) קטע זה לקוח מתיאור המסע על ידי משה שמיר ב-"על החומה", מאי 1946, והופיעו אחר כך בספרו "עד אילח", עמ' 54.
- (246) גלבלום ב-"הארץ" ור' הערה 244.
- (247) ר' את המאמר הנ"ל מניימן ב-"דבר" מ-י"ז אדר ב' - 20.3, וכן ב-"המשמר" מ-י"ב אדר ב' - 15.3.
- (248) "ידיעות אחרונות" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3.

לפרק 11

- (249) ואלה הם המקורות העיקריים לפרק זה:
- (א) ר' רשימת הדו"חים, העדויות והמאמרים שבהערה 227.
- (ב) "דבר לילדים", כרך ט"ז, חוב' 27, מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (ג) "משמר לילדים", שנה א', מס' 15, עמ' 2, מ-2.4.46, מאמרו של שמעון נוי:
- "...מחל...שמה...לחל-חי".
- (ד) "הבקר לילדים", שנה ג', מס' 30 (136), מ-כ"ה אדר ב' - 28.3.
- (ה) שנתון "מולדתי", הוצ' הקהק"ל, חש"ז, עמ' 122-124.
- (250) מסיפורו של אחד המפעילים בעיתון קיר - בהוצ' הקהק"ל - שהוקדש כולו לעלייה בכיריה.
- (251) השווה גם כן "ידיעות לחייל" מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (252) "פלסטיין פוסט" מ-15.3. וכן בחמונות הרבות על מחנה ביריה ב', הנמצאות בידינו.
- (253) עדות אבידר.

לפרק 12

- (254) המקורות העיקריים לפרק זה הם כדלקמן:
- (א) העיתונים היומיים בא"י מ-י"ב, י"ד, ט"ו אדר ב' - 15, 17, 18.3.
- (ב) כמה מהמאמרים על העלייה והמוזכרים לעיל בהערה 227, ה, ובעיקר המאמרים, שהופיעו ב-"המקשר" (7) ומאמריה של ד. בר-אדון מ-מרחביה (8, 9).
- (ג) דו"ח בן-א'.
- (ד) דו"ח-הועד.

- (ה) יומן החיפושים האנגלי באח"ה 51/8; להלן: יומן-החיפושים.
- (ו) מדברי הלל לגדסמן, ב-"חברים מספורים על איילת-השחר", עמ' 13.
- (ז) עדות מ. שחם בכחב ובעל-פה.
- (ח) "משמר לילדים" מ-2.4.46, עמ' 4.
- (ט) עדות מפיו של יהודה אילחי מאיילת-השחר, שהשתחף בעלייה.
- (255) "ידיעות אחרונות" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3.
- (256) פירוש, שיכולות להיות תביעות-בעלות על הקרקע של כל השותפים, אולם המקום, שנבחר להקמתה של ביריה ב', נקבע בכוונה כך, שלא תהיינה עליו תביעות-קרקע כלשהן (עדות מ. שחם).
- (257) ולא גרעין של הקיבוץ הדתי, כפי שכותב אלון, בעמ' 138. הנכון הוא, ששבויעים אחרי "נצחון היהודים" בפרשת ביריה ב-י"ד אדר ב' - 7.3, הגיע לביריה (ג') גרעין של "בני-עקיבא", שבא להחליף את חברי הגליל-העליון. גרעין זה היה אמנם קשור ל-"עיבוץ הדתי". ור' הערה 104.
- (258) "הארץ" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
- (259) "במעלה" (חבורת מס' 6) מ-י"ד ניסן תש"ו - 15.4.46.
- (260) "יומן החיפושים".
- (261) ואמנם הגיעו כמה קבוצות נוער לביריה ב-י"א אדר ב' - 14,15.3, אחרי שהשתתפו בטכס המסורתי כהל-חי. וראה, למשל, "המשקיף" מיום א', י"ד אדר ב' - 17.3, וכן כהמשך עבודה זו.
- (262) בעיתונות היומית מ-י"ב אדר ב' - 15.3 על פסק-הדין; וכן בי. וויץ, "היער והיעור בישראל", עמ' 264.
- (263) בהתחלה פ' 9.
- (264) "פלקור" מ-18.3.46.
- (265) "יומן החיפושים".
- (266) ב-"הארץ" מ-י"ב אדר ב' - 15.3, עמ' 10.
- (267) עדות שחם.
- (268) תיאור יפה בפרוזה של מה שהתרחש אז על אדמות-ביריה נכתב על ידי משה שמיר (ראה ב-"עד אילת", עמ' 59-60). ב-"סוד השביעי" (בהוצ' חשי"ב, עמ' 319-320) נתן נ. אלתרמן ביטוי פיוטי ונוקב של הדראמה. אלוף אבידר סיפר לי, שהמסורר הלאומי בעצמו מאד אהב את השיר הזה; ור' בנספח י', עמ' 110.
- (269) ר' במאמר "ביריה היא שלנו" מאת יהודה ארצי ב-"ס' השומר הצעיר", עמ' 639.
- (270) "ספר השומר הצעיר", עמ' 639, וכן "המקשר", הוצ' "הבונים", אפריל 1946.

- (271) א) "בשולי פרשת ביריה" ב-"אשנב" ק"כ ב-"כ"ט אדר ב' - 1.4.
 ב) דו"ח-הועד.
 ג) מדברי הלל לנדסמן.
 ד) עדותו של צבי איילון.
 וכן ראה לעיל, פרק א' עמ' 7.
- (272) ב-"המשמר" מ-"י"ב אדר ב' - 15.3; וכן ב-"ספר השומר הצעיר", עמ' 639.
- (273) א) ב-"אשנב" ק"כ הנ"ל - ראה הערה 271 א).
 ב) עדותו של רס"ן מאיר אפל - באח"ה 3680.
 ג) ב-"הפועל הצעיר" מ-"י' ניסן תש"ו - 11.4.46.
- (274) "המקשר" מאפריל 1946.
- (275) ב-"אשנב" ק"כ הנ"ל. ראה הערה 271 א).
- (276) "המקשר", שס.
- (277) ר' "המשמר" מ-"י"ד אדר ב' - 17.3.

לפרק 13

(278) המקורות העיקריים לפרק זה הם כדלקמן:

- א) העיתונים היומיים בא"י מיום ו', י"ב אדר ב' - 15.3, ומיום א', י"ד אדר ב' - 17.3.
 ב) עדותו של מ. שהם בכתב ובעל-פה.
 ג) דו"ח-הועד.
 ד) דו"ח בן-א'.
 ה) יומן-החיפושים.
 ו) "אלמוני ביריה" ב-"דבר" מ-"י"ז אדר ב' - 20.3.
 ז) מאמרו הנ"ל של י. וויץ (ראה הערה 227).
 ח) מאמריה הנ"ל של ד. בר-אדון (שס).
 עדותו של צבי איילון באח"ה 1978.
- (279) ובקור כזה אמנם התקיים כשבועיים אחר כך, ר' "המשקיף" מ-"י"ח אדר ב' - 21.3. וכן ראה להלן, עמ' 55 וכן הערה 422.
- (281) עמ' 33, וכן הערה 262.
- (282) השווה אח המכתב, שנשלח לעו"ד מ. עליאש ע"י נציג הקה"ל ב-"א אלול תש"ז - 27.8.47.
 לפי מכתב זה היה חדרה או כדרה "אחד מהתובעים באדמות-ביריה ואחד מאלה, שנגדו ערערנו במועצה המלך".
- (283) דו"ח ועד-הגוש ודו"ח בן-א'.

- (284) עדותו של מ. שחם.
 (285) בר-אדון (ר' הערה 227).
 (286) עדותו של א. פרידמן.
 (287) ר' א' "הארץ" מ-י"ג סיון תש"ו - 12.6.46, עמ' 2: "מעוללות ביריה".
 (ב) "הבוקר" מ-כ"ב אדר ב' - 25.3, עמ' 2, במדור "מכתבים אל העורך".
 (288) ב-"הארץ" מ-י"ג סיון תש"ו, ור' בהערה הקודמת.
 (289) עדותו של מ. שחם.
 (290) לפירושו של מושג זה בהקשר הסיפור - ר' בפיסקה הבאה.

לפרק 14

- (291) המקורות העיקריים לפרק זה הם כדלקמן:
 (א) שתי העדויות של צבי איילון ושל מ. שחם.
 (ב) מאמריה של ד. בר-אדון (ר' הערה 227).
 (ג) העיתונות היומית מ-י"ב ומ-י"ד אדר ב' - 15,17.3.
 (ד) ה-"גאזט המצרי", יומון אנגלי, שהופיע במצרים. [בעיתונות היומית באנגליה לא מצאתי שום רמז לפרשה ביריה עד משפטם של "אסירי ביריה"]
 (ה) ביומן "מידל איסט" מ-16.3, שהופיע בסוריה ובלבנון, היה כתוב רק דיווח קצר על העלייה ההמונית לביריה.
 (292) המקורות העיקריים לסעיף זה הם כדלקמן:
 (א) שני מאמרים ב-"אד-דפאע" מ-15.3 ומ-17.3; חרגום לעברית מופיע בתק-ביריה שבא"צ, קופסה 1730/קק"ל 5; תמצית תוכנם הופיע גם כן ב-"הארץ" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
 (ב) שני דו"חים של הש"י - אח"ה 8/8 - על תוכניות הערבים לפעול נגד ביריה.
 (ג) דו"ח בן-א".
 (ד) יומן-החיפושים.
 (ה) מאמריו של י. וויץ (ר' הערה 227).
 (293) "עוז" מ-י' ניסן - 11.4.
 (294) "הארץ" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
 (295) "אד-דפאע", שם.
 (296) דו"ח בן-א".
 (297) "אד-דפאע", שם.
 (298) שם, שם.
 (299) ב-"ידיעות לחייל" מ-כ"ה אדר ב' - 20.3.

- (300) "אד-דפאע", ש.ס.
- (301) דו"ח בן-א'.
- (302) מ. שחם.
- (303) "יומן החיפושים".
- (304) ש.ס.
- (305) ש.ס.
- (306) עדותו של מ. שחם, הן בכחב - באח"ה - והן בעל-פה, על כמה מעשי הפחדה מצד יהודי הגליל כלפי הערבים:
- (א) זמן קצר אחרי שנחמנה להפקידו בגליל-העליון, ציוה להוציא להורג את שני הערבים, שאנסו אחת העולות שטעחה בדרך, אחרי שעברה את הגבול הצפון מלבנון במסגרת "ההעפלה-בדרך היבשה". אחד הערבים אמנם נהרג והשני הצליח להימלט.
- (ב) ערבי אחר, שאנס בת מאחד ממסקי הגליל, סורס על ידי חבריה.
- (307) מ. שחם.
- (308) לפי 2 הדו"הים של הש"י (ר' הערה 292 ב).
- (309) נדמה, שזו הפעם הראשונה שהרעיון של חלוקת הארץ הועלה על ידי ערביי ארץ-ישראל.
- (310) ואמנם דנה מועצת הליגה הערבית על הנושא "אדמות ביריה" בכינוסה ביום א', 31 במארס 1946. כך מדווח "המשמר" למחרת, ב-1.4.46, בידיעה על דינויה של מועצת הליגה, כשההודעה נושאת את הכותרת: "מועצת הליגה הערבית דנה על אדמות ביריה".
- (311) בדו"חי הש"י, ור' הערה 292 ב.
- (312) ב-"המשמר" מ-כ"ה אדר ב' - 28.3.
- (313) לפי עדות מפיו של יהודה איילתי.

לפרק 15

- (314) כל חוכנו של פרק זה מבוסס על הידיעות הרבות והסקירות הנרחבות על פרשת ביריה בעיתונות היומית בימי ר' ו-א', י"ב, י"ד אדר ב' - 15,17.3.
- (315) השוה, למשל, את "היומן השביעי" של דוד לזר ב-"ידיעות אחרונות" מיום ו', י"ב אדר ב' - 15.3. מאמרו זה מסתיים כך: "יום ה' בלילה: ביריה! ביריה! ביריה! ...". וכן השווה את המאמר על ביריה ב-"העולם", מ-י"ח אדר ב' - 21.3, גליון כ"ח, עמ' 330.
- (316) ר' "פלקור" מ-18.3.46.
- (317) "מידל איסט טיימס", שהופיע במשך חצי שנה בירושלים, חוברת 11 מ-21.3.46, עמ' 8.
- (318) ר' עמ' 37 והערה 280.
- (319) "יומן-החיפושים".

- (320) כל הפרטים על עזרת מד"א לקוחים מהודעת "מרכז מד"א", שנחתרסה בעיתונות היומית ביום א', י"ד אדר ב' - 17.3. וכך השווה את דו"ח-הועד.
- (321) שנים מחיפה ואחד מכפר גלעדי.
- (322) מירושלים יצא אמבולנס לטבריה, ומחל-אביב ופתח-תקוה יצאו אמבולנסים לחיפה.
- (323) הסניפים בעפולה ובחדרה.
- (324) ב"עיהון העיהונאים", שנערך באוהו ליל שבת, אור ל-י"ג אדר ב' - 15.3.46, באולם מוגרבי בחל-אביב, סיפר העיהונאי גבלום על העלייה לביריה; נשלחה ברכת עידוד למפעילים, שלוחתה בחשואות רבות. באולם "היכל בתי המלאכה" התקיימה אסיפת פועלים דחופה מטעם הסניף של מפלגת "השומר הצעיר" בחל-אביב בסיסמא: "לא נרפה מביריה". ("המשמר"). במסיבה מטעם "ספרית הפועלים", שנערכה בליל שבת בבית החלוצות בחיפה להערכת ספרה של לאה גולדברג, "והוא אור", נמסרו פרטים על ההעפלה לביריה (שם).
- ביום השבת נערכה עצרת-נוער באולם "אדיסון" בירושלים על ידי "ביתר" המקומי לרגל י"א באדר. בעצרת זו השתתף קהל רב, שקיבל בחשואות את דברי הנואם המרכזי בקשר לברכת עידוד למפעילים, שנשלחה אליהם ("המשקיף"). ברכה דומה נשלחה גם-כן על ידי קהילת ירושלים לוועד-הקהילה בצפת בשביל קבוצת ביריה ("הצופה").

לפרק 16

- (325) המקורות העיקריים לפרק זה הם כדלקמן:
- (א) רוב הפרטים בפרק זה נידלו גם כן מהעיתונות היומית בימי ו', א'-ב', י"ב, י"ד-ט"ו אדר ב' - 15-17, 18.3.
- (ב) עדויות מ. שחם.
- (ג) דו"ח-הועד.
- (ד) דו"ח בן-א'.
- (ה) עדות מפיו של א. חנוכי מאיילת-השחר, ששהה אז בצפת מטעם ועד-הגוש.
- (ו) מאמריה של ד. בר-אדון (ר' הערה 227).
- (ז) יומן-החיפושים.
- (326) ר' גם אבידר, עמ' 227.
- (327) "הצופה".
- (328) ר' גם ב-"הבוקר" מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (329) ר' גם ב-"מולדתי", הש"ז, עמ' 124.
- (330) בעמ' 34.
- (331) ר' לעיל, בעמ' 37-38.

- (332) המפקדה האזרחית לנהול המגע עם השלשונות כללה את וועד-הגוש יחד עם נציגים של יהודי צפת (עדותו של מיסאל שחם) וראה עמ' 28 והערה 235.
- (333) דו"ח הועד ודו"ח בן-א".
- (334) שם.
- (335) "הצופה" מ-י"ד אדר ב' - 17.3.
- (336) לעיל, עמ'.
- (337) דו"ח בן-א".
- (338) יומן החיפוש; ולעיל, עמ' 43 והערה 319.
- (339) ר' לעיל, עמ' 43, והערה 321.
- (340) דו"ח בן-א".
- (341) שם.
- (342) "הארץ" ו-"הצופה" מיום א' ובדו"ח-הועד.
- (343) ר' לעיל, עמ' 43 והערה 314.
- (344) "המשמר" מיום א' ובדו"ח-הועד.
- (345) "הצופה" מיום א' ומאמרי בר-אדון (ר' הערה 227).
- (346) "המשקיף".
- (347) לפי עדותו של רס"ן מאיר אפל באת"ה 3680.
- (348) עדותו של חנוכי; אין מקור אחר לידיעה חשובה זו.
- (349) יומן-החיפוש.
- (350) יומן-החיפוש; עדויות שחם; מאמרי בר-אדון (ר' הערה 227).
- (351) "מולדתי" חש"ז, עמ' 124.
- (352) יומן-החיפוש.
- (353) עדותו של מיסאל שחם.
- (354) שם.
- (355) מ-י' ניסן חש"ו - 11.4.46, עמ' 19.
- (356) מיום ב', ט"ו אדר ב' - 18.3.
- (357) "המשמר".
- (358) דו"ח בן-א"; וכן לפי עדות מפיו של יהודה אילתי על פעולותיו של וועד-הגוש אז.
- (359) שם. וכן ר' לעיל, פרק 13, עמ' 36.
- (360) הודעה "פלקור" מ-18.3.
- (361) לפי עדותו של י. אילתי; וכן השהו לעיל, עמ' 36.
- (362) ר' לעיל עמ' 45 והערה 342.
- (363) ר' לעיל עמ' 46 והערה 348.

- (364) בעיחונים מיום א', י"ד אדר ב' - 17.3; וכן דו"ח-הועד.
- (365) דו"ח-הועד.
- (366) עדויות שחס; ודו"ח בן-א'.
- (367) העיחונות היומית; יומן-החיפושים; וכן עדותו של יוסף כהן עצמו.
- (368) מולדתי חש"ז, עמ' 124.
- (369) ב-"הבוקר" מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (370) דו"ח-הועד.
- (371) דו"ח בן-א'.
- (372) דו"ח-הועד; דו"ח בן-א'; העיחונות היומית.
- (373) שס.
- (374) יומן-החיפושים.
- (375) ב-"הצופה" וב-"המסקיף" מ-י"ד אדר ב' - 17.3. ור' מאמרו הידוע של חזני, שהופיע לראשונה ב-"הצופה", מ-כ"ו אדר ב' - 29.3, בשם "צפח בימי ביריה". כן השווה את דו"ח-הועד ואת דו"ח בן-א'.
- (376) ר' הערה 372.
- (377) דו"ח בן-א'; וכן ב-"הצופה" מיום ב', ט"ו אדר ב' - 18.3.
- (378) א) בעיחונות היומית מ-י"ד-ט"ו אדר ב' - 17,18.3.
ב) מאמרו הנ"ל של מ. חזני (ר' בהערה 375).
ג) "מולדתי" חש"ז, עמ' 124.
- (379) כך קרא מ. חזני במאמרו הנ"ל ליום א' זה לאור המאורעות, המסופרים בסעיף זה (ר' בהערה 375).
- (380) ב-"דבר" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3; וכן העיחונים היומיים ובדו"ח-הועד.
- (381) א) ב-"הארץ" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3.
ב) "מולדתי" חש"ז, עמ' 124.
ג) "ההד", ירחון חרדי מטעם הקה"ל, אייר תש"ו.
- (382) ר' ב-"דבר" וב-"המשמר" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3, וכן ב-"מולדתי" חש"ז, עמ' 124.
- (383) דו"ח-בן-א'.
- (384) יומן-החיפושים.
- (385) שס; וכן על פי עדות, שנמסרה לי על-ידי שס.
- (386) ר' לעיל, עמ' 33. וכן ר' דו"ח סודי מ-26.3.46 באח"ה של הש"י על שיחה בין נציג "ההגנה" שנקרא "הגיי", לבין נציג האנגלים ("המק"). בסוף הדו"ח הזה כתוב: "מתוך דבריו אח"כ הבינן חגי, שגם להמך ברור על כך, שכל הענין של ביריה היה לא נכון".
- (387) דו"ח בן-א' ועדות מפיו של חנוכי.

- (388) עדות חנוכי.
- (389) ר' הערה 387.
- (390) ר' לעיל, עמ' 19.
- (391) ר' הערה 387.
- (392) עדות חנוכי.
- (393) שם.
- (394) "המשקיף".
- (395) "המשמר".
- (396) עדות חנוכי.
- (397) מ. חוני במאמרו הנ"ל; ר' הערה 375.
- (398) שם; וכן ב-"מולדתי" חש"ז, עמ' 124.
- (399) דו"ח-הועד, דו"ח בן-א', ו-"גליונות לדברי ספרות, מחשבה ובקרת" כרך י"ט, אדר ב' חש"ו, עמ' 44-41.
- (400) כגון:
- א) הרשמחה של קהלת צפת בספר הזהב של הקהק"ל לפי הצעתו של מ. חוני - אז יו"ר המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי" על עמידתה הגאה בימי ביריה הנצורה" (ור' "ידיעות אחרונות" מ-כ"ז אדר ב' - 30.3). וכן -
- ב) נטיעת עצים ביערות הקהק"ל על שם צפת וראש-פינה על ידי משקי עמק הירדן, מושבות הגליל-החחוחן וטבריה (ר' "הבוקר" מ-ב' ניסן - 3.4 וכן ב-"ידיעות לחייל" מ-י' ניסן - 11.4, חוספה מס' 27 ל-"העולם", מס' 30. וכן ב-"צרור ידיעות" בהוצאת הלשכה הראשית של הקהק"ל, מס' 6 מ-ר' ניסן - 7.4).
- (401) בא"צ, מס' חיק י/1/2676.
- (402) דו"ח-הועד.

לפרק 17

- (403) 28 מתוך 32 המאמרים בעיתוני א"י, שקראתי. העיתונים של מק"י ושל חוגי "אגודת ישראל", כגון "החומה", החלמו לגמרי מפרשת ביריה.
- (404) 18 מ-28 הנ"ל.
- (405) ר' בעיתונים הבאים (לפי א-ב):
- א) "אשנב", מס' קי"ט, מ-כ"ב אדר ב' - 25.3.
- ב) "הבוקר" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3, מאמר מערכת.
- ג) בירחון "גליונות לדברי ספרות, מחשבה ובקרת" בהוצ' י. למדן, כרך י"ט אדר ב' חש"ו, עמ' 44-41.

- (ד) "לאחדות העבודה" מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (ה) "משמר", מאמר המערכת (א') ב-ט"ו אדר ב' - 18.3, תחת הכותרת "ביריה הגאולה", וכן מאמר המערכת (ב'), למחרת.
- (ו) "ניב התנועה", הוצ' "מכבי" בא"י - המרכז, ניסן תש"ו.
- (ז) "העובד הציוני", בשאונה של תנועה העבודה הציונית הכללית בא"י, מ-י"ט אדר ב' - 22.3.
- (ח) "העולם", שבועון ההסתדרות הציונית העולמית מ-י"ח אדר ב' - 21.3, עמ' 324, 330.
- (ט) "על החומה", בהוצ' "השומר הצעיר" בא"י, מאי 1946.
- (י) "הפועל הצעיר" מ-כ"ד אדר ב' - 27.3.
- (יא) כירחון הפלמ"ח הופיע, יחסיה, מעט על הפרשה: בחוברת 41, מניסן תש"ו - אפריל 1946, עמ' 40, ובחוברת 42, מאייר תש"ו - מאי 1946, עמ' 45; ור' אלון, עמ' 139.
- (יב) ב-"הצופה", מ-י"ד אדר ב' - 17.3, ולמחרתו, במאמר מערכת.
- (יג) ב-"קרננו", הוצ' הקה"ל, ניסן תש"ו - אפריל 1946, וכן סיון - יוני אותה שנה, עמ' 2, במדור "השער".
- (יד) "השבועון הארצישראלי" מ-י"ט אדר ב' - 22.3.
- (1406) וראה הערה 405 ח), "העולם", עמ' 324.
- (1407) ור' בעיתונים הבאים (לפי א-ב):
- (א) "במעלה", ירחון "הנוער העובד" מ-י"ד ניסן תש"ו - 15.4.
- (ב) "חזון", בהוצ' ההנהגה הארצית של נוער המזרחי, מניסן תש"ו, במדור: "על הסדן".
- (ג) "מאזניים", ניסן תש"ו, עמ' 63.
- (1408) ור' בעיתונים הבאים (לפי א-ב):
- (א) "איגרת למגויס" בהוצ' "המשמרת הצעירה" של מפא"י מ-כ"א אדר ב' - 24.3.
- (ב) "הדאר", שבועון של ההסחד' העבריה באמריקה, כ"ג אייר תש"ו, עמ' 656-659.
- (ג) "ידיעות למורה, לפעילי מועצת המורים למען הקה"ל", אייר תש"ו, במדור "על הפרק".
- (ד) "ניב התנועה" הנ"ל; ראה הערה 405 ו).
- (ה) "עלונים", ירחון ה-"קיבוץ הדתי" חוברת כ', ניסן תש"ו.
- (ו) "הצופה", מאמרו הנ"ל של מ. חזני, ור' הערה 375.
- (ז) "שערים", (אז) שבועון של "פועלי אגודת ישראל, מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (1409) ר' בדו"ח הקונגרס, עמ' 276.
- (1410) ור' בעיתונים הבאים (לפי א-ב):
- (א) ה-"ג' ואיש כרוניקל" מ-י"ט אדר ב' - 22.3.
- (ב) "לאחדות העבודה" מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (ג) "המשמר" מ-ט"ז אדר ב' - 19.3.

- (ד) "עוז", ביטאון של קבוצה קיצונית בחוג "אחדות העבודה", גליון 6, מ-י"ח אדר ב' - 21.3.
- (ה) ה-"פלסטיין פוסט" מ-ט"ו אדר ב' - 18.3.
- (411) ר' לעיל הערה 405 (ה ו-יב).
- (412) מ-ט"ו אדר ב' - 18.3; ור' סוף הערה 410.
- (413) לאמיתו של דבר נבנתה מצודה ביריה ב-חש"ה-1945 באיזור, שלא היה כלול בחוג 5% של אדמות א"י, שעליהם התייר "הספר הלבן" ליהודים להתישב; ור' לעיל עמ' 25, וכן הערה 215.
- (414) דבר זה מוכח גם כן, למשל, ממאמר המערכת "מה קרה בביריה?" מ-ד' אדר ב' - 7.3, המתייחס בזוהרות יחירה להשלכות האפשריות מתפיסת המצודה על ידי האנגלים; וראה לעיל; עמ' 22 והערה 187.
- (415) ר' מאמרו הגדול של אריה גלבולום ב-"הארץ" מ-י"ט אדר ב' הש"ו - 22.3.46: "העפנו לביריה!"
- (416) מאמרי המערכת בשני עיתונים אלו הופיעו באותו היום, ב-ט"ז אדר ב' - 19.3.
- (417) "הבוקר" מ-י"ז אדר ב' - 20.3. נימה דומה מצויה במאמר מערכת של ניו-ג'ודיאה, ירחון התנועה הציונית באנגליה, כרך 22, מרס-אפריל 1946, עמ' 89-90.
- (418) ר' קראם, מהדורה ב', חש"ז, עמ' 204; וכן ר' לעיל עמ' 17, וכן הערה 156.
- (419) ר' בדו"ח הועדה בעריכת ד"ר ע. קרליבך, עמ' 735; וכן ר' לעיל עמ' 17, וכן הערה 155.
- (420) דו"ח ועדת-החקירה, עמ' 667.
- (421) שם, עמ' 668; ר' קראם, שמתייחס בעמ' 198-201 ל-"תזכיר-התנועה", אולם אינו מזכיר כלל את ביריה.
- (422) לפי דו"ח ועדת-החקירה, עמ' 408, לא הצליחו לגשת לביריה, כי הייתה אז במצור; ואלו ב-"המשקיף" מ-י"ח אדר ב' - 21.3 מופיעה כותרת גדולה: "חברי הועדה ביקרו בביריה החדשה", ובחוג המאמר: "הזו את התפתחותה של הנקודה במקומה החדש".
- (423) קראם, עמ' 205; וכן לעיל, עמ' 7, והערה 69.
- (424) א) כך התעלם "המשקיף" לגמרי מ-"הכנס נגד גזירות הקרקע", שהחקיים ב-ד' שבט הש"ו - 7.1.46, בעוד שיתר העיתונים הקדישו לו מקום רב, ובמיוחד "דבר", ור' לעיל, עמ' 21, וכן הערה 184.
- ב) עורך "המשמר" התייחס במאמרו מ-ב' אדר ב' - 5.3 למאסרם של מתיישבי ביריה, והוא מסיים את מאמרו: "מן הראוי שהשלטונות יידעו: את דין עקירת ביריה לא נקבל". למחרת שואל "המשקיף" בלעג: "שאלה אחת לנו ל-"משמר": מה פירוש המשפט האחרון "את דין עקירת ביריה לא נקבל?"."

- (425) כותב שייב (אלרד) ב-"מעשר ראשון", בעמ' קצא, בטופו של מאמר: "ההעפלה היחה לשוא"(!?)
- (426) "המשקיף" מ-ס"ו אדר ב' - 18.3.
- (427) וכן הדגיש אחד מצירי הקונגרס הכ"ב את המבוכה הרבה, שפרשת ביריה גרמה לממשלת המנדט; ר' בדו"ח הקונגרס, עמ' 260.
- (428) "החברה" שנה ו' מס' 75, אייר תש"ו, עמ' 2(36).
- (429) ר' אבידר, עמ' 223, 227; ואלוץ, עמ' 134, 138-139.
- (430) "אשנב" מס' קי"ט, מ-כ"ב אדר ב' - 25.3.
- (431) ירחון הפלמ"ח, מס' 41, מניסן תש"ו - אפריל 1946, עמ' 40.
- (432) א) השם "ביריה" ניתן לכל כלבה, עגלה וסייחה, שנולדה בישובים החקלאיים בסביבת ביריה מיד אחרי י"א אדר ב' תש"ו (ר' ב-"פלסטיין פוסט" מ-י"ד אדר ב' - 17.3, וכן במאמרו של ניימן ב-"דבר", 3 ימים לאחר מכן, בשם: "אלמוני מביריה").
- ב) גם כמה בנות, שנולדו אז קיבלו את השם הזה (הודעות על הולדתן הופיעו ב-"הארץ" מ-ס"ז אדר ב' - 19.3 וב-"ידיעות אחרונות" מ-י"ט אדר ב' - 22.3, וכן במאמרו הנ"ל של ניימן (בחלק א) של הערה זו). מאמר זה הודפס אחר כך גם בחוברת "ביריה", שיצאה לאור עוד בתש"ו על ידי "בני עקיבא"; שם ניתנה למאמר זה כותרת חדשה: "ביריה נולדה לנו".
- ג) המועצה המקומית של בני-ברק החליטה "לקרוא את הרחוב, המחבר את רחוב רבי עקיבא עם רח' הרצל בשם "ביריה...". (ר' ידיעות בני-ברק, מניסן תש"ו, עמ' 3). לפני שנים מספר הועבר שם זה ממרכז העיר לאחז משכונותיה החדשות יותר.
- ד) גם תפצים שונים, כגון עיס, קבלו שם זה (לפי עדותו של רוד זאבי מכפר-אתא).
- ה) שם זה נישא גם על ידי הרבה "קבוצות" ו-"עדות" בתנועת הנוער הדתית-חלוצית, "בני-עקיבא", הן בארץ (כגון "עדת ביריה" בסניף קריית-שמואל, ור' "זרעים", בטאון התנועה, תש"ו ז), והן בגולה (כך שמעתי מפיהם של רבים מחברי בני-עקיבא לשעבר מסניפיה בכל התפוצות, שאחת מקבוצות סניפם בשנים תש"ו-ח קיבלה שם זה). חלק ניכר מהפלמ"ח הדתי ואסירי ביריה, וכן הגרעינים, שהחיישו בביריה אחרי י"א אדר ב' תש"ו, היו חברים בתנועה זו.
- ו) בתש"ח נקבע לראשונה י"א אדר (ב') כ-"יום ביריה", וזאת לפי החלטת ההנהלה הארצית של "בני עקיבא" "בחור מפעל הנוכי ומעשי להגברת ההכרה התנוכית והמעשה החלוצי לגאולת אדמת המולדת" ("זרעים", אדרים תש"ח). מאז מנובל יום זה, כל שנה, לסיפור על העלייה לביריה ב-י"א אדר תש"ו, קודם כל בסניפי "בני עקיבא" וגם בתנועות נוער אחרות (ר' "מימים ימימה" מאת מ. אליאב על "ציונים לשיחה ולמסיבה", בהוצ' המדור הדתי של המחלקה לנוער והחלוץ של הסוכנות היהודית, עמ' 77; וכן "דפי עזר למדריך" בהוצאת המחלקה לנוער והחלוץ של הסוכנות היהודית, מהדורה ב', תשי"ג, עמ' 53-64).

- (ז) השם "ביריה" ניתן גם לאחד ממוסדות בח"ד (= ברית הלוצים דתיים, כפי שהיה אז שמה של "הפועל המזרחי" באירופא) בדרום צרפת; מוסד זה שימש גם מקום להכשרת נוער דתי לקראת עלייתו ארצה, וגם - בסתר - מרכז לאימונים קדם-צבאיים של צעירים מטעם ה"הגנה" בא"י. (לפי עדותו של מנהל המוסד דאז, היוס: אל"מ גד נבון).
- (ח) גם ביה-לעולים במרסייל, גם כן בדרום-צרפת, נקרא בשם זה (כפי שסיפרה לי אחת הבנות, שגרו בבית זה).
- (ט) במשך כחודש וחצי מופיע שוב השם "ביריה" בעיתוני א"י, 3/2 חודשים אחרי העלייה ההמונית, כשהפעם הכוונה לאונייה מעפילים "ביריה", ששמה שונה מ-"אקבל" ביום, בו נלכדה ע"י ספינה בריטית, כ-50 מילין מחוף-א"י. שם זה ניתן "לכבוד אותה נקודה, שצעירי ישראל הגנו עליה באביב". למחרת, ב-ג' תמוז - 2.7, מגיעה ה-"ביריה" לנמל חיפה, כשעל סיפונה 1.100 איש, רובם "עקורים" ממחנות ההשמדה וחברים בתנועות נוער שונות בעיקר בפולין, הולנד ובלגיה. רק ב-י"ח מנחם-אב - 15.8, כחודש וחצי אחרי שהגיעה ה-"ביריה" ארצה, שוחררו אחרוני מעפיליה הממחנה בעלית. (ר) העיתונות בא"י מ-ב' תמוז - 1.7 ועד י"ח מנחם-אב - 15.8, ובעיקר "ידיעות אחרונות" מ-ג' תמוז - 2.7; "פלקור" מאותו חריך; "דיג"ס אף איוונסט" מ-29.6 - 13.7; ב-"לקרוב ולרחוק" - מ-"המדור לחיפוש קרובים ולרכוז מענים" שעל-יד הסוכנות היהודית - מ-י"א תמוז - 10.7, בעמ' 1 ו-6, התפרסמה רשימת שמות של מעפילי האוניה; "ספר המעפילים" למשה בסוק, הש"ז, עמ' 442-445; תיק מס' 14/190 באח"ה).
- (א) (433) שבוע אחרי העלייה ההמונית להר-כנען הוחלט על מפעל מיוחד בשם "כבוד למקימי ומגיני ביריה" מטעם "מועצת הנוער למען הקה"ל". עיקר השגו של מפעל זה היה איסוף 3,000 ל"י (סכום נכבד לאותו הזמן) בשביל "יער ביריה", שניטע על ידי "הישוב העברי בארץ-ישראל" (זו, נדמה לי, הפעם היחידה, שדבר כזה קרה). התעודה הרשמית של נטיעת יער זה נמסרה בטכס חגיגי ב-י"ג סיון - 12.6 לנציגה של קבוצת "בני עקיבא", שהתיישבה על אדמות-ביריה שבועיים אחרי פינויה ע"י החיילים הבריטיים, שתפסוה במשך 3 חודשים. (ר) זכרון דברים של ישיבת "המועצה הנוער למען הקה"ל" ב-י"ח אדר ב' - 21.3 בא"צ, קופסה 1730/קק"ל-5, חיק מס' 502; וכן הודעה מטעם הנהלת הקה"ל לעיתונות ב-י"ד סיון - 13.6 בקופסה הנ"ל, חיק מס' 503; "הצופה" מ-ז' אייר - 8.5 ומ-י"א אייר - 12.5; (יתר) עיתוני הבוקר - מ-י"ב אייר - 13.5; על עזיבת המצודה ע"י הבריטים - ר' ידיעות בהבלטה דבה בכל העיתונים ב-י' סיון - 9.6; על הטכס החגיגי הנ"ל, שבה הוקם גם גל-עד - ר' בעיתונים מ-י"ג-י"ד סיון - 12-13.6).

(ב) ב-"יער ביריה" ניטעו מאד ועד היום כ-5,000,000 עצים (ר' בעיתונים מ-"י"ט אייר השל"א - 14.5.71, שבהם סקירה על הפתיחה החגיגית של מצודה ביריה המשוחזרת ביום לפני כן, ל"ג בעומר השל"א). כבר בשנת קיומו הראשונה של יער זה ניטעו בו 31,208 עצים. (ר' פעולות הקרן הקיימת לישראל בשנת התש"ו, בהוצ' הלשכה הראשית של הקה"ל, ירושלים); בשנים תש"ו-ז ניטעו רוב העצים על ידי ארגונים או יחידים מחו"ל, שהיו בדרך כלל קשורים לארגונים דתיים-לאומיים ("מזרחי" ו-"בני עקיבא") או לאישים, שהיו קשורים להם. (ר' ב-"הבוקר" מ-ר' אלול תש"ו - 6.9 על 20,000 עצים, שיינטעו על ידי "נשי מזרחי" בביריה). גם יער ע"ש "נשי מזרחי באמריקה" וכן יער "בני עקיבא" ניטעו ביער ביריה עד כ"ה אדר תש"ז. (ר' "הצופה לילדים" מ-ז' אדר תש"ז - 27.2.47 וכן "קרננו", ניסן תש"ז, עמ' 11). בזמן הראשון לאחר י"א אדר ב' תש"ו, ניטעו עצים וגנים על שם של "מעפילי ביריה, אסיריה ומגיניה" על ידי יחידים וקבוצות מכל חוגי הישוב בארץ. (ר' ב-"הצופה" וב-"הבוקר" מ-כ"ט אדר ב' = 1:4 על נטיעת 100 עצים על ידי ב"ם העממי ע"ש ביאליץ בת"א; 5 עצים

ניטעו ב-5 אדר א' - 3:3 ע"י ב"ת"ז - 3 צעירים חלל נורדמן, האגן - גולב

סיון = 11:6 ניטעו 100 עצים ע"י כיתה ה-1 של ב"ם תחכמוני, ת"א;

(ג) "מועצת הנוער של הקה"ל" ארגנה לא רק את המפעל לנטיעת "יער ביריה" אלא אף הצליחה לארגן מספר רב של הרשמות ב-"ספר הזהב", רובם לכבוד "מעפילי ביריה, אסיריה ומגיניה". בס"ה מוזכרים ב-"ספר הזהב" 14 הרשמות בקשר לפרשת ביריה, הן על ידי ארגונים ומוסדות מחוגים שונים והן על ידי אנשים פרטיים. הרשמות אלו נעשו מ-כ"א אדר א' - 24.3⁴⁶ ועד כ"ג טבת תש"ז - 15.1.47. בולט ביניהן המספר הרב של הרשמות באיזור חיפה וסביבתה (7), וכן (6) של ארגונים ומוסדות דתיים-לאומיים בארץ ובעולם ("בני עקיבא", הפוהמ"ז, "המזרחי"). זה מאשר את מה שכתבנו לעיל על היחס המיוחד של יהודי-חיפה ושל הארגונים הדתיים-לאומיים לפרשת ביריה. (על הרבה הרשמות פורסם בעיתוני הבוקר, כגון "הארץ", מ-כ"א אדר ב' - 24.3, "הבוקר" ו-"הצופה", מ-כ"ט אדר ב' - 1.4; "הצופה" מ-כ"ט ניסן - 30.4; "הבוקר" מ-כ"ט אייר - 30.5; העיתונות מ-"יג", י"ד סיון - 12,13.6).

(ד) 20 חברי "בני עקיבא", שהחזיקו בביריה ג' שבועיים לאחר המאבק על אדמות-ביריה, קיבלו מספר רב של מכתבי ברכה ועידוד וכן מתנות רבות. פנו אליהם ככתב בעיקר הלמידי בתי הספר העממיים, שביקשו לבטא כך את הזדהותם עם "גיבורי ביריה" (ר' ב-"הבוקר" מ-כ"ט אדר ב' - 1.4; בידינו נמצאים יותר מ-20 מכתבים אלו).

(ה) רבים מאד באו לבקר את "הגיבורים" גם אחרי שעברו למצודה ב-ט' סיון - 8.6. (כמה חמונות מקבוצות-מבקרים אלו נמצאות בידינו). גם אישים מכובדים ביקרו במקום.

- לחשומת לב מיוחדת זכה ביקורו של הרב ב.צ. עוזיאל, הראשון לציון דאז, במחנה ביריה ג' ב-ל"ג בעומר חש"ו (ר' "הצופה" במאמר מערכת מ-כ' אייר - 21.5 ו-"הארץ" למחרת; וכן ב-"אגרת", עתון פנימי של "הליגה, למען הפועל הדתי בארץ-ישראל").
- (434) בידינו יש צילומים של עשרות רבות של מאמרים על פרשח ביריה בעיתונים יהודיים בכל רחבי העולם ובעשר שפות שונות. מקום רב יחסית מוקדש לפרשה זו גם בשנתונים, כגון השנתון "יהודי בארה"ב" לחש"ז, עמ' 386; וכן בספר השנה של העתונאים חש"ז, ח"א, עמ' 4, 9, 113, 256. גם בשני הספרים, שהופיעו בארץ ושצוטטו רבות בפ' 1, מסופר בהרחבה על פרשח ביריה; אבידר, עמ' 223-227; אלוך, עמ' 138-139; וכן וויץ, התנחלותנו בחקופה הסער, עמ' 41-42).
- (435) כך הופיעו בכל העיתונים החשובים בארץ מאמרים מפורטים על פרשח העליה לביריה בשבוע של ל"ג בעומר תשל"א, כשביום זה נפתחה חגיגת מצודת ביריה המשוחזרת. בהזיון: "סיפורה של ביריה" חזו כ-10.000 איש, שרבים מהם השתתפו בעלייה ההמונית, 25 שנה לפני כן.
- (436) ר' עמ' 17, וכן הערות 154-156 ו-421.

א. תאריכון לפרק 1 (1)

מס.	פ י ר ו ט	חנ. (2) מר י ה"הגנה" ופלמ"ח	אצ"ל לח"י
1.	כ"ז חשרי תש"ו - 4.10.45	×	
2.	כ"ט חשרי - 6.10		
3.	א' חשוון - 8.10	×	
4.	ג' חשוון - 10.10	×	
5.	ד' חשוון - 11.10	×	
6.	א) כ"ה חשוון - 1.11	×	
	ב) כ"ה חשוון - 1.11	×	
	ג) כ"ה חשוון - 1.11	×	
	ד) כ"ה חשוון - 1.11	×	
7.	ח' כסלו - 13.11		
8.	ט' כסלו - 14.11		
9.	י"ד כסלו - 22.11	×	
10.	א) י"ח כסלו - 23.11		
	ב) כ' כסלו - 25.11	×	
	ג) כא-כב כסלו-26,27.11	×	

ב. תאריכון לפרקים 2 - 16

מס.	יום בשבוע	תאריך	פירוט המאורע (כולם בתש"ו-1946, מחוץ לראשון)
1.	ב	כ"ג שבט תש"ה - 8.1.45	יסוד "ביריה (א)" על-ידי מחלקת הפלמ"ח הדתי והתחלת בנין המצודה.
2.	ד בערב	אור ל-כ"ט שבט - 30.1	מאסר חולית הפלמ"ח מ-איילת השחר.
3.	ה	כ"ט שבט - 31.1	העברתם למשטרת-כנען.
4.	ד	ה' אדר א' - 6.2	נסיון, שנכשל, לשחררם משם.
5.	ד בערב	אור לכ"ז אדר א' - 27.2	יריות על הר-כנען.
6.	ה	כ"ז אדר א' - 28.2	מאסרם של כ"ד מהיבני ביריה (א').
7.	ה	כ"ז אדר א' - 28.2	כיחת נוטרים יהודיים במצודה (לשמירה).
8.	ו	כ"ח אדר א', א' אדר ב' - 1,4.3	משלחת נציגי הגליל-העליון אצל סגן מושל-המחוז בצפת ואצל מושל-המחוז בנצרה.
9.	ג	ב' אדר ב' - 5.3	כיבוש המצודה ע"י כוחות בריטיים וכיחת הנוטרים היהודיים עוזבים אותה.
10.	ו	ה' אדר ב' - 8.3	התוכנית למבצע "הגידם" מוכנה.
11.	ה	י"א אדר ב' - 14.3	העלייה להר-כנען והקמת "ביריה ב'".
12.	ה	י"א אדר ב' - 14.3	הריסת "ביריה ב'".
13.	ה בערב	אור ל-י"ב אדר ב' - 14.3	הקמת ביריה "בשלישית".
14.	ו	י"ב אדר ב' - 15.3	התחלת המצור על "ביריה ג'".
15.	שבת	י"ג אדר ב' - 16.3	"שבת של צפת".
16.	א	י"ד אדר ב' - 17.3	"פורים דביריה"; סיום מוצלה של 4 ימי המאבק על התישבות על אדמות-ביריה.

ג. רשימת העיתונים היומיים,

שדיווחו בהרחבה על פרשה העלייה לביריה ושהובאו מדבריהם כעבודה.

1. הארץ
2. הבוקר
3. דבר
4. דבר - מהדורת צהריים
5. ידיעות-אחרונות
6. ידיעות חדשות (בגרמניה)
7. משמר
8. משקיף
9. פלסטיין פוסט (באנגליה)
10. הצופה
11. צהריים - יומון חיפה.
12. אד-דיפאע (בערבית)
13. פלסחין (בערבית)
14. הגאזט המצרי (באנגליה)
15. מידל איסט (באנגליה. הופיע בסוריה ובלבנון)

ד. רשימת מאמרי המערכת וכתבות חשובות

על פרשת העלייה לביריה בעיתונות היומית של יהודי א"י בחודש אדר ב' תש"ו - מרס 1946

מס.	האריך	שם העיון	שם המאמר	המחבר
1.	א' אדר ב' - 4.3	הבוקר	בגליל העליון	המערכת
2.	א' אדר ב' - 4.3	הצופה	ביריה	המערכת
3.	ב' אדר ב' - 5.3	ידיעות אחרונות	כיבוש ביריה	המערכת
4.	ב' אדר ב' - 5.3	משמר	ביריה	המערכת
5.	ג' אדר ב' - 6.3	דבר	התמרון הצבאי של תפיסת ביריה... המערכת	
6.	ד' אדר ב' - 7.3	הארץ	מה קרה בביריה?	המערכת
7.	ד' אדר ב' - 7.3	הצופה	ביריה	המערכת
8.	ה' אדר ב' - 8.3	המשקיף	בין אלכסנדריה וביריה	ד"ר י. באדר
9.	י"ב אדר ב' - 15.3	דבר	התמרון הצבאי של תפיסת ביריה... (הקטע הראשון של המאמר הנ"ל מ-ג' אדר ב' - 6.3)	המערכת
10.	י"ד אדר ב' - 17.3	הבוקר	בקור לילה בביריה	"שליחנו המיוחד"
11.	י"ד אדר ב' - 17.3	דבר	יום-חל-חי - יום-ביריה	המערכת
12.	י"ד אדר ב' - 17.3	הצופה	העלייה לביריה	המערכת
13.	ט"ו אדר ב' - 18.3	דבר	אדמת ביריה ...	המערכת
14.	ט"ו אדר ב' - 18.3	משמר	ביריה נגאלה	המערכת
15.	ט"ו אדר ב' - 18.3	ידיעות-אחרונות	מביריה אין מה להודיע ...	דוד גלעדי
16.	ט"ו אדר ב' - 18.3	המשקיף	הנצחון בביריה	המערכת
17.	ט"ו אדר ב' - 18.3	פלסטיין פוסט	ביריה (באנגליה)	המערכת
18.	ט"ו אדר ב' - 18.3	הצופה	ניצח הצדק	המערכת
19.	ט"ו אדר ב' - 19.3	הבוקר	ביריה על תנאי?	המערכת
20.	ט"ו אדר ב' - 19.3	דבר	ההודעה הרשמית על ביריה ...	מ.ד.
21.	ט"ו אדר ב' - 19.3	ידיעות אחרונות	כאלה הם משחרירי, ביריה	דוד גלעדי
22.	ט"ו אדר ב' - 19.3	ידיעות חדשות	ביריה השלישית (בגרמנית)	המערכת (?)
23.	ט"ז אדר ב' - 19.3	הצופה	שולתן-ערוך - אורת חיים	המערכת
24.	י"ז אדר ב' - 20.3	הבוקר	ביריה - חומר עיון ל"ועדה"	המערכת
25.	י"ז אדר ב' - 20.3	דבר	אלמוני מביריה (שרטוטים)	י.מ. נימן
26.	י"ז אדר ב' - 20.3	משמר	לקח ביריה	המערכת
27.	י"ח אדר ב' - 21.3	הבוקר	ביריה השלישית	מאיר אדריעי
28.	י"ט אדר ב' - 22.3	הארץ	העפלנו לביריה	אריה גלבלום
29.	כ"ו אדר ב' - 29.3	הצופה	צפת בימי ביריה	מ. חזני
30.	ח' ניסן - 9.4	דבר	צפת וביריה	יחיאל הלפרין
31.	י"ח ניסן - 19.4	דבר	ביריה לנו בגליל	משה בסוק

ה. רשימת השבועונים והירחונים מחש"ו - 1946, שבהם השתמשתי (לפי א-ב)

מס.	שם העתון (1)	תיאורו / בהוצאה של
1.	אגרה	ידיעות ופרקי הווי ממפעלי "הפועל המזרחי" בא"י ותנועת "חורה ועבודה" במפוצות (פנימי).
2.	אגרה למגויס	"המשמרת הצעירה" של מפא"י.
3.	אשנב	השבועון הבלתי-ליגלי של ה"הגנה".
4.	בטרם	ירחון ספרותי.
5.	במעלה	ירחון "הנוער העובד".
6.	הבוקר לילדים	שבועון.
7.	ג'ואיש כרוניקל (א)	שבועון של יהודי אנגליה.
8.	גליונות	ירחון לדברי ספרות, מחשבה ובקרה.
9.	הדאר	שבועון של ההסתדרות העברית באמריקה (מאמרו של י. מוהליבר).
10.	דבר השבוע	שבועון.
11.	דבר לילדים	שבועון.
12.	דרכנו	בטאון "צעירי פועלי ציון" בדרום-אפריקה.
13.	דיג'סט אוף איוונסט (א)	הסוכנות היהודית - ירושלים, שבועון.
14.	ההד	ירחון חרדי מטעם הקה"ל.
15.	זרעים	ירחון "בני-עקיבא".
16.	החברה	ירחון, בעל גישה "ימנית".
17.	החיל	עתון יומי לחיילים עברים (באירופא).
18.	חזון	ירחון "הנוער המזרחי".
19.	ידיעות בני-ברק	ירחון.
20.	ידיעות לחייל	שבועון (נספח ל-"העולם". ר' להלן).
21.	ידיעות למורה	ירחון לפעילי מועצת המורים למען הקה"ל.
22.	לאחדות העבודה	שבועון.
23.	לקרוב ולרחוק	הוצ' "המדור לחיפוש קרובים" של הסוכנות היהודית.
24.	מאזנים	ירחון של אגודת הסופרים העברים בא"י.
25.	מידל איסט טיימס (א)	שבועון, שיהודים הוציאוהו בירושלים במחצית הראשונה של שנת 1946.
26.	המקשר (א)	ירחון "הבונים" בא"י.
27.	משמר לילדים	שבועון.

מס.	שם העתון (1)	תיאורו / בהוצאה של
28.	ניב התנועה	ירחון הסדרות "המכבי" בא"י.
29.	ניו ג'ודיאה (א)	ירחון התנועה הציונית באנגליה.
30.	ניו פלסטיין (א)	שבועון.
31.	העובד הציוני	שבועון "תנועת העבודה הציונית הכללית" בא"י.
32.	עוז	שבועון, מקורב לחוגי "אחדות העבודה" הקיצוניים.
33.	העולם	שבועון של ההסדרות הציונית העולמית.
34.	על החומה	ירחון "השומר הצעיר" בא"י (מאמרו של משה שמיר).
35.	עלונים	ירחון "הקיבוץ הדתי" (היום: "עמודים").
36.	ערוגות	ירחון חבריא א' של "בני עקיבא" (מאמרו של יונה כהן).
37.	הפועל הצעיר	שבועון.
38.	"הפלמ"ח"	ירחון בלתי ליגלי של הפלמ"ח (בלי שם).
39.	פלסטיין אינפורמישן (א)	ירחון שהופיע בא"י.
40.	פלקור (א)	בולטין-מידע רשמי בהוצ' ההסדרות הציונית בארץ-ישראל.
41.	הצופה לילדים	שבועון.
42.	צרור ידיעות	שבועון בהוצאת הקה"ל.
43.	קרננו	ירחון בהוצאת הקה"ל.
44.	השבועון הארצישראלי והד ירושלים	שבועון.
45.	שערים	שבועון (היום: יומון) של "פועלי אגודת ישראל".
46.	חלמים	ירחון של "תנועת המושבים".

(1) (א) - עתון זה הופיע באנגליה.

1. רשימת העדויות והמיסמכים בארכיונים

1. באח"ה (- ארכיון חולדות ה"הגנה", ח"א)

(לפי סדר הציטוט בעבודה הנ"ל)

מס.	פירוט המקור	מספר קטלוגי באח"ה
1.	עדוהו של אל"מ (מיל.) יהודה ניצן (בלום)	3830
2.	עדוהו של אל"מ (מיל.) צבי זמיר	5013
3.	עדוהו של מ"מ 4 אל מ"פ ז'	8/19
4.	עדוהו של אל"מ (מיל.) מיסאל שחם (שכטר)	1100
5.	דו"ח ישראל בן-אליהו (הקיצור: דו"ח בן-א')	--
6.	עדוהו של יונה אלברשטט (חרשיש)	3466
7.	חוכנית המבצע "הגידם" (מארכיונו הפרטי של משה מן (מונטאג))	--
8.	עדוהו של אלוף (מיל.) צבי איילון	1978
9.	יומן החיפוש האנגלי	51/8
10.	עדוהו של רס"ן מאיר אפל	3680
11.	2 דו"חים של הש"י על חוכנויות ערבים נגד ביריה	8/8
12.	דו"ח של הש"י מ-26.3.46 על שיחה בין נציג ה"הגנה" לבין נציג האנגלים	--
13.	תיק על ההעפלה	14/190

2. בא"צ (- הארכיון הציוני בירושלים)

(לפי סדר הציטוט בעבודה הנ"ל)

(א) מקופסה 1730/קק"ל 5, תיקים 3-2-501 על ביריה

מס. פירוט המקור (לפי סדר כתיבתו)

1. הרצאהו של י. וויץ בתשרי תש"א (1940) בישיבה המליאה של הוועד הארצי של הקהק"ל על פרשת הקרקע בת"ש (מס' 428).
 2. "ביריה ושפר" (מאמר הלשכה הראשית של הקהק"ל).
 3. פרטיכל של השיחה בין חברי ועד-הגוש לבין י. שטרנוביץ (צור), נציג הקהק"ל. (הקיצור: דו"ח-הוועד).
 4. "בבראה" - גליון חמונות ובו גם תיאור קצר על העליה ב-"א אדר ב" - בהוצאת הקהק"ל.
 5. מכתבו של יוסף וויץ למחלקה המדינית של הסוכנות היהודית, מס' יו/פב/1583/48131.
 6. מכתב מנציג הקהק"ל לעו"ד מ. אליאש בקשר לאדמוה-ביריה.
 7. חרגום של מאמרים על פרשת ביריה בעיתוני-בוקר ערביים בא"י.
 8. זכרון-דברים משיבה של "מועצת הנוער של הקהק"ל ב-"א אדר ב" - 21.3.
 9. הודעה מטעם הנהלת הקהק"ל למערכת 5 עחוני-בוקר בא"י.
- (ב) מתיק י-1/2676 (= מתיקי "הוועד הלאומי")
10. מכתב מדוב יוסף בשם הנהלת הסוכנות למזכירות ממשלת המנדט (מ-6.3.46).
 11. הודעה מועד-הגוש לוועד-הלאומי על ההסכם, שהושג ב-"ד אדר ב" - 17.3.

3. מארכיונו הפרטי של עו"ד א. חוסר-ישי

הזכיר ה"הגנה" על המאורעות בהר-כנען, אור ל-כ"ז אדר א' - 27.2.

4. מארכיונו של איגוד המושבים של הפועל המזרחי בתל-אביב

פרטי-כלים משיבות של המרכז החקלאי של "הפועל המזרחי" בתש"ג-ד (1943-4). (ר' הערות 99, 102, 103, 105-107).

ז. רשימת העדויות שגבייתן לעבודה הנ"ל

(לפי א-ב)

מס.	שם המרואיין
1.	אבידר (רוכל) אלוף (מיל.) יוסף
2.	איילתי יהודה
3.	אליאש יהיאל
4.	אריאל (אנגל) דוד
5.	בר-ניב שרגא
6.	וויץ יוסף
7.	זמיר אלוף (מיל.) צבי
8.	הנוכי אברהם
9.	חפר חיים
10.	טוביהו דוד
11.	כהן יוסף ("יוסלה הנהג")
12.	לויט יצחק
13.	לנדסמן הלל
14.	מטריקין יעקב
15.	נבון אל"מ גד
16.	ניצן (בלום) אל"מ (מיל.) יהודה
17.	מן (מונטאג) משה
18.	פעיל אל"מ (מיל.) מאיר
19.	פרידמן אביעזר
20.	שחם (שכטר) אל"מ (מיל.) מישאל

ח. רשימת הספרים והחברות
(לפי סדר א-ב של שמות המחברים)

שנת ההופעה	שם המחבר או העורך של הספר או המאמר	שם הספר / החוברת	שנת ההופעה
1970	אבירד אלוף (מיל.) יוסף	בדרך לצה"ל	תש"ל - 1970
	אגודת העיתונאים בח"א	ספר השנה של העיתונאים - תש"ז	תש"ז
1969	אסינגר שמואל	תולדות עם ישראל	תשכ"ט - 1969
	אלון יגאל	מערכות הפלמ"ח	תשכ"ו
	אליאב מרדכי	מימים ימימה	תשט"ו
	אלברסטס (היום: חרשיש) יונה	מאמרו ב-"לאש ולמגן" (תולדות הנוסרות העברית)	תשכ"ב - 1962
	אלתרמן נתן	הסור השביעי	תשי"ב - 1952
	אסף מיכאל	תולדות התעוררות הערבים בארץ-ישראל	1967
	אסקו (ארגון א. לא"י)	פלסטיין (באנגלית)	1949
	ארצי יהודה, אמיחי מרדכי	ספר השומר הצעיר, חלק ב'	תשכ"א - 1961
	בגין מנחם	- המחחרת א", ב'	תשי"ט
	בגין מנחם	- המרר	1950
	ביין אלכס	תולדות ההתישבות הציונית מחקופת הרצל ועד ימינו, מהד' 4 -	תש"ל - 1970
	בסוק משה	ספר המעפילים	תש"ז
	הגדוד השני הא"י של החי"ל	מגן ומגל	תשי"ו - 1946
	גלעד זרובבל (עורך)	ספר הפלמ"ח, חלק א'	תשי"ג
	גרנובסקי אברהם	גזירות הקרקע	ת"ש - 1940
	וויץ יוסף	בחבלי נחלה	תשי"א
	וויץ יוסף	היער והיעור בישראל	תש"ל - 1969
	וויץ יוסף	התנהלותנו בחקופת הסער	תש"ז - 1947
	וויץ יוסף	יומני, חלק ג'	תשכ"ה
	חבס ברכה	פורצי השערים ממזרח ומים	תש"ך - 1960
	חברת הפרסום היהודית של אמריקה	שנתון של יהודי אמריקה, כרך 48, לחש"ו	תשי"ז - 1946
	כץ שמואל	יום האש	תשכ"ו
1968	לנדסמן הלל	מאמרו ב-"חברים מספרים על 'אילת השחר'"	תשכ"ח - 1968

שנת ההופעה	שם הספר / החוברת	שם המחבר או העורך של הספר או המאמר	מס.
חש"ג	דפי עזר למדריך להודש אדר - מהדורה ב'	המח' לנוער והחלוץ של הסוכנות	26.
1940	העתון הרשמי (בעברית ובאנגלית), 1940, חוספח 2	ממשלת המנדט	27.
1946	תזכיר (באנגלית) על תקנות הקרקע, שהוגש במרס 1946 לוועדת החקירה האנגלו-אמריקאית	הסוכנות היהודית	28.
חשכ"ז - 1966	מבלפור ועד בוויין (מאנגלית)	סייקס כריסטופר	29.
חש"ה - 1945	חדשות השבוע - צרור ידיעות מן העיתונות וכו'	הקהק"ל - הלשכה הראשית	30.
חש"ז	מולדתי - שנתון לחש"ו	הקהק"ל - הלשכה הראשית	31.
חש"ו (?)	פעולות הקהק"ל בהחש"ו	הקהק"ל - הלשכה הראשית	32.
חש"ז	מאחורי פרגוד המשי (מאנגלית), מהדורה ב'	קראס ב.	33.
1947	שליחות ארצישראלית (מאנגלית)	קרוסמן	34.
(חש"ז)	מינכן ארץ-ישראלית?	קרוסמן, פוט	35.
חש"ו	ועדת החקירה האנגלו-אמריקאית לא"י	קרליבן, ד"ר עזריאל	36.
חש"א	קורות, יובל שנים לקהק"ל	קרסל, גצל	37.
חש"י	מעשר ראשון	שייב (אלדד) ד"ר ישראל	38.
חש"ט - 1949	בימים אדומים	שמואלביץ מתתיהו	39.
חש"י - 1950	עד אילת	שמיר משה	40.
חש"צ	הקונגרס הציוני הכ'	התנועה הציונית - ההנהלה	41.
חש"ז	הקונגרס הציוני הכ"ב	התנועה הציונית - ההנהלה	42.

ט. חוכנית המבצע "הגידם" (לפרק 9) - [ככתבה וכלשוניה]
 (מארכיונו הפרטי של משה מן (מונטג) ממרחביה, מפקד המבצע)

הגידם

- (1) הרקע הפוליטי: אוטובוס-עליה, חפוש. לאחר הקדושה, גלוי הנשק. מאסר החושבים.
- (2) נשול וכבוש ישוב עברי ע"י יפת (= האנגלים. ח.י.פ.). תקדים מסוכן.
- (3) חוסר נסיון של פעולה המונית. "עליה על קרקע", מאבק צמוד.
- (4) שקולים מדיניים וטקטיים - קבלת החלטה לפני המבצע.
- (5) בשבת - הוראת המהנדס (= מפקדת ה"הגנה" ח.י.פ.) - ונחונים כלליים.
- (6) החכנוך - הנהלה. (א) אחוזות, (ב) תנועות נוער, (ג) מ. (= מפקדי-ח.י.פ.) גושים, (ד) יציאתה, (ה) המטרה.
- (7) ההכנות
- (8) בדיקת ההכנות - ערב הבצוע
- (9) המבצע - בכל התנאים
- (10) מהלך המבצע
- (11) השגת המטרה
- סכום

הגידם

ראשי פרקים - ההכנית

I	הנחיות עקריות.
II	חלוקת הכח.
III	רכוז הכח בבסיסים.
IV	התנהגות בבסיסים.
V	הפקוד וקשר.
VI	מהלך הפעולה (מבסיס).
VII	[הכנות]
VIII	[עבודת הש"י]
IX	"העורף"
X	הצד הצבורי

I. הנחיות עקריות

1. כיסוי לריכוז הכח. (נצול חגיגות חל-חי).
2. מגמת הפעולה: להקים נקודת ישוב על אדמת ביריה, במקום נקודה ביריה המוחזקת בידי הצבא.
3. שיטה, - פעולה המונית - לא צבאית. (ללא התגרות בצבא וכו').
4. מקורית הכוחות המבצעים (לבנוני (= פיקוד הגליל, ח.י.פ.), תנועות נער, הדרי וכו'). (טפס²/₃) (= נוטריס, ח.י.פ.) - לא. סיבות לכך.)

II. חלוקת-הכח

1. הנחיות עקריות בנדון: א) להפתיע את "הגרניזון" (= הכוח הבריטי שבמצודת ביריה) במקום מכל הצדדים. ב) לא להתגלות ע"י רכוז (לכך רכוז בבסיסים שלנו ולא בשדות). ג) לא להתגלות ע"י תנועה רבה.
2. מתוך הנ"ל חלוקת הכח לגושים:
 - א) אילח (= השחר, ח.י.פ.)
 - ב) חולתא
 - ג) ר.פ. (= ראש-פינה, ח.י.פ.)
 - ד) מחנים
 - ה) עין ז. (= עין-זיחים, ח.י.פ.)
3. ... יחרונו וחטרונות של כל בסיס (אפשרות לרכז את האנשים, לא להתגלות ליפה יחר על המדה, דרך משם לברוח, שם (= הערבים, ח.י.פ.)).
4. הצד הצפוני-מערבי ללא בסיס (מירוץ). סיבות לכך (שטח של שם בלבד).
5. חשוב זמני הליכה מכל בסיס לביריה.

III. רכוז הכח בבסיסים

1. הנחיות עקריות בנדון: א) רכוז החת כיסוי של טיול י"א אדר. ב) נסיעה ללא ציוד גושי הנחוץ לבצוע על מנת לא להראות כחשודים.
- ג) לא להפוך את המבצע או למנע את בצועו על ידי התגרויות עם יפת.
- ד) אין מגמת המבצע לחימה על חפש הטיולים בארץ.
2. שעה כנוס הגושים ברכוזים.
3. צורת כנוס הגושים לרכוזים (אוטובוסים, אוטומובילי משא וכו').
4. התנהגות בזמן הנסיעה.
5. הוראות מדויקות למקרה של פגישה עם יפת. (לפי עקרונות בפרק זה).

6. לנסות להגיע - לאחר שיפת מפריע - בדרך אחרת.
7. בדיקה "הכשרות" לפני הנסיעה. (פירוש, שיש לבדוק שלא ישאו איהם נשק, ח.י.פ.).
8. מפקד היוצאים טרם עלותם על האוטו (מי מסדר את המפקד, בודק, נותן את ההוראות).
9. הוראות מדויקות שיש להקריאן או למסרן (ב) מפקד טרם הנסיעה.
10. מהלך סכמטי של מפקד טרם הנסיעה: מסדר, בדיקה כשרות, מסירת מגמת הנסיעה. [מגמה נסחרת, גם המבצעים יודעים רק את הכיסוי המתאים (עליה על קרקע)]. הוראות להתנהגות למך רגע עליה על האוטו ועד הגיע לבסיס, בדיקה האם האנשים הבינו וזוכרים את ההוראות, כיסוי, וכו'.
11. הוראות נוספות על סודיות המבצע.
12. חשוב זמני הנסיעה - לויח הנסיעות.
13. בהתאם לנ"ל - בסיסי רכוז לנסיעה. שעות המ(י)פקדים הנ"ל.

IV. ההתנהגות בבסיסים

1. הנחיות עקריות בנדון: (א) לא להחלות (ב) לא להסתחר. (אין בזה סחירה!!)
2. ג) אפשרות של ארגון מהיר ומחאים (ד) לא "להחבל" במשק המשמש בסיס (סכנה ברכוז גדול של כוחות).
3. הקבוצות הבאות לבסיס מחבלות ע"י אנשים מיוחדים המובילים כל קבוצה למקומה.
4. ראשי הקבוצות מתישבים בפני מפקד (ה)גוש ומקבלים הוראות זמניות להתנהגות וסידורים ולוח הזמנים.
5. החכן המלא של (ה)הוראות הזמניות של מפקד הגוש לראשי הקבוצות (התנהגות, כיסוי, סידורים סניטרים, מפגש מפקדים, וכו').
6. לוח הזמנים עד מפגש המפקדים.
7. מפגש המפקדים: משחפים לא ראשי קבוצות - כי אם מפקדי הפלוגות.
8. החכן המלא של הוראות מפקד הגוש למפקדי הפלוגות: (א) המגמה (הנכונה) של הפעולה (ב) שיטת הבצוע (ג) חלוקת הכוחות (ד) הדרך (ה) צורה ההליכה (ו) הבטחה (ז) קשר (ח) מנהלה (ט) הוראות לפגישה עם יפת (י) הוראות לפגישה עם שם (יא) צורת העלייה על ההר (יב) חפקיד הגוש על ההר (יג) חפקיד הפלוגות (יד) שר (= שרות רפואי, ח.י.פ.) (טו) לוח הזמנים.
9. מפקדים גושיים או פלוגתיים ומסירת ההוראה הנ"ל. בדיקה, האם הכל מוכן. בדיקה נוספת של "כשרות". בדיקה הציוד וחלוקתו. ארגון הפלוגות, שרותים וכו'.
10. סרנספרנטים (= רצועות בד ועליהן סיסמאות), חלוקת הנער.

V. הפקוד והקשר

1. הנחיות עקריות בנדון. (א) הפעולה עד עליה על ההר - דומה מבחינה הפקוד למבצע צבאי (מסע וכו'). (ב) פעולה על ההר - מבצע המוני, שונה בעקרו ממבצע צבאי.
2. החאמת צורה הפקוד לשני הצרכים:
 - (א) מפקד גוש
 - (ב) מפקדי פלוגות
 - (ג) מפקדי מחלקות
3. בזמן חלק א' של המבצע (עד עליה על ההר - פקוד כרגיל - דרך שרשרת הפקוד. הקשר ברציים.
4. בזמן חלק ב' של המבצע (עליה על ההר) והתקלות עם יפח או בכל מקרה שצורה א' של הקשר לא תהיה מאאימה - דוגמה האישיה של המפקד קובעת ("ממני חראו וככה תעשו...").
5. מטה הפעולה, חפקירו והרכבו.
6. הקשר בין מטה הפעולה וגושים.
7. אין קשר בין הגושים לבין עצמם.

VI. מהלך הפעולה מבסיס

ראה לעיל IV 7, וסעיף V.

VII. הכנוה

1. הנחיות עקריות בנדון: (א) סודיות הכנוה (ב) זמן קצר יחסית (ג) עוצר בדרכים (ד) בעית חבורה.
 2. המבצעים - מקבלים את ההוראה המלאה קרוב ליציאה מבסיס.
 3. מפקדי הפלוגות - בבסיסים ביום היציאה.
 4. מפקדי גושים - יומיים לפני היציאה.
 5. מפנים (= מפקדי הנפות, ח.י.פ.) - 5 ימים לפני היציאה.
 6. המטה הגילי - 6 ימים לפני היציאה.
- (אינני מפרט את הסעיף, כי הוא אינו שייך לגוף הפקודה).

VIII. עבודת השי (= שרות ידיעות, מודיעין, ח.י.פ.)

לשי 3 חפקידים.

1. לפני הפעולה: ידיעות על אדמה ביריה, על יפח במקום, על יפח בסביבה, על הידוע ליפח בנוגע להכנוה.
2. בזמן הפעולה: תגובות שם בצפת; הכנוה לפעולות יפח מבסיסיו הקרובים.

3. לאחר הפעולה: הדים של הפעולה בשם ויפה.

IX. העורף

1. הנחיות עקריות בנדון: (א) רזרבה של כוחות להחזקת ביריה במשך תקופה ראשונה (ב) נכונות ל"בלימת" התגובות מצד שם ויפה.
2. מאזים (= מפקדי האיזורים, ח.י.פ.), מפנים, חלק ממטה הגליל נשארים ומארגנים את "הערף".
3. הקשר בין "העורף" והגידם.

X. הצד הצבורי

1. משא ומתן עם השלטונות.
2. חיילים משוחררים ...
3. עתונות ורדיו
4. ידיעות ל"עורף", מהנדס, שאר חברי הלכוד וכו'.

י. שירים על העלייה לביריה ובפי העולים אליה

1. אדמת ביריה

מאח נחץ אלחרמן

הוא שטח את גופו בשדה מלא-קומה
ועינו כסכיף הבריקה.
ואדמת הטרשים, הפראית, הקדומה,
אחזה בו, תפסה והחזיקה.

לצבא נחץ צו: טלטלוהו מכאן!
על כרחו על רגליו נקימנו!"
- - אך אדמת הטרשים העזה, בת-שטן,
לא רצחה להרפות ממנו.

על פנים ועל גב גלגלוהו עד חם.
משכוהו.
גררוהו בזרוע.
אך אדמת הטרשים לא נחנה אוהו-יום
את גופו מעליה לקרע.

ושלש הוא נחלש
וזרק-חזרה
והוקם והשלך מדי פעם -
כי אדמת הטרשים, בת-שדים אפרה,
רדפתהו בכח ונחם.

ושלוש הוא נחלש
וזרק-חזרה,
ושלש היא נדרה לו נדר,
ושלש פעמים הגדר נעקרה
ושלש התישבה הגדר

אז אמרו הרואים: במכלול עם עדי
לבשוות ארצות לתפארת.
אבל כך,
בגופו של אדם יהודי,
לא תחזיק אדמה אחרת!

- - בהסוג הצבא סח הנער בלאט:
לא ירה הצבא זאח-הפעס.
אך יכלו מקלעיו עוד היום, זאת ידעת,
לנחנקני ממך. ארץ זעם.

אז ענהה לו בצחוק הטרשה, המלחה:
לו כדור גם פלח אוחק מצח.
לא היו מנחקים מאתי את גופך,
כי אחי אז נשארתי עד נצח.

("הסור השביעי", תשי"ב, עמ' 319-320)

2. מיופנת עד תל-חי
מהל-חי עד סירח-צבי
ומחניחה עד ביריה -
קול לאומה קורא: חיי!

(נוסח חדש לשיר ידוע.
ר' א. "הדואר", שבועון ההסתדרות העברית באמריקה"
במכתב מא"י מז. מוהליבר: "ביריה השלישית
עומדה על תלה" כ"ג אייר תש"ו.
ב. השער של חוברת "זרעים", ירחון "בני-עקיבא",
אדרים תש"ח.)

3. ביריה על תלה עומדה

משירי העולים לביריה

ביריה על תלה עומדה
ביריה לעולם לא חיפול,
את חיל-האנגלים הצבא הזה הניס
הצבא העברי האמיץ.

ר' "במעלה" מ-י"ד ניסן תש"ו - 1.4.46, עמ' 8-2
השורות הראשונות. את כל השיר רשמתי מפיו של
אליהו א., שהיה אז חבר צעיר ב-"בני עקיבא".

4. אם הופלנו לא נבהלנו

"המנון עולי-ביריה"

אם הופלנו, לא נבהלנו
על כל ביריה וסטרומה שוב נקומה
אם נשברנו, עוז הגברנו
עוז הגברנו ונגביר

כי זאת הארץ ואחרת אין ...
כי חי עוד חי, עם ישראל חי! ...

(במאמר בשם "בביריה המחודשת" מאת דוד
זכאי ב-"הצופה" מ-כ"ב סיון תש"ו - 21.6.46).

5. "הי צפונה לביריה ..."

במנגינה של "הי דרומה לאילת ..."

(מפיו של אחד מחברי "בני עקיבא" אז).

6. אחד מ"שירי ביריה"

לא בדרך הלכנו;	הלכנו בחשך,
רבבות לפנינו	בגשם,
היו ...	בקר,
ויהיו רבבות!	ובלבנו שמש
האחת	ובנפשנו
והיחידה היא	דם האבות
הארץ,	אהבנו את האדמה
האחד והיחיד	ואת האדם.
הוא הדרור.	

(ב-"הארץ" מ-ח' סיון תש"ו - 7.6.46 ובחוברת הדרכה של "בני-עקיבא").

7. ביריה

מאת אהובה שפירא, גמנסיה "ביה-חנה", כחה שביעית.

בלילה בחשכה בין הרים
מכל-קצווה הארץ חותרים שואפים ובאים.
מתאמצים לעלות להעפיל בכל-הדרכים.
הנה באו הופיעו הבונים
לחדש הברית עם רגב וסלעים.
עם בקר, שירה חדשה
אח-השממה הרנינה,
שירה גדולה, עליזה וגאה
מתוכה בוקעת החלטה נחושה:
ביריה שוב תקומה!
שנית לא יעלה הכורת עליך,
לא יעיב שמך,
הטנק לא ירמס שדוחך,
העוף הדורס לא יחזר אליך.
כל-עוד אנו פה,
כל-עוד אנו חיים,
חומה חיה נהיה לך
חומת מגן לעובדים,
לך ולכל-הישובים הבונים.
לך ולכל הבנים השבים,
נוחי בשלוש ביריה האבירה
ביריה החפשיית החדשה!

(מתוך "העבריה", שנה ב', גליון
תמוז-אב תש"ו).

8. ביריה הגאולה

מאת שמואל בן-שבת

- ה -

וקול נער שרים
פרץ בין ההרים:
"ולכך אנו
הנה באנו
לא ללחום
לא לפרוע!
רק לבנות
רק לנטוע!"

- ו -

וכלם בשרשרת
כך ולא אחרת:
"ולכך אנו
הנה באנו
לא לנקום
לא לפגוע
רק לבנות
רק לנטוע!"

- ז -

ובעגול סובבים
בחורות ובחורים:
"ולכך אנו
הנה באנו
לא לירות
לא לקלוע
רק לבנות
רק לנטוע!"

(מחוך: "הצופה לילדים" מ-ז' אדר תש"ו - 27.2.47)

והנה בטל
עז עס דל
זמם העול -
ושבה ביריה
לחחיה.
וכל עוד בנו חי
אור סיני -
ננחל עוד ודי
כל גליל ביריה
בזכיה.

(מחוך: "הצופה לילדים" מ-ז' אדר ב' תש"ח - 18.3.48)

- א -

"בני-עקיבא" חלוצים
יצאו חוצצים,
להפרות שוממה
ב"ביריה" רוממה.

- ב -

וצרים שוררים,
קדמום ברובים
להפריע שלותם
במקום חנוסם.

- ג -

ויד נעלמה
הושטה ברמה:
"עלו וכבשוה!"
"עלו וחרשוה!"

- ד -

"זו מולדתכם,
ארץ-אבותיכם;
חסלה הגולה
באה הגאולה!"

9. ביריה

מאת א. מלכיאל

ביום תל-חי
בני אל חי
קופטו בירי
- היא ביריה -
בשניה.
כי בא הצר;
גוי עז, אכזר,
ואסר, גרר
כל בני ביריה
לשביה.

י"א. משחקי מלים על "ביריה"

בקשר לעליה הגדולה אליה ב-י"א אדר ב' תש"ו
(לפי סדר פירסומם בעיתונות)

1. "אל תקרא 'ביריה' אלא 'סיביריה'
(ב-"המשמר" מ-י"ב אדר ב' תש"ו - 15.3.1946
במאמרו של שמעון נוי: "נחלה לחייל המשתרר")
2. "הטלה בקבוקי-בירה בראשי עוברים ושבים והריסח
צריפים בביריה - מקור אחד למעשים אלה. על כל
פנים התנהגות אבירה אין זו".
(ב-"ידיעות אחרונות" מ-י"ד אדר ב' - 17.3 במדור:
"קראתי ... שמעתי")
3. "אל תקרא 'ביריה' אלא 'בלי-יריה!'"
(מחחח לקריקטורה ב-"דבר" מ-ט"ז אדר ב' - 19.3)
4. "שם המקום 'ביריה' ואף על פי כן נכבשה שלא
ביריה אחת. עד היכן מגיע הפאראדוקס".
("השבועון הארצישראלי והד ירושלים" מ-י"ט אדר ב' - 22.3).